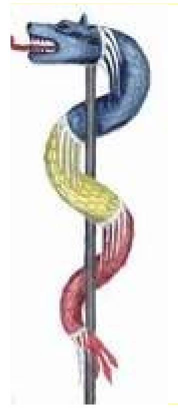

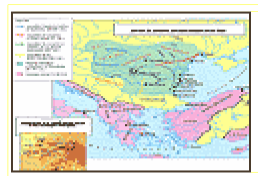
Dacia,
teritoriul locuit in antichitate de daco-geti,
corespunzind in linii mari
cu teritoriul locuit mai tirziu de români.

Dacia

Incepind din ultimii ani ai sec. 6 i.e.n. si pina in sec. I i.e.n., pe teritoriul Daciei sint mentionate de izvoare diferite uniuni de **triburi daco-getice**, mai importante fiind cele de sub conducerea lui **Dromichaites** (inceputul sec. 3 i.e.n.), **Oroles** si **Rubobostes** (prima jumatate a sec. 2 i.e.n.). La inceputul sec. I i.e.n. pe teritoriul dac se formeaza, sub conducerea lui **Burebista** un stat incipient cu centrul in Muntii Orastiei. Printr-o serie de **razboaie**, Burebista a largit mult granitele statului sau astfel incit in anul 48 i.e.n, acesta se intindea din Carpatii Padurosi pina in Balcani si de la Marea Neagra pina la Dunarea mijlocie si muntii Slovaciei.

Dacia lui Burebista a fost multa vreme considerata ca un stat sclavagist incepator. Principalele clase fiind insa nobilii (pileati) si oamenii liberi de rind (comati), iar sclavii jucind un rol relativ neinsemnat in productie, s-a ajuns astazi la concluzia ca acest stat nu era sclavagist si nu se dezvolta pe linia orinduirii sclavagiste. Este posibil ca dacii sa fi cunoscut in acel timp o varianta, a modului de productie tributal. Statul dac avea un pronuntat caracter militar, in cadrul sau un rol important il jucau **preotii**.

Dacia in timpul regelui Burebista (81 ien--44ien)

Sub Burebista, marele preot **Deceneu** exercita o autoritate deosebita (a ajuns pina la rangul de vicerege). Dupa, moartea lui Burebista (44 i.e.n.), vasta sa stapinire se destrama. Statul dac intracarpatic, cu centrul in Muntii Orastiei, continua insa sa existe, condus de Deceneu, **Comosicus**, Coryllus, urmati de mai multi regi ramasi necunoscuti, apoi de **Scorillo**, **Duras** si **Decebal**. In alte parti ale Daciei au existat in aceasta perioada formatiuni politice mai mici, cu caracter de state incepatoare sau de uniuni tribale, cum erau cele conduse de **Cotiso** (in Banat), **Coson**, **Dicomes** (dupa, unii autori in Cimpia Munteana sau Moldova), **Rholes**, **Dapyx** si **Zyraxes** (in Dobrogea). Timp de un secol si jumatate, dupa moartea lui Burebista, **daco-getii** au luptat impotriva expansiunii romane, dar n-au putut impiedica cucerirea Dobrogei (28 i.e.n.) si, in sec. I e.n., pustiirea in mai multe rinduri a sudului Munteniei. In fata pericolului tot mai

amenintator, cele mai multe triburi dacice s-au unit din nou, spre sfirsitul sec. I e.n., formind un stat puternic sub conducerea lui Decebal.

Sub domnia acestuia dacii au purtat razboaie cu Domitian (87-89 e.n.) si cu Traian **(101-102 e.n. si 105-106 e.n.)** in urma carora statul dac a fost invins si desfiintat, iar o mare parte a teritoriului sau, transformat in provincia Dacia, a fost anexat Imperiului roman. Romanii au introdus in Dacia forme de viata si de organizare administrativa, relatiile sociale proprii.

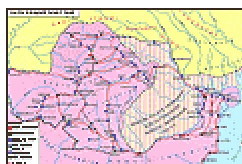
Primul razboi dacic

Al doilea razboi dacic

Dacia romana.

Ramas in Dacia dupa terminarea razboaielor (106 e.n.), Traian a creat in **Transilvania** (cu exceptia coltului de SE, din Banat si din jumatatea apuseana a Olteniei o noua provincie romana, alcatuind o singura unitate administrativa. Sudul Moldovei, Muntenia, estul Olteniei si coltul de SE al Trausilvaniei au fost anexate Moesiei Inferior. **Dacia romana** era o provincie imperiala de rang consular, adininistrata de imparat printr-un imputernicit al sau (numit dintre membrii ordinului senatorial, fosti consuli) care purta titlul oficial de legatus Augusti propraetore. Acesta, in calitatea sa de guvernator al provinciei, era investit cum imperio, ceea ce-i dadea puteri depline in conducerea si administratia provinciei, in comandarea trupelor si in exercitarea dreptului de a judeca. Legatul imperial era ajutat de un procurator Augusti cu atributii financiare. Prirnul guvernator al Daciei a fost Decimus Terentius Scaurianus, in timpul guvernarii caruia (106-e.n.) a fost intemeiat si primul oras roman din Dacia, metropola a provinciei, colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica, la titulatura careia in vremea lui Adrian se va adauga si epitetul Sarmizegetusa. Orasul a fost intemeiat prin colonizarea veteranilor din legiunile care participasera la cucerirea Daciaei. Trupele romane, destul de numeroase, lasate in Dacia (**legiunea XIII Gemina**, I Adiutrix, IV Flavia Felix) erau masate in mare parte la granita de N si NV a provinciei avind in sarcina apararea regiunii aurifere si a liniei de orase de pe marele drum imperial ce strabatea Dacia de la N la S, intre Porolissum si Dierna, la E, de-a lungul Oltului, in Transilvania si Oltenia.

Dacia Romana

Dacia era aparata, de trupele Moesiei Inferior, dispuse intr-un arc de cerc care, incepind de la Barbosi, in fata Dinogetiei, urca pe Siret spre interiorul arcului carpatic prin pasul Oituz, la Bretcu. De aici continua pina ce atingea Oltul la Hoghiz, urmindu-i apoi cursul pina in pasul Turnul Rosu si mai departe pina la varsarea lui in Dunare, la Islaz. Avind acest amplu sistem de aparare, dispus pe doua fronturi, Traian a retras o serie de trupe din Dacia pe care le-a trimis in Pannonia si in Moesia Inferior. Dar in 117 e.n., indata dupa moartea neasteptata a acestuia, in Dacia au avut loc tulburari provocate de izbucnirea unei rascoale a populatiei autohtone, la care s-au adaugat si atacuri ale **sarmatilor**.

Adrian a vizitat Dacia, a reprimat miscarile si a efectuat prima impartire administrativa a provinciei (118- 119 e.n.) in Dacia Inferior si Dacia Superior. Au fost abandonate S Moldovei si Muntenia de la E de Olt, trupele romane de aici fiind transferate in armata Daciei Inferior, fie retrase in Moesia Inferior. Romanii au mentinut insa unele capete de pod pe malul sting al Dunarii, ca cel de la Barbosi (jud. Galati), de unde au continuat sa supravegheze teritoriul Munteniei. Din Oltenia si coltul sud-estic al Transilvaniei a fost creata o noua provincie: Dacia Inferior. Aceasta dispunea de granite bine aparate, alcatuite pe de o parte de culmile Carpatilor, peste care se putea patrunde numai prin pasurile intarite si bine pazite de romani, iar pe de alta parte de linia Oltului, prin Limes Alutanus, puternic fortificata, de Adrian si imparatii urmatori pina aproape a sfirsitul stapinirii romane in Dacia.

Dacia Inferior era o provincie procuratoriana condusa de un procurator condusa de un procurator organizare care a dainuit pina la retragerea aureliana (sub Gallienus, guvernatorul consular, care facea parte din ordinul senatorilor, a fost inlocuit, probabil, cu un prefect din ordinul ecvestru). Provincia Dacia bastion inaintat al Romei in lumea „barbara,", era aparata de peste 40 000 de soldati din **legiuni si trupe auxiliare**. Trupele stationau in castre situate fie la granite, fie in interiorul provinciei. Cele mai importante erau castrele de legiuni de la **Apulum** si Potaissa, precum si castrele de frontiera de la Micia, Porolissum, Augustia etc.

In epoca romana Dacia a cunoscut o considerabila dezvoltare economica al carei finalitate era, fireste, Roma. S-au realizat progrese in domeniul mineritului, mestesugurilor, agriculturii, a inflorit comertul, s-a extins folosirea scrisului. Au aparut o serie de asezari urbane (Ulpia Traiana, Napoca, Drobeta, Apulum, Romula etc.), care au primit pe rind, datorita dezvoltarii lor urbane, rangul de municipium si chiar pe cel de colonia. Aceasta dezvoltare s-a bazat in mare masura pe exploatarea muncii sclavilor si a populatiei autohtone aservite. Descoperirile facute in castre ca acelea de la Micia, Augustia, Bologa, Buciumi, Orheiul Bistritei, in asezari ca acelea de la Casolt, Cristesti, Noslac, Obreja, in cimitirele de incineratie de la Casolt, Calbor, Soporu de Cimpie, Obreja etc., marele numar de trupe auxiliare formate din daci in cursul sec. 2-3 e.n. ca si numele dacice din inscriptii dovedesc persistenta populatiei autohtone sub stapinirea romana. Alaturi de daci, in noua provincie au trait numerosi colonisti romani, adusi din toate colturile Imperiului roman (ex toto orbe romano).

In anul 271 e.n., imparatul Aurelian, avind nevoie de trupele din Dacia pentru intarirea liniei Dunarii, a retras armata si administratia din provincie creind, la S de fluviu, o provincie noua cu acelasi nume (curind, aceasta va fi impartita in doua: Dacia Ripensis si Dacia Mediteranea). 0 parte dintre locuitori, mai ales din paturile instarite, au plecat la S de Dunare, dar marea majoritate a populatiei daco-romane a ramas pe loc, dind nastere, in a doua jumatate a mileniului I e.n., poporului român si limbii române. Dacia a fost imediat ocupatade triburile **dacilor liberi** din nord si vest si de unele grupuri de **goti**.

Dacia Malvensis

Provincie romana cu capitala la Romula (Malva), creata in 167-169 e.n. pe locul Daciei Inferior, condusa de un procurator Augusti sau praefectus Augusti. Mentionata numai in inscriptii descoperite in afara Daciei. Unii istorici au localizat-o gresit in Banat, identificind Malva la Denta (C. Patsch, C. Daicoviciu). Trei inscriptii descoperite in Spania, Grecia si Algeria arata ca Malva era o alta denumire a orasului Romula din Oltenia, ceea ce demonstreaza ca localizarca Daciei Malvensis nu se poate face decit in Oltenia.

Dacia Ripensis

Provincie romana cu capitala la Ratiaria, infiintata de Aurelian la S de Dunire, odata cu retragerea trupelor romane din Dacia (271 e.n.). Dacia Ripensis era situata intre Dunare, riul Vit, Muntii Balcani si riul Porecka (Iugoslavia). Dacia R. se extindea si pe malul sting al Dunarii, stapinind capete de pod la Svinita, Pojejena, Dierna, Desa, Sucidava etc. In Dacia Ripensis au fost transferate din Dacia, legiunile XIII Gemina (la Ratiaria) si V Macedonica (la Oescus), ambele fiind comandate de un dux Daciae Ripensis. Desi a suferit de pe urma invaziei gotilor, **hunilor**, **avarilor** si **slavilor**, provincia s-a mentinut pina in sec. 6 e.n.

Descoperirile arheologice făcute pe teritoriul ţării noastre, cu deosebire în ultimele decenii, arată că, din cele mai îndepărtate vremuri există dovezi asupra prezenţei omului şi a comunităţilor omeneşti, încă de pe când omul se forma prin muncă, iar societatea se

constituia treptat, treptat. Pe solul patriei noastre au înflorit culturi care stau alături de cele din zona mediteraneană şi Europa centrală; este suficient să amintim în acest sens splendida civilizaţie Cucuteni cu minunata ei ceramică pictată şi „Hora” de la Frumuşica, dar mai ales cultura Hamangia din Dobrogea şi de la Dunărea de Jos, cu renumitul său „**Gânditor**”, descoperit la Cernavodă în anul 1956, o capodoperă a artei neolitice universale. Acum patru milenii, se dezvolta pe meleagurile regiunii carpato-danubiano-pontice viaţa istorică a tracilor, cu o artă şi o metalurgie a bronzului dintre cele mai prospere din Europa acelor vremi. Tracii intrau astfel în istoria lumii prin îmbogăţirea tezaurului cultural al continentului nostru.

Nucleul patriei **tracilor** a fost ţinutul carpato-danubiano-pontic. De aici ei s-au revărsat până departe, ajungând până la Troia cea cântată de Homer şi participând la iureşul care a dus la prăbuşirea puterii miceniene şi a statului hittit din Asia Mică. În prima jumătate a mileniului I î.e.n. se răspândise în lumea tracică şi fierul, care va determina o rapidă dezvoltare a forţelor de producţie. Timp de o mie de ani, atelierele tracice, în special cele din Transilvania, dar şi cele din zona extracarpatică şi din Dobrogea, au produs arme strălucitoare, unelte diverse şi podoabe felurite, piese de harnaşament, dintre care unele sunt adevărate opere de artă. Armele tracice erau renumite şi rivalizau cu cele miceniene prin formă, decor si eleganţă. Cu aceeaşi pricepere, meşterii traci lucrau şi obiecte de aur şi argint, după cum, din sec. XII-XI î.e.n., ei devin stăpâni şi pe cunoştinţele tehnologice legate, de data aceasta, de metalurgia fierului, care, după opinia lui Fr. Engles *„a jucat un rol revoluţionar în istoria umanităţii”.*

Înainte de mijlocul mileniului I î.e.n. triburile şi uniunile de triburi tracice din zona carpato-danubiano-pontică şi nord-est-balcanică şi-au intensificat legăturile de schimb cu lumea mediteraneană şi cu cea din Asia Mică. În această epocă începe să se manifeste şi influenţa grecească. Pe ţărmul Mării Negre aveau să se înfiinţeze coloniile greceşti **Histria**, Tomis, Callatis, care vor deveni focare de iradiere a elementelor de civilizaţie superioară, care vor fi asimilate şi transformate de autohtoni, potrivit gustului artistic şi nevoilor lor. Va avea loc o înrâurire reciprocă, dar substratul tracic îşi va păstra structura sa unitară, pe întregul spaţiu unde se vor forma geto-dacii. Pe substratul general tracic se vor forma deopotrivă tracii meridionali şi ramura nordică, aceea a geto-dacilor, cea mai importantă în părţile de sud-est ale Europei. În aria de locuire a tracilor de nord se cristalizează, în sec. VIII-VII î.e.n., o mare unitate de cultură, pe care arheologii o numesc, după o uzanţă internaţională, cultura Basarabi, o localitate în jud. Dolj. Aceasta acoperea o mare arie geografică, al cărei centru se sprijinea tot pe Carpaţi şi pe Dunăre. De pe fondul etno-cultural Basarabi s-au ridicat geto-dacii, popor care începuse să se constituie ca atare chiar din cursul dezvoltării culturii Basarabi. Geto-dacii formau, încă de la început, o puternică entitate etnică, lingvistică, economică şi în vremea lui Burebista, politică.

Pe plan spiritual, geto-dacii se manifestau tot în cadrul aceleiaşi mari unităţi etno-culturale. Ei locuiau pe întreaga arie dintre pantele de nord ale Balcanilor (Haemus, Stara Pianina), Carpaţii Păduroşi — la nord, litoralul de vest şi de nord al Pontului Euxin şi Tyras (Nistru) — la est şi Dunărea mijlocie şi Morava spre vest şi sud-vest. Pe această întinsă vatră, geto-dacii vor crea o civilizaţie materială şi spirituală superioară aceleia a neamurilor învecinate. Tot pe această vatră va avea să se petreacă, diferenţiat, sinteza daco-romane şi formarea poporului român. În istoriografia străină a

circulat părerea că geto-dacii nu ar fi traci, ci **germani**, **celți** sau **slavi**. De asemenea, s-a vorbit mult că geto-dacii sunt de origine balcanică şi că au trecut la nord de Dunăre după jumătatea sec. V î.e.n. O asemenea concepție a fost posibilă din cauza lipsei izvoarelor scrise ale antichității privind pe geto-daci. Întrucât istoricul grec Herodot, „părintele istoriei", amintea pe geți numai la sud de Dunăre (Istru), unde s-ar fi învecinat cu **sciții**, s-a tras concluzia greşită că geții ar fi „emigrat" sau s-ar fi „strămutat" la nord de Istru în perioada de după 514 î.e.n., când Herodot relatează campania lui Darius I împotriva sciților şi lupta geților pentru apărarea libertății şi independenței lor.

Descoperirile arheologice infirmă părerea lui **Herodot** privind prezența sciților pe Dunăre şi ele documentează, în mod concret, locuirea geților între Balcani, Carpați şi Nistru încă din sec. VII î.e.n., iar prin înaintaşii lor traci, din vremuri imemoriale. Geții şi dacii erau unul şi acelaşi popor, de esență etnică tracică şi vorbind aceeaşi limbă, cea tracică. La **Trogus Pompeius** găsim precizarea că *„dacii sunt de acelaşi neam cu geții"* şi că sunt *„o mlădiță"* a acestora, iar **Strabo**, contemporan, în parte, cu Burebista, arată că *„dacii vorbesc aceeaşi limbă cu geții"*, cea tracică. Pliniu cel Bătrân vorbea de geții *„pe care romanii îi numesc daci"*. De la Strabo ştim că *„geții sunt cei care se întind spre Pont şi spre răsărit, iar dacii cei care locuiesc în partea opusă, spre Germania şi izvoarele Istrului"*, subliniind prin aceasta deosebirea doar teritorială dintre geți şi daci. Termenul de daci apare prima dată la **Caesar**, cuceritorul Galiei, iar acela de Dacia la **Tacit** şi **Agrippa**. Termenii geto-daci, daco-geți şi traco-geți sunt termeni moderni, folosiți pentru a scoate în evidență unitatea etnică şi originea tracică a geților şi a dacilor. Intrarea în lumina istoriei mai devreme a geților se datoreşte apropierii lor de lumea grecească şi condițiilor istorice şi geografice specifice. Implicarea geților în evenimentele legate de campania lui Darius din 514 î.e.n. a fost determinată de interesele statului persan de a-şi extinde stăpânirea şi asupra cetăților greceşti de pe litoralul vestic şi nordic al Pontului Euxin şi asupra neamurilor din interior, în speță tracii meridionali, geții şi sciții. Geții intrau astfel în cadrul istoriei universale antice încă din sec. VI î.e.n De fapt, însăşi dezvoltarea social-economică, politică şi militară a geților a cunoscut un ritm mai viu decât acela al populației din zona intracarpatică.

Dacă privim mai îndeaproape documentarea arheologică actuală, datând de după 550 î.e.n., se poate uşor observa că s-a petrecut o inegalitate în ritmul dezvoltării societății din aria carpato-danubiano-pontică şi nord-est-balcanică, că acest ritm s-a accelerat în sud-estul României şi în Bulgaria de nord, adică acolo unde izvoarele antice amintesc pe geți şi unde izvoarele arheologice vin să confirme o atare diferențiere, care a cuprins deopotrivă şi zona getică de la est de Carpați. Procesul cristalizării civilizației geto-dace a durat relativ mult, printr-o neîncetată dezvoltare a fondului străvechi, tracic, de milenară tradiție, care a dăinuit în toată epoca geto-dacă, daco-romană şi a răzbătut în ființa poporului nostru. Documentarea arheologică dobândită prin săpături efectuate în ultimele trei decenii pe întreg teritoriul patriei noastre a îmbogățit considerabil cunoştințele noastre cu privire la cultura materială şi spirituală a geto-dacilor. Economia lor se baza îndeosebi pe agricultură şi creşterea animalelor, la care se adăugau meşteşugurile felurite şi comerțul. În jurul salinelor s-au înfiripat puternice centre economice, politice şi militare. Aşa a fost centrul **Buridava** din jurul bogatelor saline de la Ocnele Mari şi Ocnița din județul Vâlcea. Pe măsură ce s-au îmbogățit cunoştințele tehnologice s-au diversificat uneltele, s-au răspândit brăzdarul de fier şi cuțitul de tăiat brazda, cele două unelte principale ale plugului, care au mărit randamentul muncii în

cultivarea pământului. Dacii au folosit un singur tip de brăzdar de plug, format dintr-o bară de fier, lățită la un capăt şi cu cârlig la cel superior, ce urma să fie fixat în lemn.

Asemenea brăzdare, de tip dacic, au fost descoperite în multe aşezări şi cetăți geto-dace: Poiana, **Bâtca Doamnei**, Brad, Răcătău, Popeşti pe Argeş, Ocnița-Buridava, Grădiştea Muncelului, **Cetățeni**. La nord de Dunăre acest tip de plug se răspândeşte încă de la începutul sec. II î.e.n., apoi se generalizează până în epoca lui Decebal şi persistă în perioada stăpânirii romane şi chiar în epoca post-romană. Unele depozite de unelte agricole conțin, la un loc, brăzdare de tip dacic şi pe cele de tip roman. În asociere cu brăzdare sau izolate, s-au descoperit cuțite de plug în formă de bară, lățită la capătul-cuțit şi îngustată la celălalt capăt, pentru a putea fi fixat în grindeiul plugului. Uneltele folosite în agricultură de către daci sunt foarte numeroase şi ele fac dovada unei dezvoltate metalurgii a fierului şi a unui nivel superior de cunoştințe. Tot atât de variate erau uneltele şi în meşteşugul tâmplăriei, lemnul fiind la daci materialul de construcție de bază, cât şi la obținerea unor unelte de întrebuințare gospodărească obişnuită, curentă.

La fortificațiile cu caracter militar sau la construcțiile religioase se folosea în mare cantitate lemnul. Au existat cetăți cu fortificații numai din lemn şi pământ, cum a fost Buridava dacică, din Subcarpații vâlceni. Lemnul era utilizat şi la construcțiile de piatră, aşa încât dacii şi-au sporit mereu gama uneltelor de tâmplărie, cum au fost: toporul, cu operații multiple, de la cele mai simple până la dulgherie; barda, folosită la cioplirea lemnului; tesla, atât de necesară la scobirea în lemn; ferăstraiele, de la exemplarele mici până la joagărul cu lama lată, mult specializat; compasul; cleştele de scos cuiele; dălțițe; sfredele; rindele, pile, răzuitoare etc. Apărarea libertății şi a teritoriilor ocupate de ei a necesitat şi făurirea, în ateliere proprii, a armelor necesare. Au fost descoperite destul de multe **arme** defensive, arme ofensive (lănci, sulițe, vârfuri de săgeată, săbii curbe, cuțite de lovit), dar şi **arme romane**, importate şi folosite de daci. Atelierele metalurgice dacice asigurau toate uneltele de care era nevoie în buna desfăşurare a diverselor îndeletniciri, mai ales a celor legate de viața economică. Sarea era atât de necesară creşterii animalelor şi va fi intrat în circuitul comercial sud-dunărean, întrucât în Peninsula Balcanică nu se găseau zăcăminte de sare. La Ocnița-Vâlcea au fost descoperite şi unelte speciale pentru exploatarea sării şi sfărâmarea blocurilor de sare. Se petrecuse, deci, o specializare a uneltelor, destul de avansată, dacă ținem seama de numeroasele variante ale fiecărei unelte. Se poate spune că stadiul de dezvoltare a metalurgiei fierului la geto-daci era cu mult mai înaintat față de acela al popoarelor vecine şi, în anumite privințe, chiar față de celți.

Metalurgia fierului la geto-daci se datoreşte unui proces local. Descoperirile arheologice şi studiile cu privire la problema apariției şi răspândirii metalurgiei fierului în regiunea carpato-dunăreană şi pontică au arătat că exploatarea minereurilor de fier şi reducerea acestora începuseră aici încă din sec. XII î.e.n. şi că perfecționarea acestora a progresat fără încetare, în aşa fel încât în vremea lui Burebista obiectele de fier nu lipseau nici din cea mai modestă colibă. La Cireşu, jud. Mehedinți, la Doboşeni, Madaras şi Şercaia din Transilvania au fost descoperite cuptoare de redus minereurile de fier şi de prăjit a acestora. Atelierele metalurgice legate de exploatarea minereurilor locale şi de nivelul mereu mai ridicat al cunoştințelor tehnologice, de care dădeau dovada făurarii autohtoni, produceau din ce în ce mai multe unelte şi arme cerute de nevoile sporite ale societății geto-dace, cu cât se apropia de epoca lui Burebista şi

Decebal. O altă ramură de activitate şi un aspect caracteristic al civilizației geto-dace îl constituie olăritul. Acesta a devenit un meşteşug propriu-zis în epoca a doua a fierului, adică în epoca geto-dacică, datorită introducerii şi generalizării roții olarului, una dintre marile invenții ale antichității, care a transformat meşteşugul casnic al olăritului într-un meşteşug propriu-zis. Cercetările au arătat că geto-dacii au început să cunoască roata olarului încă din sec. VI- î.e.n. Unele descoperiri arheologice din Transilvania şi Oltenia fac dovada unei atari folosiri a acestei invenții. La Cernavodă, Alexandria şi Bălăneşti (jud. Olt) se descoperise ceramica lucrată la roată de către localnici. Teritoriul Dobrogei a fost întotdeauna o punte de legătură între sud şi nord, Dobrogea integrându-se în marea unitate a Daciei străvechi.

O dată cu generalizarea roții olarului s-a îmbogățit însuşi conținutul culturii geto-dacilor, repertoriul de forme sporind cu noi tipuri de vase. Amintim aici cana bitronconică şi cu o toartă supraînălțată şi fructiera cu picior, cu motive decorative pictate în culoare roşie-brună. Dacii au avut o ceramică pictată originală, cu motive decorative care aveau un caracter geometric, de veche tradiție tracică. Tot locală este şi ceramica pictată cu motive florale şi zoomorfe, uneori combinate cu cele geometrice, pe care le întâlnim şi în arta argintului la geto-daci, cât şi pe unele obiecte de fier, ca cele descoperite la Grădiştea Muncelului. Dacii au dezvoltat o artă a argintului, cu deosebire în secolul I î.e.n. şi în secolul următor. Pe întregul teritoriu al Daciei au fost descoperite importante tezaure de argint, care cuprindeau podoabe de tot felul sau vase: brățări, terminate cu protome de şarpe, inele, coliere, cercei, cingători, paftale, lanțuri împletite. Numărul podoabelor a început să sporească în sec. I î.e.n., când argintul, ca materie primă, era procurat din topirea monedelor de argint geto-dace. Acestea s-au răspândit pe întregul teritoriu locuit de geto-daci şi formează una dintre caracteristicile esențiale ale civilizației lor. Spre începutul sec. I î. e.n., moneda tradițională dispare şi locul ei este luat de moneda dacică de tip republican roman, care a cunoscut o răspândire foarte mare, ceea ce dovedeşte prospera viață economică a dacilor din ultimele două secole dinaintea cuceririi Daciei de către romani, în 106 e.n. Cele peste aproximativ 25 000 monede de acest tip fac dovada puternicei entități economice în vremea lui Burebista şi Decebal. Meşterii daci erau stăpâni şi pe cunoştințe tehnologice superioare, cum era încrustarea cu argint şi aur a unor obiecte de fier, psahiile (partea laterală a unei zabale) de la Ocnița şi cea de la Bâtca Doamnei (Piatra Neamț).

Atât cât întrezărim în prezent din puținătatea izvoarelor literare ale antichității şi din descoperirile arheologice şi **numismatice**, ne dăm seama că dezvoltarea economică şi unitatea de structură a Daciei preromane au avut consecințe însemnate asupra organizării societății geto-dace. Încă din epoca bronzului şi a fierului (Hallstatt) se petrecuse o structurare a societății, constituindu-se o aristocrație tribală şi unional-tribală şi, în special, o aristocrație militară. Procesul restructurării sociale s-a adâncit mereu, desprinzându-se şi unele vârfuri ale societății din relatările lui Dio Crisostomul, contemporan cu Decebal şi împăratul Traian, aflăm că pătura importantă a societății o formau nobilii, care în limba traco-dacică se numeau tarabostes, iar în limba latină pileati (pileus sau pilleus, căciula țuguiată), aşa cum ne apar ei pe Columna Traiană, pe monumentul de la Adamclisi şi pe alte monumente antice. Din mijlocul acestei aristocrații se ridicau regii şi marii preoți. Masa cea mare a populației o formau aşa-numiții capillati sau comati (cei cu părul în plete, căzând pe umăr), care erau oameni liberi, neconstituind o pătură privilegiată care să exploateze pe alții. Societatea geto-dacă ni se înfățişează ca o societate solidară, care nu a cunoscut sclavagismul.

Realizarea celui mai puternic şi independent stat dac sub conducerea lui Burebista şi apoi a regelui erou Decebal şi încordarea eroică pentru apărarea independenţei şi libertăţii reflectă tocmai această structură unitară a societăţii dacice din timpul celor două mari personalităţi istorice. Descoperirile arheologice şi hărţile întocmite pe baza lor arată că în toată aria de locuire a geto-dacilor există numeroase aşezări deschise sau fortificate şi cetăţi întărite. Ele erau centre economice, politice, militare şi religioase. În limba dacă se numesc dava — davae, pentru care autorii greci au folosit termenul de polis-poleis, cum sunt menţionate în legătură cu evenimentele petrecute la Dunărea de Jos încă la sfârşitul sec. IV î.e.n., privind lupta geţilor în timpul lui Dromichaites împotriva regelui Traciei, Lisimach.

Aceste centre reprezentau nuclee de viaţă socială organizată şi concentrată, jucând un rol important în viaţa băştinaşilor. De aceea şi romanii, după cucerirea Daciei în 106 e.n., vor păstra multe toponime dacice, ca: Buridava, Drobeta, **Apulum**, Sarmizegetusa, Napoca. În general, aceste centre nu aveau aspect de oraş propriu-zis, dar în interiorul lor se găseau monumente şi construcţii impunătoare, orânduite după anumite principii de „urbanistică". De fapt, toate davae-le aveau un rol, care depăşise stadiul sătesc şi tribal, mai ales dacă ne referim la statul dac din vremea lui Burebista şi Decebal. Unele cetăţi erau fortificate numai cu palisade sau val de pământ, având doar funcţiunea de garnizoană sau de refugiu al populaţiei din împrejurimi. În schimb, Sarmizegetusa reprezenta un complex arhitectural de toată importanţa şi măreţia. Geto-dacii au cunoscut o arhitectură civilă, una militară şi alta religioasă. S-a păstrat tradiţia epocii bronzului şi a primului fier, multe aşezări având ca fortificaţii un val (uneori mai multe) de pământ, un şanţ de apărare şi, de regulă, palisadă. „Miezul" valului de pământ era adesea din pietre de râu sau pământ ars.

H. Vetters, Dacia Ripensis, Wien, 1950

D. Tudor, Omagiu lui C. Giurescu, Bucuresti, 1942, 523 si urm.

C. Daicoviciu, Nesciendi ars..., Sibiu, 1944

H. Nesselhauf, Madrider Mitteilungen, 1963, 180 si urm.

F. Vittinghoff, in Acta MN, 6, 1969, 131, si urm.

R. Syme, Danubian Papers, 1971, 175 ;

M. Speidel, in Dacia NS, 17, 1973,

V. Parvan, Getica, 1926;

H. Daicoviciu, Dacii, Bucuresti, 1971;

C. Daicoviciu. La Transylvanie dans 1'antiquite, Bucarest, 1945;

D. Tudor, Orase,Tirguri, Sate, Bucuresti, 1968;

M. Macrea, Viata in Dacia romana, Bucuresti, 1969

Dacii şi Geții

Sunt una si aceeasi populatie, considerată de lumea antică ramura nordică a marelui neam al tracilor, care locuia pe actualul teritoriu al României. Denumirea de geti, folosită cu predilectie de scriitorii greci, desemnează în ansamblu populatia geto-dacilor, dar are în vedere mai ales triburile si uniunile de triburi de pe malurile Istrului, de la Carpati si până la Balcani. Cealaltă denumire, de daci, preferată de autorii latini, se referă la populatia din regiunile intracarpatice si de vest ale Daciei.

Vorbind despre marea expeditie a lui Darius împotriva **scitilor**, **Herodot** (Istorii, IV, 90-94) spune că regele persilor, înainte de a ajunge la Istru, *"birui mai întâi pe geti"*. Acestia se cred nemuritori si sunt cei mai viteji si mai drepti dintre traci. Pentru aceeasi perioadă se mai întâlnesc unei stiri succinte si generale la Hecateu, Sofocle si Tucidide (Istoirii, II, 96, 1). Izvoarele îi pomenesc mai frecvent pe geto-daci începând cu a doua jumătate a sec.IV î.e.n.. Istoricul roman Trogus Pompeius (la Iustin, Istoria lui Filip, IX, 2) vorbeste de un **rex histrianorum**, probabil un conducător al getilor de la Dunărea de Jos. În anul 335 î.e.n., Alexandru cel Mare, după cum ne povesteste istoricul grec Adrian (Expeditia lui Alexandru, I,5), ajungând la Dunăre, întâmpină rezistenta getilor din stânga fluviului. O puternică fortă getică avea să distrugă armata macedoneană si pe comandantul ei Zopyrion în anul 326 î.e.n., undeva în zona gurilor Dunării, la întoarcerea acesteia din expeditia contra scitilor (Trogus Pompeius, la Iustin: Istoria lui Filip, XII, 2,16 si Curtius Rufus, Istoria lui Alexandru cel Mare, X, 1, 44).

Pe la 300 î.e.n. îi întâlnim pe getii din câmpia munteanã uniti într-o mare si puternicã uniune de triburi. Scriitorul antic Diodor din Sicilia (Biblioteca istoricã, XXI, 11,12), relateazã cã getii condusi de regele **Dromichete** reusesc sã înfrângã cele douã expeditii ale lui Lysimach, întreprinse la nord de Dunãre si sã facã prizonieri, mai âi pe Agatocles, fiul acestuia, apoi pe însusi Lysimach, regele Traciei, care este dus în cetatea Helis, resedinta cãpeteniei gete, situatã undeva în câmpia Dunãrii. Plin de întelepciune si mãrinimie, Dromichete crutã viata lui Lysimach, dupã ce mai înainte l-a încãrcat de daruri pe fiul acestuia, si-l elibereazã din captivitate. El primeste în schimb prietenia regelui trac, teritoriile ocupate si chiar pe fiica acestuia de sotie.

Pentru a doua jumãtate a sec.III si începutul sec.II î.e.n., douã documente epigrafice descoperite la **Histria**, atestã prezenta la Dunãrea de Jos, mai precis prin pãrtile de sud ale Moldovei si nord-estului Munteniei, a doi regi (basilei) de origine geticã, pe nume **Zalmodegikos** si **Rhemaxos**. Aproximativ în aceeasi vreme, dupã cum spune Trogus Popmpius (la Iustin , Istoria lui Filip, XXXII, 3, 16), regele geto-dac **Oroles**, ce stãpânea prin pãrtile Moldovei, poate si în estul Transilvaniei, pedepseste pe supusii sãi, pentru motivul cã nu au luptat cu succes împotriva bastarnilor (neam germanic). De la acelasi scriitor antic mai aflãm cã puterea dacilor creste pe vremea regului **Rubobostes**.

Secolele I î.e.n. înseamnã, pe plan economic, politic si cultural, apogeul puterii geto-dacilor. Aceastã perioadã este dominatã de cei doi mari regi ai Daciei, **Burebista** si **Decebal**. Primul care domneste aproximativ între anii 80-44 î.e.n. este denumit într-o inscriptie greceascã din Dionysopolis (Balcic) *“cel dintâi si cel mai puternic dintre toti regii care au domnit vreodatã peste Tracia”.*

Din informatiile scriitorilor antici (**Strabon**--Geografia, VII, 3, 11) - contemporan cu marele rege dac - si **Jordanes** (Getica) rezultã cã Burebista a realizat unificarea triburilor geto-dace ajutat de marele preot **Deceneu**. În jurul anului 60 î.e.n., el distruge puterea celtilor boii, pânã în Slovacia, apoi cucereste orasele grecesti de pe coasta de vest si de nord a Mãrii Negre, de la Apollonia si pânã la Olbia. Într-un timp relativ scurt, cuprins

aproximativ între anii 60-48 î.e.n., Burebista reusesete sã întemeieze un mare regat, care se întindea spre vest si nord-vest pânã la Dunãrea de Mijloc si Morava spre nord pânã la Carpatii Pãdurosi si spre est pânã la Nistru si Marea Neagrã, iar spre sud, peste Dobrogra pânã la Balcani. Stãpân pe o Dacie mare si puternicã, Burebista intervine în politica Romei, luând partea lui Pompei în disputa acestuia cu Cezar. Toate acestea sunt confirmate de relatãrile lui Strabon: *"Ajungând în fruntea neamului sãu, getul Burebista l-a înãltat atât de mult prin exercitii, abtinere de la vin si ascultare fatã de porunci încât în câtiva ani a fãcut un stat puternic si a supus getilor cea mai mare parte din populatiile vecine. Ba, încã a ajuns sã fie temut si de romani"*. Dupã disparitia de pe arena politicã a marelui rege geto-dac, pe la mijlocul celui de-al saselea deceniu al sec.I î.e.n. (45-44), izvoarele literare mentioneazã o serie de regi geto-daci, printre care se remarcã **Scorilo**, **Dicomes**, **Cotiso**, **Comosicus**, **Diuras**, **Diurpaneus** si, în Dobrogra, **Roles**, **Dapyx** si **Zyraxes**.

O altã figurã proeminentã a geto-dacilor, marele Decebal, care va reface unitatea Daciei, este prezentat de Dio Cassius (Istoria romanã, LXVII,6,1) ca un rege priceput în ale rãzbiului, iscusit la faptã, mester în a întinde curse si viteaz în luptã. Decebal, ultimul rege al Daciei libere, se remarcã în mod deosebit prin rãzboaiele purtate împotriva romanilor, primele confruntãri având loc în timpul împãratului Domitian. Rãzboaiele daco-romane din anii 101-102 si 105-106, soldate cu înfrângerea si supunerea geto-dacilor, au însemnat si sfârsitul lui Decebal, tara fiind transformatã în provincie romanã. În toiul luptelor cu romanii, ca si de-a lungul întregii sale existente, Decebal s-a dovedit un mare conducãtor, priceput si abil în arta rãzbiului si în politicã, rãmânând un exemplu mãret de dãruire totalã pentru binele si libertatea neamului sãu.

O imagine mai completã a ceea ce a însemnat istoria si civilizatia geto-dacilor în cadrul lumii antice rezultã din cercetãrile arheologice. Gratie acestor investigatii se cunosc acum numeroase asezãri si cetãti geto-dacice. Situate pe terasele râurilor, pe boturi de dealuri si coline subcarpatice, cele mai multe asezãri apar ca centre întãrite, prevãzute cu santuri si valuri de apãrare si cu pante abrupte. Uneori valurile sunt întãrite cu ziduri de piatrã (Cotnari-Moldova), alteori cu bârne si vãlãturi de chirpici ars (Popesti-Ilfov, Orbeasca de Sus - Teleorman, Mãrgãritesti si Morungeav-Olt). Printre acestea au fost identificate si unele din davaele lui Ptolomeu; **Piroboridava**-Poiana, **Tamasidava**-Rãcãtãu si **Zargidava**-Brad (Moldova), Argedava-Popesti (Muntenia), **Buridava**-Ocnita (Oltenia) si **Ziridava**-Pecica (Banat).

De la Burebista la Decebal geto-dacii au ridicat, în zonele de dealuri subcarpatice si pe coline de munte, cetãti cu ziduri durate în piatrã dupã moda greceascã. Asemenea cetãti au fost identificate si cercetate în muntii din zona Orãstiei, la Grãdistea Muncelului, unde se afla **Sarmizegetusa**, capitala Daciei, **Costesti**, **Blidaru** si **Piatra Rosie**, la care se adaugã **Piatra Craivii** (**jud.Alba**), **Bãnita** la vest de bazinul Jiului, **Tilisca** (Sibiu), Polovragi (Oltenia) si **Bâtca Doamnei** (Piatra Neamt). În multe din aceste cetãti s-au ridicat, pe lângã locuinte si ateliere, sanctuarea mãrete asemãnãtoare templelor antice greco-romane.

Cultura geto-dacilor, corespunzãtoare celei de-a doua vârste a fierului (epoca Latene), cunoaste o evolutie în timp ce poate fi urmãritã începând cu a doua jumãtate a sec.V î.e.n.. Având ca fond principal traditiile si mostenirile locale anterioare, ea s-a constituit cu contributia si a unor elemente de influentã greceascã si celticã. În sec.III-I î.e.n. si sec.I e.n., cultura geto-dacilor se generalizeazã, devenind unitarã pentru întreaga

Dacie. Dintre componentele culturii geto-dacice, ceramica este elementul cel mai rãspândit si cel mai caracteristic. Geto-dacii au utilizat ceramica lucratã atât cu mâna, cât si cu roata. Getii din zona Dunãrii se dovedesc a fi mesteri priceputi în prelucrarea argintului si în realizarea unor adevãrate opere de artã. Tezaurele de obiecte de argint, uneori aurite, descoperite la Agighiol (Dobrogra), Peretu, Gãvanu (Muntenia),Craiova (Oltenia), alcãtuite din coifuri, vase, piese de harnasament etc., se remarcã prin executia tehnicã si prin ornamentatia lor deosebitã. În sec.I. î.e.n., geto-dacii dovedesc o artã deosebitã în confectionarea unor obiecte de podoabã si vase-cupelucrate într-un stil propriu, cum sunt cupele ornamentate, lãntisoare, **fibule**, brãtãri si alte podoabe din tezaurele de la Sâncrãieni, Cerbãl, Surcea, Şeica Micã (Transilvania), Herãstrãu, Merii Goala, Coada Malului, Poiana Gori si Tifesti din Dacia extracarpaticã.

În mod cu totul deosebit , geto-dacii evidentiazã prin monetãriile lor proprii. Ei emit o gamã variatã de monede de argint folosind tehnica greceascã si preluând unele prototipuri macedonene. Toate acestea sunt emisiuni ale unor triburi si uniuni de triburi din sec.III-î.e.n.. În vremea lui Burebista se trece la o monetãrie unicã de tipul denarilor romani republicani. Numeroasele unelte de fier descoperite în asezãrile si cetãtile geto-dacilor sunt o dovadã a nivelului la care se situa mestesugul prelucrãrii fierului, tâmplãria, agricultura, cioplitul pietrii, constructia de locuinte s.a. Tezaurele de monede, obiecte de podoabã si diferite alte produse de facturã, greco-romanã, venite pe calea schimburilor indicã raporturile permanente ale geto-dacilor cu lumea exterioarã. O serie de elemente de culturã geto-dacicã continuã sã supravietuiascã mult timp dupã cucerirea Daciei de cãtre romani, atât în cadrul provinciei, cât si în afara acesteia. Ele vor contribui la sinteza culturalã daco-romanã, servind ca argument la netãgãtuit al continuitãtii geto-dacilor pânã la topirea lor în neamul românesc de mai târziu.

MARI PERSONALITATI ALE TRACILOR DE NORD

ÎNAINTE DE BUREBISTA

Numeroasele triburi trace din antichitate, care locuiau pe o întinsãparte din sud-estul Europei, de la nord de Carpati ânã în Asia Micã si din Panonia si Iliria pânã în tinuturile de stepã din rãsãritul scitic, se grupau în douã ramuri principale, despãrtite prin lantul Balcanilor (Haemus). Erau de o parte tracii de nord, care ocupau întreaga Românie de azi, precum si largi spatii în jur, iar de alta tracii de sud, care locuiau în cuprinsul Bulgariei actuale, precum si pe coasta de nord a Mãrii Egee cu Strâmtorile si partea de nord-vest a Anatoliei.

Cele douã grupãri trace au avut o evolutie diferitã, ceea ce a dus la deosebiri regionale importante între ele;chiar influentele comune pe care le-au primit în decursul veacurilor-ca cele scitice, anatolice, grecesti, celtice, romane- s-au concretizat în orientãri cu efecte divergente. Pe când Tracia de Sud avea sã devinã, pânã la urmã, din punct de vedere cultural un focar de elenism, continuându-si dezvoltarea în aceastã directie chiar în îndelungata ei situatie de provincie romanã, regiunile geto-dacice de la nord de Balcani, formând provinciile Moesia si Dacia, vor sfârsi prin a fi cu desãvârsire romanizate, cu toate cã si în cuprinsul lor influentele civilizatiei elene se manifestaserã din vechi timpuri si cu o intensitate neântreruptã.

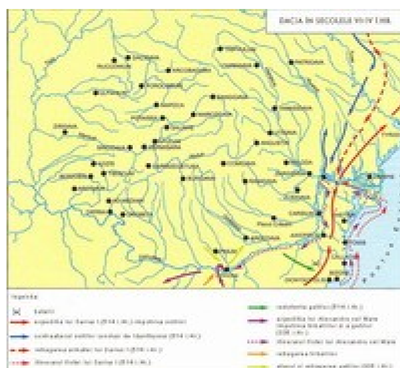
Primul dintre conducãtorii cunoscuti ai unei populatii din Dacia anticã este

Spargapeithes, pe care Herodot îl pomeneste pe la începutul sec.V î.e.n., ca rege al agatirsilor “Pãrintele istoriei” ne lasã a întelege cã acest personaj a fost oarecum înrudit cu regii sciti, ceea ce, de altfel, se confirmã si prin aspectul iranian al numelui sãu. Se stie cã scitii, ca toate popoarele nomade din nordul Mãrii Negre si de dincolo de Caspica si ca medo-persii si partii, fãceau parte din marele grup lingvistic al popoarelor numite conventional “**iranieni**”. Dar, pe **agatirisi** (Agathyrsoi), pe care îi localizeazã pe râul Maris (Mures), deci în Dacia, istoricul grec îi distinge de sciti, caracterizându-i ca apropiati de traci si arãtându-i ca *“foarte ferchesi, gãtiti cu podoabe de aur”*, ceea ce corespunde renumelui de tarã auriferã al Daciei. Aceastã diferentiere reiese si din atitudinea ostilã a agatirsilor fatã de **sciti**, ca a unui popor sedentar de munte fatã de incursiunile unui popor nomad stepã. Herodot ne mai informeazã cã Spargapeithes, regele agatirs, l-a ucis pe regele scit Ariapeithes, întinzându-i o cursã probabil cu prilejul unui rãzboi. Şi tot de la istoricul grec aflãm cã, putin mai înainte, pe vremea marii expeditii persane a lui Darius I împotriva scitilor, de prin anul 512 î.e.n., agatirsii au refuzat sã le dea ajutor acestora, mentinându-se neutri. Iar când, în retragerea lor strategicã, scitii au cãutat sã se apropie de Carpati pentru a-i atrage pe persi într-acolo si a-i pune în conflict cu agatirsii, acestia s-au arãtat gata de a-i respinge cu armele si pe unii si pe ceilalti.

Din stirile pe care ni le oferã **Herodot** reiese cã agatirsii trebuie sã fi fost la origine o populatie iranianã, diferitã întrucâtva de sciti, care, invadând în scole mai vechi interiorul Transilvaniei, s-a statornicit acolo ca o clasã dominantã peste tracii nordici locali si a sfârsit prin a fi asimilatã de cãtre acestia. Mai este, însã, foarte probabil ca numele de agatirsi, pe care numai Herodot îl pomeneste (cãci autorii ulteriori nu fac decât sã-l împrumute de la el), sã reprezinte doar o poreclã datã de sciti tracilor carpatici, care pe limba lor se vor fi chemat totdeauna daci. Fapt este cã istoricul grec si-a procurat informatiile despre regiunile noastre din mediul scitic de la Ilbia si cã, dupã el, nimeni nu-i mai atestã, pe agatirsi în Dacia. Arheologia, dupã cum a aratat Vasile Pârvan în Getica si dupã cum s-a precizat prin întinsele cercetãri mai recente. (Al.Vulpe în Memoria antiquitatis, II, 1970), la confirmat pe Herodot dovedind existenta în acea vreme a unei asociatii de forme iraniene si trace în cultura locuitorilor din mijlocul **Transilvaniei**. În lumina acestor fapte, personalitatea lui Spargapeithes apare ca a unui dac localnic, a cãrui obârsie scito-iranianã, deja îndepãrtatã nu l-a împiedicat sã-si apere cu dârzenie patria tracã împotriva scitilor.

Au existat si alti conducãtori ai getilor care s-au distins în luptele pentru apãrarea pãmântului lor, dar al cãror nume, din pãcate, nu este cunoscut. Nu s-a pãstrat numele personalitãtilor care a condus viteaza rezistentã a getilor împotriva lui Darius în Dobrogra, singurii locuitori de la sud de Dunãre care s-au încumetat sã-l înfrunte pe puternicul cuceritor persan, meritând caracterizarea admirabilã a lui Herodot, de cei mai viteji si cei mai drepti dintre traci. De asemenea, nu stim cum se va fi numit acel, “rege al dunãrenilor” (**Histrianorum rex**) care, aproape douã secole mai târziu, s-a opus cu eficacitate pãtrunderii scitilor lui Atheas în tãrile din dreapta Dunãrii si care, indicat de izvorul respectiv (Trogus-Iustinus) numai prin titlul mentionat, a fost un conducãtor al getilor de pe Istros (Dunãre). Tot, astfel, nu stim cine îi va fi condus pe getii din pãrtile Teleormanului de azi care, ajutându-i pe **tribalii** regelui Syrmos, împotriva lui Alexandru Macedon, l-au silit pe ilustrul cuceritor sã-i amenintе trecând Dunãrea demonstrativ, fãrã a îndrãzni, totusi - dupã cum relateazã istoricul **Arrianus**- sã-i urmãreascã în stepele lor. Nu ne este cunoscut nici numele cãpeteniei getilor, prin stepa Bugeacului, au zdrobit oastea macedoneanã a lui Zopyrion, generalul aceluiasi Alexandru cel Mare, într-o bãtãlie în care trufasul general a

plãtit cu viata veleitatea de a se impune unei tãri getice (Trogus-Iustinus).

Dacia in secolelel VI--IV ien

În schimb nu mult timp dupã Alexandru istoria a rãsunat de numele lui **Dromichete** (Dromichaites), regele getilor din Câmpia Românã, de azi, personalitate vestitã atât prin însusirile sale militare, cât si prin întelepciunea politicã si generozitatea dovedite cu prilejul unei victorii memorabile obtinute asupra macedoneanului Lisimah Lysimachos), amic din copilãrie al lui Alexandru si unul dintre cei mai buni generali ai sãi, devenit dupã moartea acestuia rege al Traciei balcanice. Cãutând sã fixeze granita regatului sãu pe Dunãre, Lisimah s-a izbit de împotrivirea getilor lui Dromichete. În 291 î.e.n., Lisimah a trecut Dunãrea în fruntea unei mari osti. Încumetându-se sã înainteze mult în Câmpia Bãrãganului, în dorinta de a--si asigura un succes fulger, a nimerit în mrejele **tacticii** getilor, care se atrãgeau necontenit, obosindu-l pe adversar si atrãgându-l în pãrtile cele mai singuratice ale stepei, lipsite de apã si de hranã. Când oastea lui Lisimah, frântã de osteneală si stinsã de sete, se afla departe de baza sa de plecare, s-a vãzut deodatã încercuitã de fortele superioare ale getilor, lovitã de pâlcurile lor de **arcasi cãlãri** si amenintatã cu un mãcel îngrozitor, fãrã putintã de retragere, nici de rezintentã. Lisimah a fost nevoit sã depunã armele cu toti ai sãi si sã se lase la voia învingãtorilor. Asa a cãzut prozonier unul dintre cei mai strãluciti monarhi elenistici, care participase la toate gloriaosele campanii ale lui Alexandru cel Mare din Asia. Se povesteste cã, numaidecât dupã capitulare, sorbind cu nesat apa oferitã de biruitorul get, Lisimah ar fi exclamat cu tristete: *"Pentru cât de micã plãcere am ajuns rob din rege ce eram!"*.

Numerosii captivi au fost dusi în cetatea de resedintã a lui Dromichete, numitã Helis, încã neidentificatã. Acolo, oastea geticã, reprezentând însusi poporul, potrivit stadiului de democratie militarã de atunci, a cerut moartea prizonierilor. Dar chibzuitul Dromichete, cugetând sã tragã cât mai multe foloase din succesul obtinut, s-a împotrivit acestei porniri. Aducând argumente întelepte, a izbutit sã potoleascã furia rãzboinicilor îmbãtatti de biruintã si sã-I convingã cã, în loc de o rãzbunare sângeroasã, care n-ar avea drept urmare decât alte rãzboaie, poate nu tot atât de norocoase pentru ei, era mai cuminte sã se arate omenosi si sã-I crute pe dusmanii prinsi, câstingându-si recunostinta lor si obtinând de la ei o pace cât mai favorabilã, cu recãpãtarea posesiunilor getice din dreapta Dunãrii. Cuvântul regelui a fost ascultat si, dupã cum povesteste istoricul antic **Diodor**, a urmat un ospãt de împãcare, cu douã mese, una foarte cumpãtatã si sãrãcãcioasã pentru geti, alta deosebit de luxoasã pentru regele captiv si pentru tovarãsii sãi. Ridicând paharul sãu din corn de vitã,

Dromichete l-a îndreptat spre cupa de aur a lui Lisimah, întrebându-l care dintre cele douã mese i se pãrea mai demnã de un rege. La rãspunsul acestuia:”Fireste, a macedonenilor”, regele get i-ar fi fãcut cu blândete o mustrare ironicã:”Atunci de ce ai lãsat acasã la tine un trai atât de plãcut si de strãlucit si te-ai apucat sã vii la niste barbari cu viata asprã, într-o tarã fãrã roade îngrijite, bãtutã iarna de geruri si de crivãt, unde nici o oaste strãnã nu poate scãpa teafãrã?” Lisimah ar fi declarat cã îi pare rã de nesocotinta sa, dar cã, recunoscãtor pentru bunãvointa cu care a fost tratat, va rãmâne totdeauna prietenul getilor. Fgapt este cã pacea a fost încheiatã solemn, cu acceptarea conditiilor lui Dromichete si cã, în semn de consacrare a aliantei, acesta a luat-o în cãsãtorie pe fata lui Lisimah, cara a fost eliberat cu toti ai sãi.

Prin aceastã înrudire dinasticã, uniunea triburilor getice de la Dunãrea de Jos a intrat sub auspiciile cele mai prielnice, într-un contact si mai strâns cu lumea elenisticã, ceea ce, între altele, a înlesnit intensificarea pãtrunderii civilizatiei grecesti la nord de Dunãre, si ca reflex, accelerarea progreselor culturii geto-dace, al cãrei avânt este constatat de arheologi tocmai cu începere din aceastã vreme.

Arhitectura civilă, militară şi religioasă la geto-daci

Arhitectura militară va dobândi în sec. I î.e.n. şi în sec. I e.n. o dezvoltare excepțională, o dovadă a înaltului nivel al civilizației. În regiunile de munte se ridică cetăți de piatră impunătoare. Cele mai cunoscute sunt cele din munții Orăştiei: **Costeşti**, **Sarmizegetusa**, **Piatra Roşie**, **Blidaru**, la care se adaugă cele de la **Piatra Craivii** (lângă **Alba Iulia**), **Căpâlna**, **Tilisca** şi cea de la Bâtca Doamnei (Piatra Neamț). Nu trebuie pierdut din vedere că dacii au ridicat şi impunătoare cetăți de lemn şi pământ, cum este cea de la Ocnița din Subcarpații vâlceni, unde a fost localizată vechea Buridava dacică, pe baza unor inscripții de epocă, făcute pe fragmente ceramice. Aceasta avea o acropolă şi trei terase, înconjurate toate de „zid” de lemn şi pământ, cu o grosime de peste 3,50 m. La cetatea de la Costeşti s-au folosit deopotrivă ziduri de piatră şi val de pămînt cu palisadă; cetatea dispunea de mai multe bastioane, unele în interiorul incintei de piatră, altele în exterior. Cetatea de la Sarmizegetusa se afla la altitudinea de 1200 m şi cuprindea o suprafață de 3 ha, iar zidurile aveau lățimea de 3-3,20 m. Zidurile cetăților de piatră erau din blocuri fasonate şi aveau două paramente; între acestea se punea piatră sfărâmată şi pământ bătătorit formând emplectonul. În acelaşi fel au fost şi „zidurile” cetății de la Buridava.

Cetățile dacice de piatră şi de lemn aveau un caracter monumental, impresionant, ele făceau parte dintr-un sistem defensiv, deosebit de bine conceput în vremea lui Decebal. Ceea ce impresionează este complexitatea mijloacelor de apărare: ziduri de incintă, bastioane, turnuri de veghe şi apărare, terase şi platforme de luptă, valuri de pământ, palisade. Deşi era integrată în sistemul general defensiv, o cetate dacică dispunea şi de mijloace proprii de apărare, în cazul că ar fi fost izolată de restul cetăților. Dacii au ştiut să folosească terenul în chipul cel mai corespunzător apărării. În unele cetăți mai mari existau „palate” ale căpeteniilor sau „turnuri-locuință”.

Arhitectura religioasă este documentată de o serie bogată de monumente. Este vorba de seria sanctuarelor care, după planul lor, se împart în două categorii: temple patrulatere şi temple rotunde. Sanctuarul patrulater avea coloseul de piatră sau de lemn, care formau în general aliniamente. Amintim aici marele sanctuar rotund de la

Sarmizegetusa, cu diametrul de 29,40 m şi prevăzut cu două cercuri de blocuri de andezit şi un cerc de stâlpi (coloane) groşi, de lemn. În interior se afla o încăpere absidală.

Arhitectura militară şi religioasă s-a format într-un cadru organizat, sub autoritatea unor personalităţi ca **Burebista** şi **Decebal**. Impresionantele monumente de piatră, lemn şi pământ dau măsura puterii politice, militare şi economice a geto-dacilor. Dezvoltarea vieţii economice şi a forţelor de producţie în toate ramurile de activitate a determinat o progresivă perfecţionare a organizării sociale. Chiar înainte de cristalizarea civilizaţiei geto-dace se ajunsese la prezenţa unor uniuni tribale, cu o aristocraţie bine documentată. Abia la sfârşitul sec. VI-lea î.e.n., prin relatările lui Herodot privind lupta geţilor împotriva armatelor persane, în 514 î.e.n., putem deduce că geţii aveau o organizare politico-militară superioară şi o aristocraţie militară. Fără îndoială că premisele unei atari organizări erau mai vechi. Splendidele tezaure de aur şi argint de la Băiceni - Iaşi, Craiova şi inventarele mormintelor „princiare” de la Agighiol - Tulcea, Peretu - Teleorman şi coiful de aur de la Poiana - Coţofeneşti - Prahova, care datează din prima jumătate a sec. IV î.e.n., atestă prezenţa în această vreme a vârfurilor aristocraţiei formate după o lungă dezvoltare social-economică; ele se bucurau de o poziţie deosebită în societate şi de o viaţă de fast. Din rândul acestor vârfuri aristocratice se ridicau căpeteniile - basileii - uniunilor de triburi. Creşterea productivităţii diverselor meşteşuguri şi sporirea legăturilor comerciale cereau forme politico-economice şi militare mai largi, care să corespundă dezvoltării societăţii geto-dace după trecerea de pragul dintre sec. II şi I î.e.n. În sec. II î.e.n. civilizaţia geto-dacă se cristalizase definitiv, cu elementele sale de structură unitară, fundamentale, pe întreaga arie locuită de geto-daci. În sec. I î.e.n. ea va dobândi şi un alt element esenţial, de structură unitară, pe cel politic.

În prima jumătate a acestui secol Burebista va crea primul stat centralizat şi independent, cuprinzând întreaga lume geto-dacă, de la nord de Haemus (Stara Planina) până în Carpaţii Păduroşi şi de la Tyras (Nistru) până în Europa est-centrală. Burebista se va găsi în fruntea acestei puternice formaţiuni politice aproximativ 4 decenii (80 — 44 î.e.n.). Apariţia pe scena istoriei din aceste părţi ale Europei a unei mari personalităţi, cum a fost Burebista, trebuie privită ca rezultatul unei milenare dezvoltări a traco-geto-dacilor. El a fost exponentul unei societăţi şi al unei aristocraţii, care atinsese un înalt nivel de dezvoltare în toate compartimentele vieţii materiale şi spirituale. Burebista apare pe fundalul unei bine structurate unităţi etnice, lingvistice, de cultură, economice şi spirituale. Burebista va imprima acestei multilaterale unităţi şi o pecete de unitate politică, punând bazele unei tradiţii statale ce va dăinui pe meleagurile Daciei străvechi şi la poporul român născut pe această vatră - până în zilele noastre. Spre vest, Burebista a desfiinţat centrele celţilor, iar între Carpaţi şi Nistru pe acelea, întârziate, ale **bastarnilor**. Istoricul Strabo spunea despre Burebista: *„Ajungând în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, getul Burebista l-a înălţat atât de mult prin exerciţii, cumpătare şi ascultare de porunci, încât în câţiva ani a creat un stat puternic şi a supus geţilor aproape pe toţi vecinii. Ba a ajuns să fie temut şi de romani”*.

Statul condus de Burebista reprezintă un moment de cea mai mare importanţă pentru istoria poporului nostru şi a Europei sud-estice. Burebista dispunea de o forţă militară remarcabilă, el putând ridica o armată de 200 000 de ostaşi dacă este să credem pe acelaşi istoric Strabo. El a dus o politică împotriva Romei, căutând să ţină cât mai departe pe romani. De aceea a dus tratative cu Pompeius, rivalul lui Caesar, şi a încheiat cu el înţelegeri, ca între doi şefi de stat independenţi şi suverani, aşa cum va face şi Decebal în tratativele cu împăraţii Domitian şi Traian. Chiar numai faptul iniţierii şi ducerii de tratative cu state puternice, ca cel roman, dovedeşte că statul geto-dac din vremea lui Burebista şi Decebal se bucura de un prestigiu recunoscut, de putere militară, autoritate şi independenţă. După ce Burebista a ieşit de pe scena istoriei, statul întemeiat de el s-a împărţit la început în patru părţi, apoi în cinci, dar tradiţia generală statală s-a păstrat. Într-una dintre aceste microformaţiuni politice a rămas **Deceneu**, marele preot din vremea lui Burebista, care se bucura de o autoritate *„aproape regală”*. Un alt urmaş al lui Burebista poate fi considerat regele basileu **Thiamarcus**, atestat de o inscripţie descoperita în 1973 la Ocniţa - Buridava dacică, jud. Vâlcea. În epoca lui Decebal (87—106 e.n.), cultura materială şi spirituală a dacilor era mai dezvoltată decât în vremea lui Burebista. Viaţa economică era prosperă,

iar schimburile comerciale cu romanii se intensificaseră. Statul dac din timpul lui Decebal era mai bine închegat, dar romanii instalaseră frontiera pe Dunăre. Pericolul roman se făcea din ce în ce mai amenințător.

Incursiunile dacilor la sud de Dunăre se întețesc, iar campania trimisă de Domițian sub comanda lui Cornelius Fuscus se termina printr-un dezastru, generalul roman căzând pe câmpul de luptă. În anul următor însă romanii învingeau pe daci la Tapae şi Decebal devenea rege clientelar al statului roman, după obiceiul pe care romanii îl aplicau şi altor state, cărora le plăteau stipendii pentru avantaje economice sau militare. Tratatul de pace din 89 e.n. avea să aducă un răgaz de pace pentru Decebal, care va fi folosit pentru pregătirea armatei şi întărirea cetăților, cât şi pentru organizarea internă mai potrivită vremurilor grele ce erau de aşteptat, şi care au şi venit, în timpul celor două războaie din 101-102 şi 105-106 e.n., când dacii au opus o rezistență eroică romanilor, iar la capătul înfrângerii Decebal a preferat să-şi curme viața decât să cadă viu în mâna romanilor. Istoricul roman **Dio Cassius** ne-a lăsat cel mai complet portret moral al regelui erou Decebal:

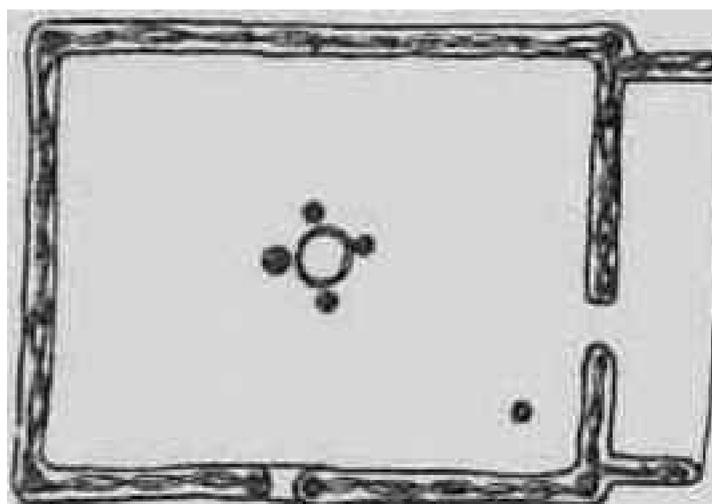
„Era priceput în ale războiului şi iscusit în faptă, ştiind când să năvălească şi cînd să se retragă la timp, meşter în a întinde curse, viteaz în luptă, ştiind a se folosi cu dibăcie de o victorie şi a ieşi cu bine dintr-o înfrângere, pentru care lucruri a fost mult timp pentru romani un potrivnic de temut”.

Arhitectura locuirii traditionale românesti

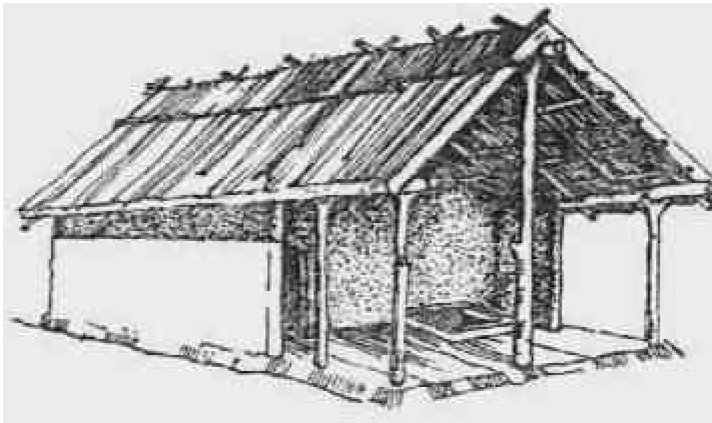
Tipologia planimetrica si volumetrica a locuintei rurale s-a configurat inca din **neolitic**.

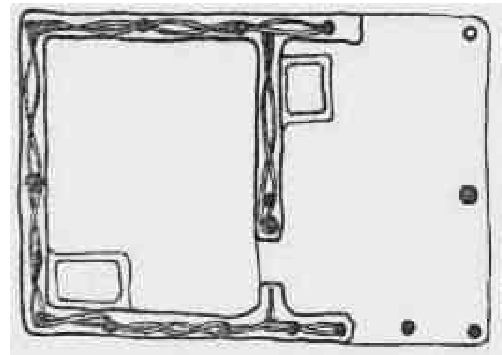

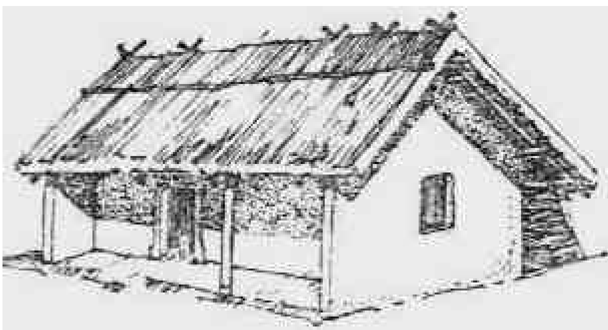
TANGIRU - jud. Giurgiu Neoliticul mijlociu, c.c.a. 4200 - 3500 i.e.n. cultura Boian, faza Vidra
Locuinta de tip megaron prin dispunerea spatiilor semideschise pe latura scurta a edificiului.

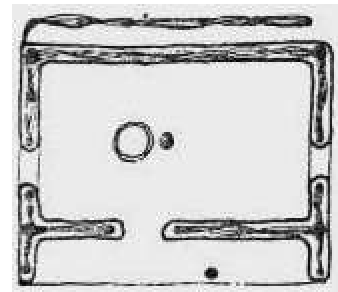
Perspectiva exterioara si plan

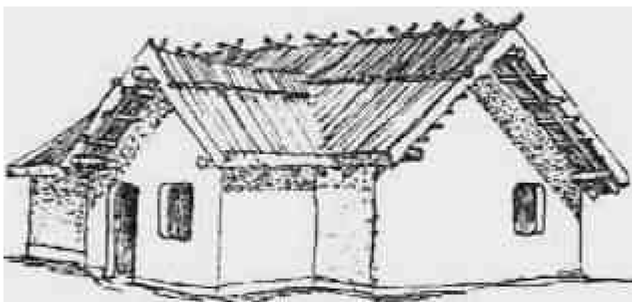

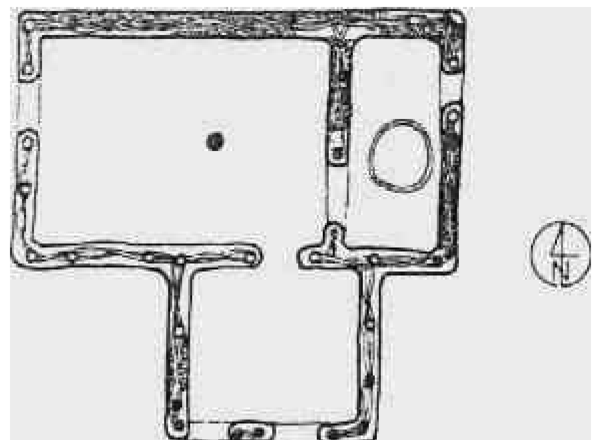
ARIUSD - jud. Covasna Neoliticul tarziu, c.c.a. 3500 - 2500 i.e.n. cultura Ariusd-Cucuteni
Locuinta de tip megaron.
Perspectiva exterioara si plan

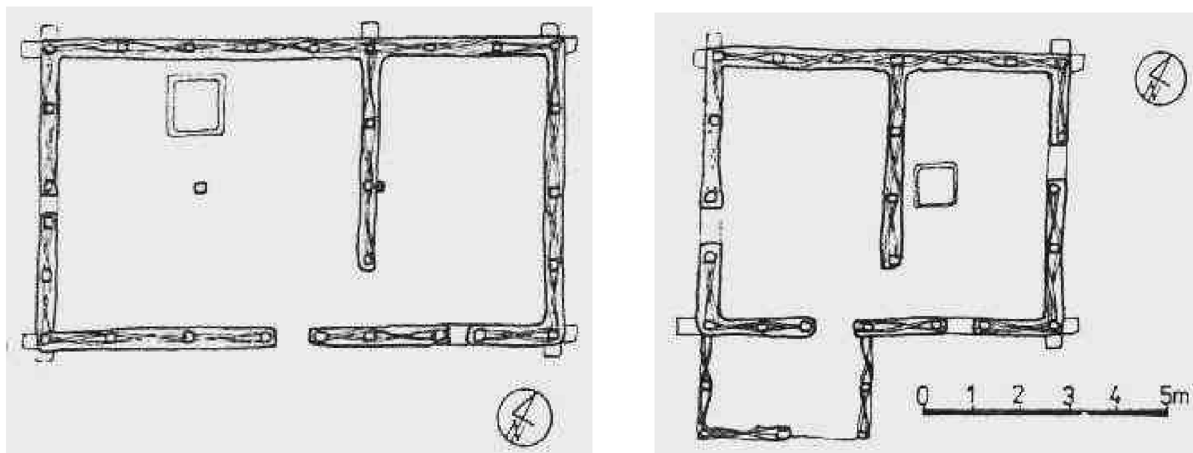
PETRU-RARES - jud. Giurgiu Sfarsitul neoliticului mijlociu, faza de tranzitie de la cultura Boian la cultura Gumelnita
Locuinta are prispa adosata laturii lungi, orientata spre sud, in tmp ce spre nord se dispune in polata un adapost pentru animale.
Aceasta distributie va aparea mai tarziu in arhitectura rurala de la noi.
Perspectiva exterioara si plan

VADASTRA - jud. Dolj Neoliticul mijlociu, c.c.a. 4200 - 3500 i.e.n. cultura Vadastra, faza Vadastra II

Perspectiva exterioara si plan

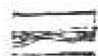

HABASESTI - jud. Iasi Neoliticul tarziu c.c.a. 3500 - 2500 i.e.n. cultura Cucuteni "A"

Planuri

LEGENDA:

 Pereti din impletitura de niuele cu lipitura de pamant galben descoperit "in situ".

 Traseul ipotetic al peretilor.

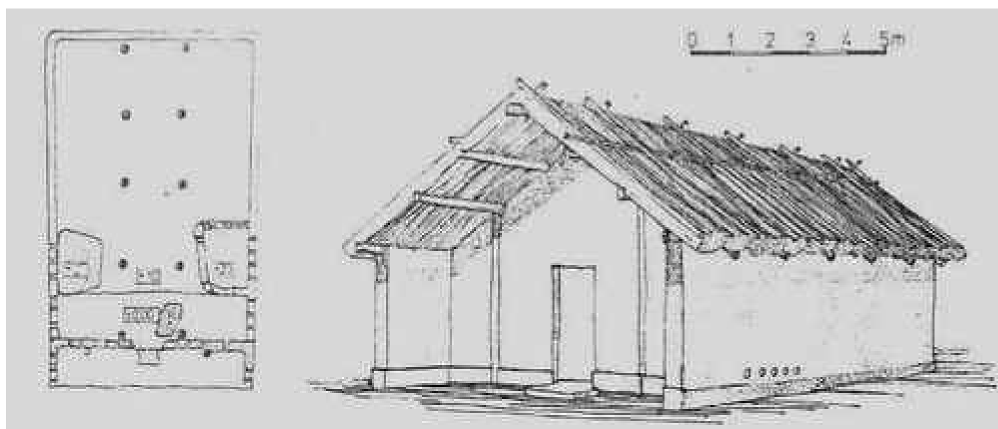
 Urme de pari infipti in sol descoperite "in situ".

 Pozitia ipotetica a parilor.

 Vetre.

Arhitectura locuirii traditionale românesti

Edificiile din **epoca bronzului** continua solutiile volumetrice, planimetrice si structurale din neolitic. In aceasta perioada se constituie ca prototip sanctuarul de tip "megaron", regasit in arhitectura de cult a etapelor anterioare.

SALACEA - jud. Bihor. Epoca bronzului c.c.a. 1800 - 1600 i.e.n. cultura Otomani

Sanctuarul de la Salacea este compus, din punct de vedere planimetric, din trei zone functionale alcatuind doua spatii bine delimitate:

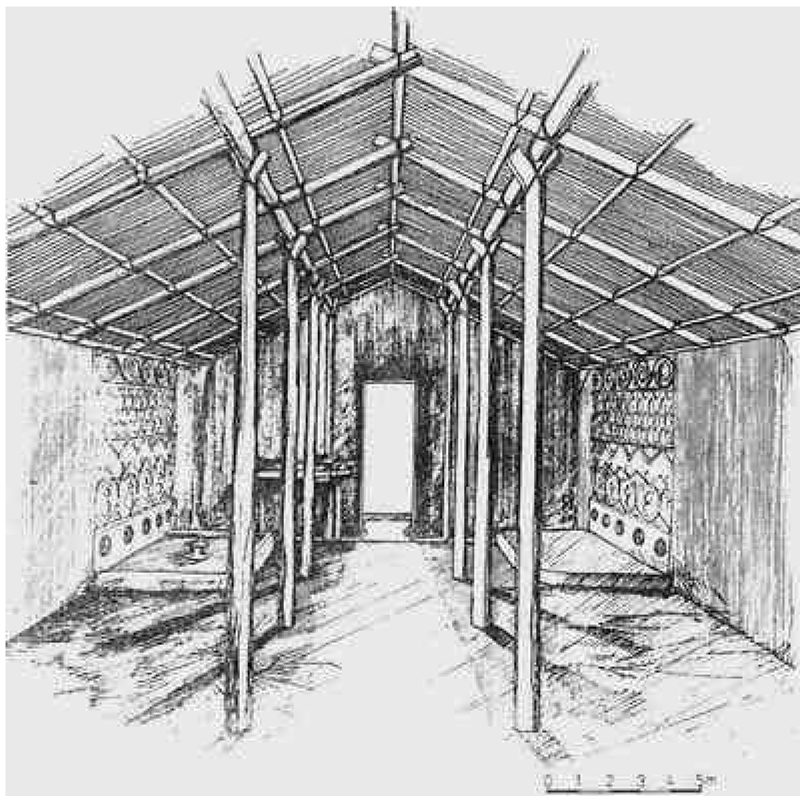
-zona de legatura cu exteriorul, materializata prin spatiul semideschis al prispei, amplasat intre "ante" pe latura de N.V., unde se afla si intrarea in sanctuar,

-doua zone destinate desfasurarii ritualului, dispuse in amfilada, alcatuind un spatiu inchis bine precizat.

Prima din zonele spatiului inchis, situata la intrare, are rol de vestibul, fiind separata de cealalta zona printr-o denivelare de 10 cm si constituie locul unde se depuneau vasele cu ofrande, constituind in acest sens un mic altar portativ.

Cea de a doua zona functionala a spatiului inchis, adapostind doua altare de dimensiuni remarcabile, reprezinta locul pentru oficierea ritualului. este remarcabil efectul arhitectural rezultat prin dispunerea elementelor structurale in doua siruri de stalpi interiori, precum si prin articularea zonelor functionale si gradarea spatiului.

Plan si perspectiva exterioara

Perspectiva interioara

Locuintele geto-dacice din **sec II i.e.n. - sec. I e.n. (perioada clasica)** evolueaza si se diversifica comparativ cu cele din perioadele anterioare.

Se pastreaza sistemul constructiv traditional:
-elemente de sustinere (portante) verticale alcatuite din stalpi de lemn incastrati in sol
-intre stalpi o umplutura (inchidere) formata din nuiele ce formeaza o armatura a peretelui
-lipitura de lut (inchidere)

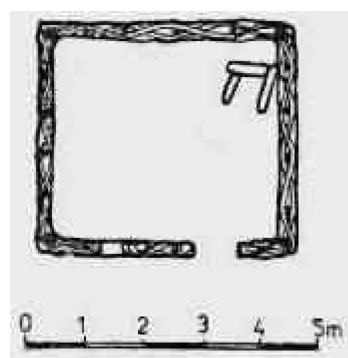
Acest sistem este folosit atat la locuintele de suprafata cat si la cele adancite (semibordeie) sau ingropate (bordeie). El este utilizat atat in cazul celor rectangulare cat si in cazul celor circulare si absidale, fiind posibila impartirea a planului in oricate incaperi.

Locuintele de suprafata sunt pe plan rectangular (patrat sau dreptunghi), absidal (semicerc sau poligon) si circular. De aici deriva o mare varietate volumetrica.

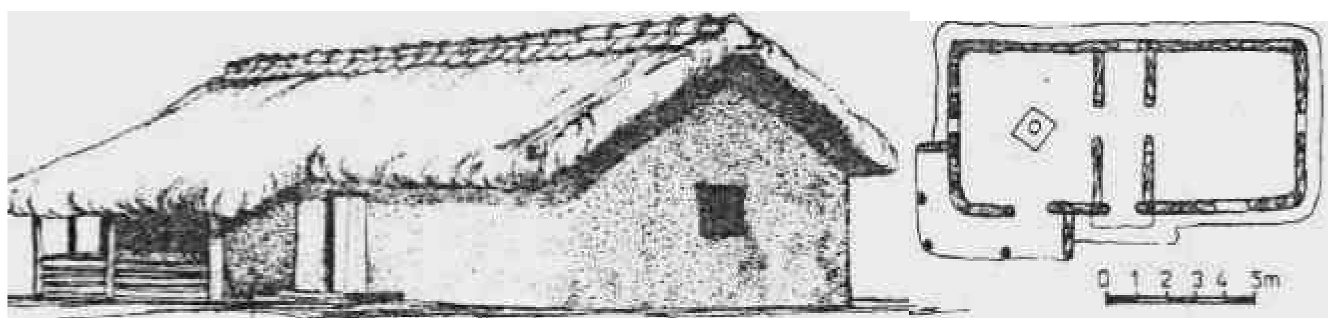
Casele din arealul carpato-danubiano-pontic incep sa se individuaizeze, indepartandu-se de modelul original de tip megaron. Aceasta diferentiere se datoreaza si mutarii centrului de interes de pe latura scurta (specifica tipului megaron) pe latura lunga care devine astfel fatada principala a edificiului. Acest punct de interes este marcat prin dispunerea accesului (a intrarii) sau/si a spatiilor semideschise (prispe, foisoare).

Volumele edificiilor sunt rectangulare, cu acoperis in doua sau patru pante (ape), circulare avand acoperis conic. Formele absidale reprezinta o solutie de tranzitie de la tipul circular la cel rectangular. Planurile sunt de obicei monocelulare sau bicelulare (cu una sau doua incaperi) dar apar adesea impartiri planimetrice (partiuri) mai complexe, cu trei sau mai multe incaperi.

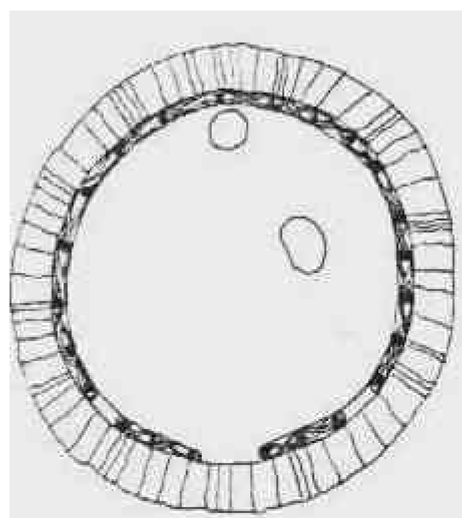

SLIMINIC - jud. Sibiu sec. I e.n.

POPESTI - jud. Giurgiu sec. I i.e.n. - I e.n.

GRADUSTEA MUNCELULUI (SARMISEGETUSA) - jud. Hunedoara sec. I e.n.

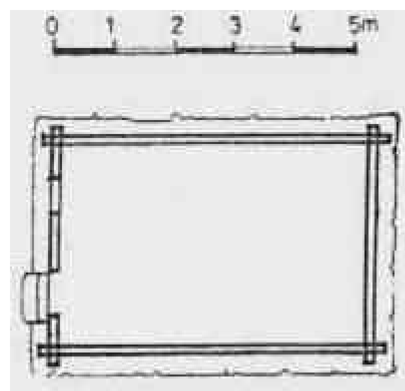
Sistemul constructiv cu talpi de lemn dispuse pe temelii din piatra, presupus in etapele anterioare, este atestat cu certitudine in cazul arhitecturii dacice. Descoperirea temeliilor din piatra ca suport al structurii

din lemn a peretilor, existenta uneltelor care permiteau realizarea imbinarilor specifice acestui tip constructiv, continuat si de identificarea "in situ" a unor diafragme din barne ecarisate, dispuse orizontal si platuite la capete (sistem in cununi), precum si imaginile locuintelor dacice de pe Columna lui Traian, atesta folosirea curenta a locuintelor cu peretii din barne de lemn orizontale sau vericale, sprijiniti pe talpi, cu temelie din piatra.

Acest sistem constructiv, specific cu precadere locuintelor de suprafata predominante in epoca, corespunde planimetric tipului rectangular cu una sau mai multe incaperi. Este de presupus utilizarea acestui tip de constructii cu pereti de lemn pe talpi cu precadere in zonele cu relief inaltat si bogat impadurite.

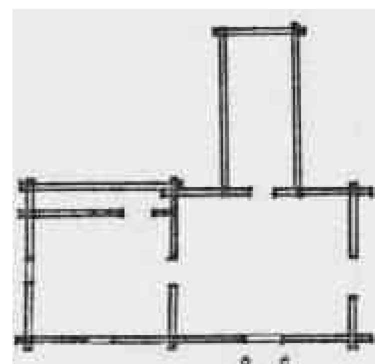
In aceasta perioada se realizeaza fenomenul regionalizarii modelelor cladirilor de locuit functie de zonele de relief si de varietatea si particularitatea rezervelor de materiale de constructie, proces care va continua si in etapele ulterioare, conducand la cristalizarea unor tipuri de locuinte diferentiate morfologic de la zona la zona, cu un coeficient ridicat de eficienta economica si constructiva si cu o varietate volumetrica, planimetrica si decorativa evidenta, constituind embrionul specificului regional al arhitecturii noastre traditionale.

APRASUL DE SUS - jud. Sibiu sec. I i.e.n. - I e.n.
Perspectiva exterioara si plan

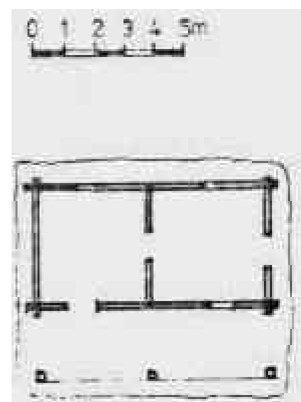

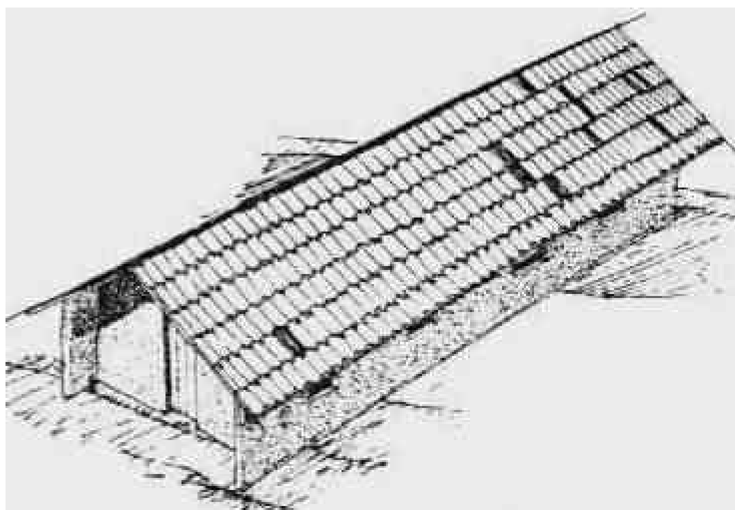
GRADISTEA MUNCELULUI - jud. Hunedoara sec. I i.e.n.

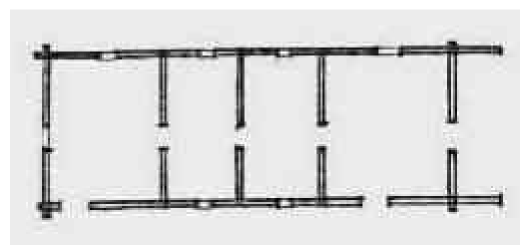
Perspectiva exterioara si plan

GRADISTEA MUNCELULUI - jud. Hunedoara sec. I i.e.n. - I e.n.
Perspectiva exterioara si plan

LUNCANI-PIATRA ROSIE - jud. Hunedoara sec. I - II e.n.
Perspectiva exterioara si plan

Cladirile de locuit cu dimensiuni ample si numar mare de incaperi se intalnesc frecvent in epoca dacica, alaturi de locuintele obisnuite destinate unei familii. Concentrand eforturi constructive majore si presupunand ample cunostinte de edificare, aceste constructii au de regula peretii realizati din barne de lemn sprijinite pe temelii din piatra sau cu stalpi incastrati in sol.

Arhitectura locuirii traditionale românesti

LUNCANI-PIATRA ROSIE - jud. Hunedoara sec. I - II e.n.
Perspectiva exterioara si plan

Cladirile de locuit cu dimensiuni ample si numar mare de incaperi se intalnesc frecvent in epoca dacica, alaturi de locuintele obisnuite destinate unei familii. Concentrand eforturi constructive majore si presupunand ample cunostinte de edificare, aceste constructii au de regula peretii realizati din barne de

lemn sprijinite pe temelii din piatra sau cu stalpi incastrati in sol.

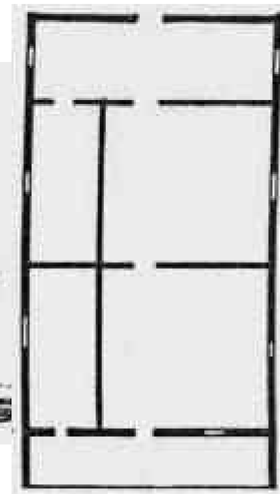
Incaperile sunt dispuse pe doua sau trei travee cu una sau doua deschideri. Acest mod de distributie presupune existenta unei scheme functionale clare, premergatoare demersului edilitar pe baza caruia sa se realizeze gruparea spatiilor, pornindu-se de la destinatia si importanta fiecarei incaperi.

Spatiile semideschise (prispe si foisoare) sunt dispuse pe latura (intre ante), continuandu-se in acest mod tipul "megaron" sau inconjoara edificiul pe doua sau trei laturi. Este de mentionat persistenta tipului planimetric specific megaronului (cu dispunerea intrarii principale pe latura scurta a cladirii, care se pastreaza ca fatada principala a edificiului) intr-o masura mai mare decat la locuintele obisnuite.

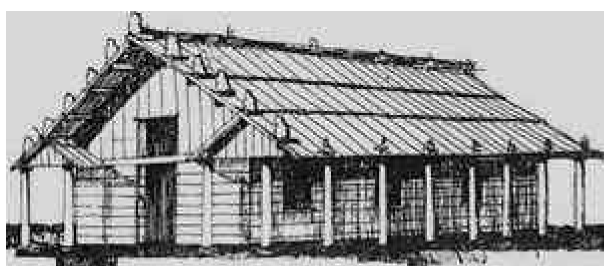
Sistemul de organizare a plenimetriei, cu travei si deschideri, confera solutiei volumetrice un evident caracter monumental, subliniat atat prin ritmul coloanelor care marcau spatiile semideschise, cat si prin utilizarea unor materiale de constructie deosebite (olane de coama, tigle de acoperis etc.)

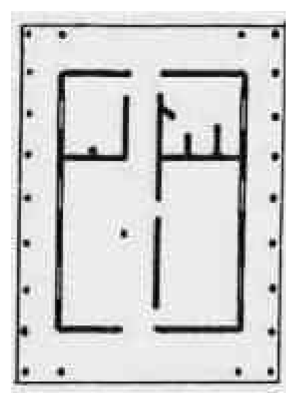
Amplitudinea edificiilor avand in plan dimensiuni de pana la 40 m. lungime, cu latime de 20 - 25 m., precum si gabaritul unor incaperi cu deschideri libere de 8-12 m, presupune, pe de o parte, procedee constructive elevate, sustinute de un instrumentar adecvat, iar pe de alta parte cunostinte tehnice ajungand pana la realizarea unor "ferme" din material lemnos, capabile sa suporte deschiderile amintite.

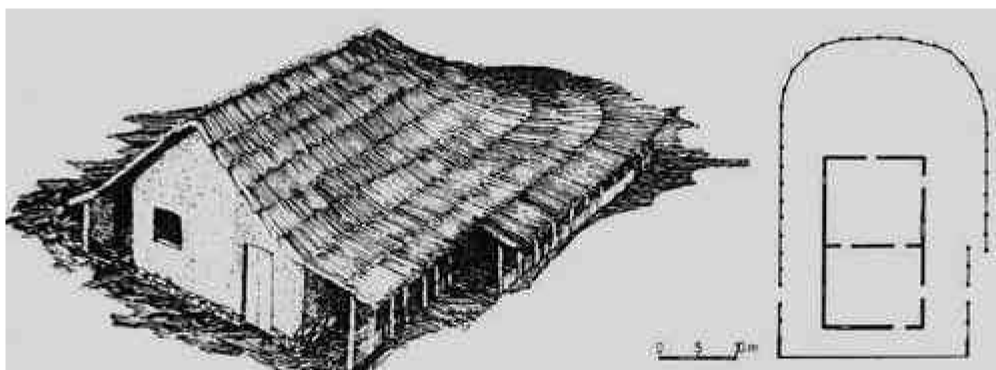

LUNCANI - PIATRA ROSIE - jud. Hunedoara sec. I - II e.n.

CONITA (**BURIDAVA**) - jud. Valcea sec. I e.n. - I e.n.

LUNCANI - PIATRA ROSIE - jud. Hunedoara sec. I - II e.n.

Continuand seria inovatiilor privitoare la cladirile de locuit pe care le genereaza arhitectura dacica, turnurile locuinta reprezinta cel mai elocvent exemplu. Cu certitudine aceste edificii aveau doua nivele cu functiuni distincte:

-cel inferior, cu ziduri de piatra, fiind destinat depozitarii

-cel superior, cu ziduri din caramida, destinat locuirii propriuzise

Atestarea concreta, la aceste cladiri, a existentei planseului peste nivelul inferior, realizat cu grinzi masive din lemn, capabile sa preia eforturi apreciabile, realizate cu deschideri de circa 10 m, confirma ipoteza existentei plafonului si peste superior, al edificiilor, precum si la alte tipuri de constructii.

Multitudinea informatiilor arheologice referitoare la planimetria si sistemul constructiv al acestui tip de edificii, evidentiaza necesitatea anticiparii faptului edilitar printr-un proces de o complexitate fara precedent. Alegerea unui amplasament optim pentru ridicarea constructiei, strans legat de destinatia acesteia, distribuirea spatiilor pe cele doua nivele ale cladirii, avandu-se in vedere rolul lor functional, imaginea legaturilor pe verticala intre nivelul inferior si cel superior prin scari interioare si exterioare, repartizarea judicioasa a materialelor de constructii in vederea realizarii parterului si etajului, integrarea spatiilor semideschise (prispele si foisoarele) in contextul functional si volumetric al edificiului, reprezinta demersuri conceptuale care confirma complexitatea procesului de proiectare implicat.

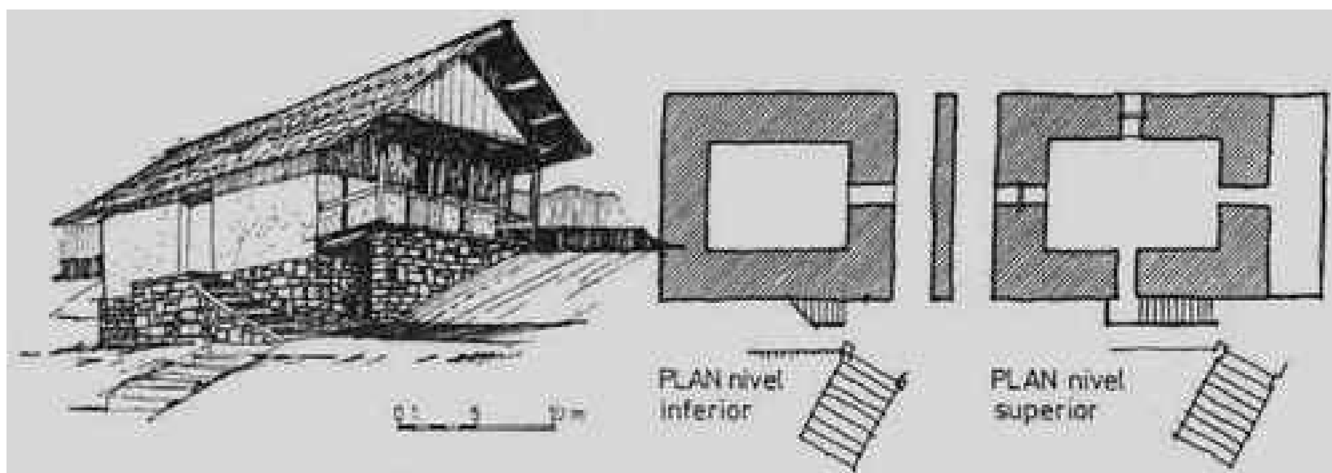
Amplitudinea proportiilor si masivitatea structurii, presupunand un efort de edificare sustinut, confirma ipoteza subsumarii acestui tip de edificiu atat la categoria constructiilor cu caracter defensiv, cat si la grupa resedintelor pentru sefii militari.

Noutatea sistemului constructiv cu analogii in arealul sud-dunarean indreptateste ipoteza prezentei in acest caz a unor influente elenistice, firesti, in contextul cunoscutelor legaturi ale statului dac cu lumea greco-romana.

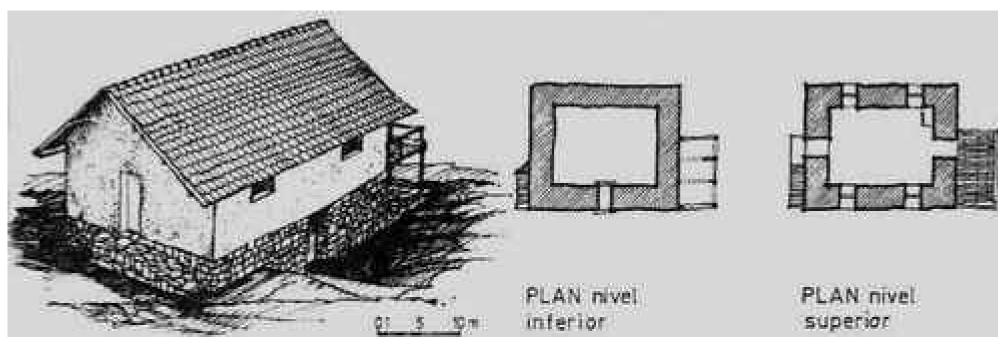
Tipul de locuinta-turn, create a arhitecturii dacice aditionat repertoriului autohton al modelelor cladirilor de locuit, va constitui un factor formativ activ cu largi ecouri in etapele ulterioare.

Dispunerea incaperilor pe doua registre, nivelul inferior fiind de regula destinat depozitarii, iar cel superior locuirii, realizarea nivelului inferior din piatra, dispunerea spatiilor semideschise cu precadere la nivelul superior constituie concepte arhitecturale care vor persista in structura culturala autohtona, manifestandu-se activ in etapele ulterioare. Aceste concepte prefigurate de arhitectura dacica si utilizate

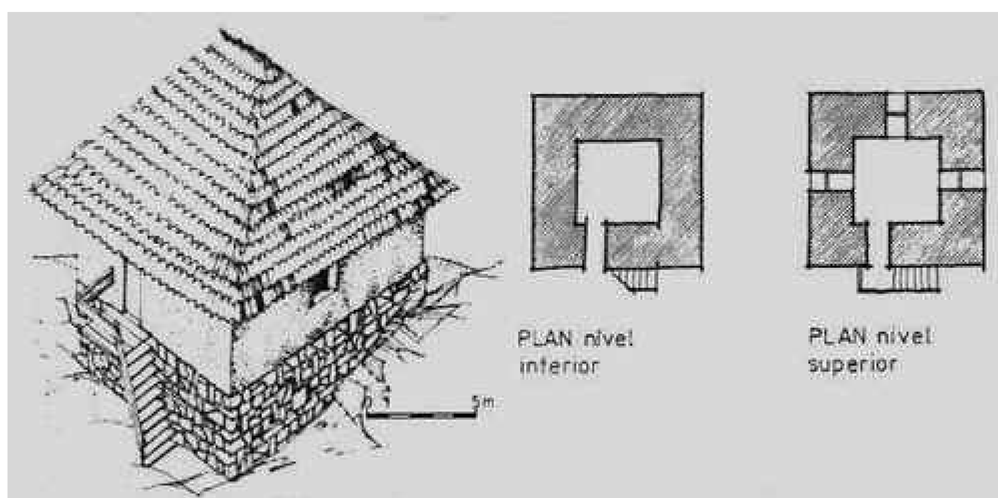
cu precadere la realizarea resedintelor conducatorilor, se vor generaliza ulterior in locuintele satesti de deal si de munte.

COSTESTI - jud. Hunedoara sec. I - II e.n.
Perspectiva exterioara si planuri

COSTESTI - jud. Hunedoara sec. I - II e.n.
Perspectiva exterioara si planuri

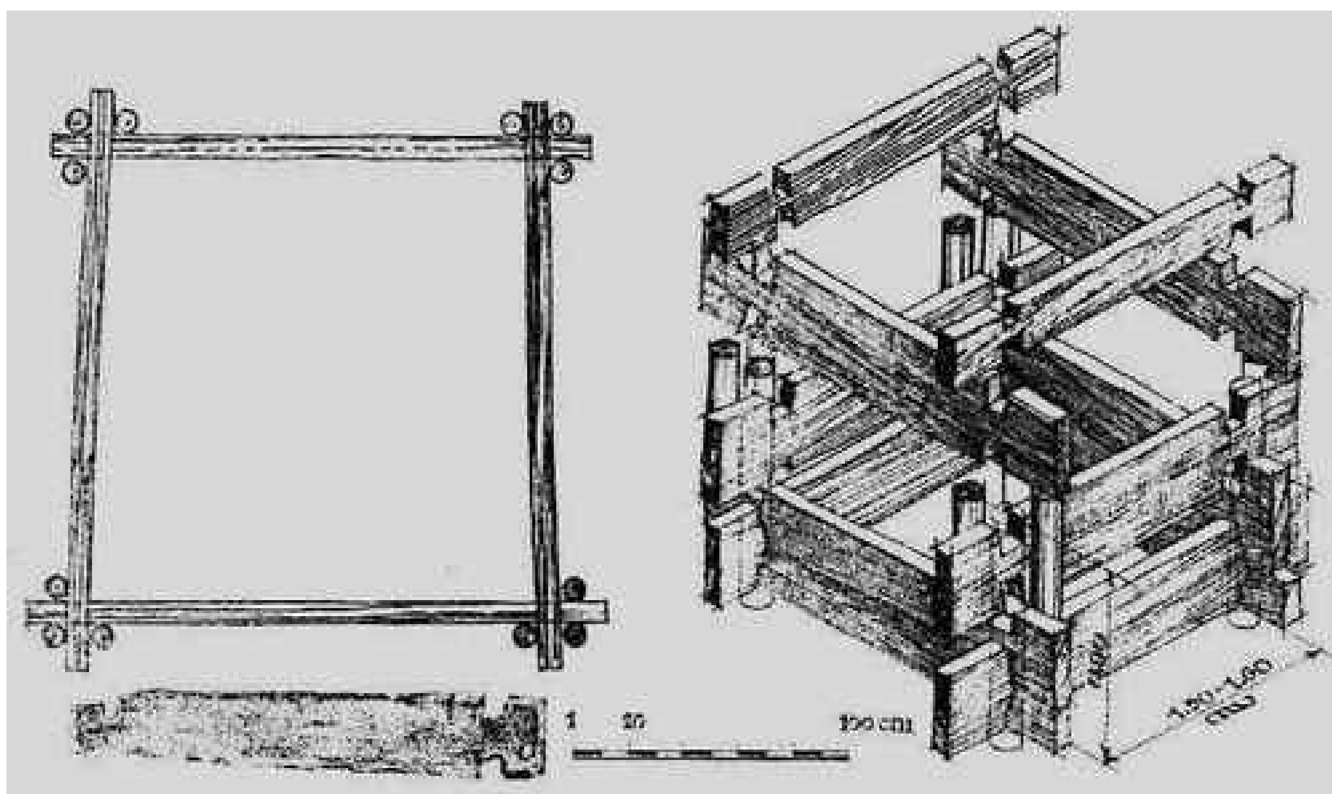

CETATENI - jud. Arges sec. II e.n.

Perspectiva exterioara si planuri

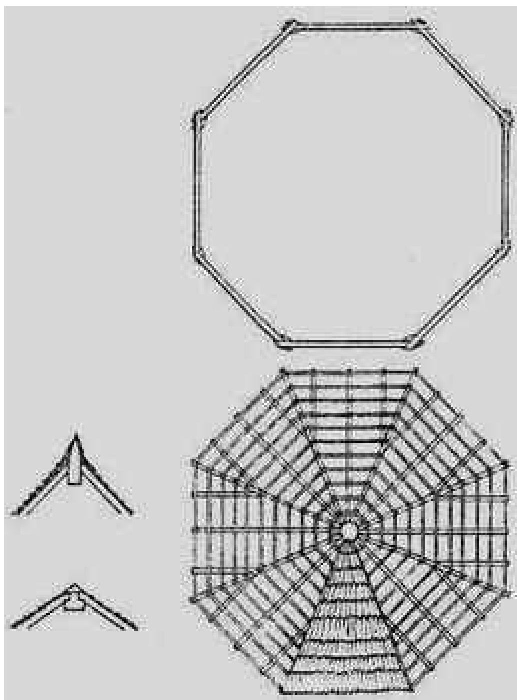
Descoperirile arheologice fac dovada folosirii sistemului constructiv in cadrul caruia peretii se realizau din barne sau dulapi de lemn, dispusi orizontal si sprijiniti pe talpi asezate direct pe sol, sau pe temelii de piatra. Sistemul de imbinare consta in chertarea barnelor la capete, in vederea platuirii lor.Atestat arheologic in cazul unei fantani, acest sistem constructiv folosit la realizarea locuintelor de suprafata. Pentru asigurarea nedeformabilitatii imbinarilor, capetele petrecute ale barnelor erau fixate prin pari incastrati in sol.

Folosirea pentru prima data a zidariei din piatra la elevatii, procedeu edilitar cunoscut sub denumirea de "murus dacicus", constituie o importanta etapa in evolutia repertoriului sistemelor constructive autohtone. Reformuland in maniera autohtona elemente preluate din arealul elenistic, acest sistem constructiv presupune doua paramente din blocuri de piatra, formate cu un emplecton din pamant cu pietris compactat. Paramentele erau consolidate cu barne fixate in lacase de forma cozii de randunica, cioplite in blocurile fiecarei asize.

CIOLANESTII DIN DEAL - jud. Teleorman sec. II - I i.e.n.

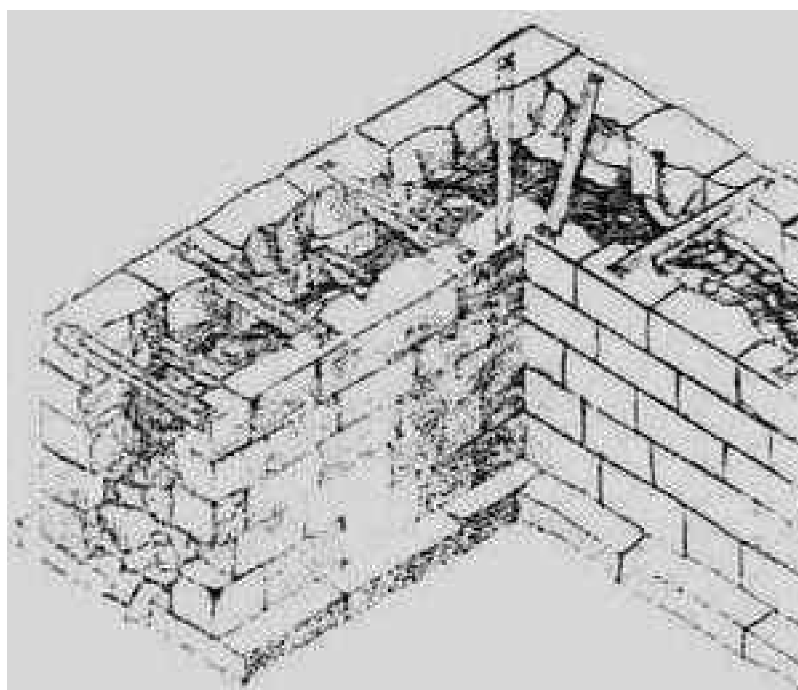
Fantana cu ghizduri din lemn
Plan, axonometrie si detaliu

GRADISTEA MUNCELULUI - LUNCANI - jud. Hunedoara

Constructii taranesti existente, care continua sistemul de realizare a acoperirii de la locuintele poligonale dacice

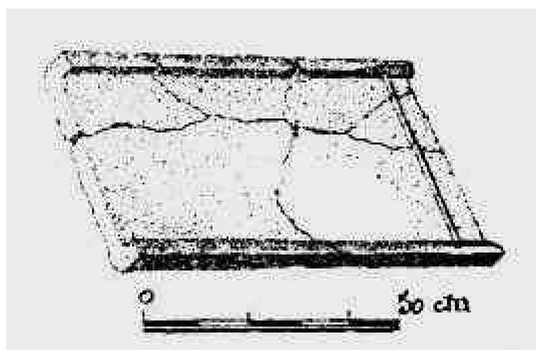
Plan, plan sarpanta si detalii

GRADISTEA MUNCELULUI - jud. Hunedoara sec. I - II e.n.

Zid dacic (Murus dacicus)

Axonometrie

Tigla de tip elenistic folosit la realizarea invelitorilor edificiilor dacice importante. Sec. I i.e.n.

Axonometrie

Arta geto-dacilor

Oricine incearca sa abordeze subiectul referitor la arta geto-dacilor se izbeste de doua aspecte importante. Primul aspect tine de dificultatea stabilirii originii anumitor elemente manifestate in arta geto-dacilor, aspect care, la randu-i, este determinat de faptul ca **Dacia** a fost o zona in care s-au incrucisat curente culturale si de civilizatie dintre cele mai diverse. Al doilea aspect tine de saracia, cu mici exceptii, a vestigiilor si insemnarilor referitoare la arta geto-dacilor. Actualmente nu stim nimic despre literatura religioasa, poezia si dansurile lor populare, despre legendele istorice si muzica geto-dacilor, pe care, ca orice popor, nu se poate sa nu le fi avut. Nu ne ramane, ca atare, decat sa restrangem arta geto-dacilor la acele domenii despre care se poate spune ceva.

a. Despre **arhitectura** geto-dacilor, ca domeniu al artei acestora, avem, datorita arheologiei, date relativ bogate. Ne vom referi, in randurile urmatoare, la **fortificatii** (arhitectura in fortificatiile geto-dacilor) si la arhitectura constructiilor cu caracter religios (sacru).

Cele mai grandioase dintre constructiile geto-dacilor raman fortificatiile, unitare doar in conceptia de amplasare pe teren, nu in privinta caracterului si a elementelor constructive. Din acest punct de vedere s-au preferat inaltimile de tip mamelon cu pante repezi, legate de celelalte forme de relief prin sei inguste, usor de barat. Singura exceptie o constituie fortificatia liniara de la Cioclovina-Ponorici menita sa inchida accesul dinspre Tara Hategului spre **Sarmizegetusa**. Ea este, de altfel, singura fortificatie de baraj din zona capitalei dacilor si, alaturi de ceea de la Tapae, a doua cunoscuta in Dacia. Celelalte fortificatii, in marea lor majoritate, sunt de tip circular, adica elementele de fortificatie inconjurau partea superioara a mamelonului pe care sunt amplasate.

Din punct de vedere al modului de raportare la teren, fortificatiile circulare materializeaza doua procedee diferite: unul traditional, in care elementele de fortificare se adaptau configuratiei naturale a terenului, evitand, fara insa sa le excluda cu totul, lucrarile de „corectare" a terenului (**Costesti-Cetatuie**, Sarmizegetusa), altul preluat din lumea elenistica tarzie, in care amplasarea elementelor de fortificare a presupus ample lucrari de amenajare a terenului soldate cu aducerea la transee rectilinii a curbelor naturale ale mamelonului.

Elementele de fortificare ale cetatilor sunt atat dintre cele traditionale (valurile, palisadele simple, zidurile de pamant si lemn sau de piatra si lemn, si zidul din piatra sumar fasonata si legata cu un liant din pamant amestecat cu apa), cat si dintre cele noi aparute, din lumea greco-romana (zidul din piatra fasonata). Acest sistem de constructie elenistic a fost adaptat la posibilitatile locale, prin utilizarea acelui ***murus Dacicus*** (Costesti-**Blidaru**, Luncani-**Piatra Rosie**, Sarmizegetusa). Din aceasta perspectiva cetatile din zona capitalei statului dacilor constituie un unicat in lumea europeana din afara Imperiului Roman si sunt, in acelasi timp, cele mai impunatoare fortificatii.

Efortul pentru construirea fortificatiilor este uimitor. Numai zidurile fortificatiei de baraj de la Cioclovina-Ponorici, de exemplu, insumeaza aproximativ 120.000 metri cubi de piatra, luata toata de pe locul unde s-a ridicat fortificatia. La celelalte fortificatii din zona capitalei, ca si pentru unele constructii civile si de cult, s-a utilizat calcarul exploatat in cariera de la Magura Calanului. Cea mai mare dificultate o constituia fasonarea pietrei, operatiune executata in cariera, dar mai ales aducerea materialului litic in punctele alese pentru a fi fortificate. Blocurile de piatra, destul de mari de altfel, erau aduse de la 40-90 km, prin Valea Streiului si pe Paraul Luncanilor pentru Piatra Rosie, sau pe Mures si apoi pe firul Apei Orasului pentru celelalte. Daca ar fi sa ne rezumam doar la constructiile din piatra fasonata descoperite (investigate) pana acum in zona capitaliei Daciei si luand pentru fortificatii dimensiuni minime la inaltimea zidurilor (5 m) si grosimea blocurilor de calcar din ele (40 cm) se ajunge la un total de circa 20.000 metri cubi. La toate aceste dificultati trebuie adaugate cele legate de organizarea exploatarii, transportului si zidirii acestor fortificatii.

Orice bloc de piatra trebuia transportat cu precizie la locul destinat si asezat exact la locul sau in zid, ceea ce presupunea ca nimic sa fie luat la voia intamplarii. Dincolo de efortul in sine, pentru ridicarea zidurilor erau necesare lucrari foarte anevoioase de terasare, de nivelare etc. De exemplu, numai pentru amenajarea terasei a XI-a din zona sacra a Sarmizegetusei au fost necesari peste 100.000 de metri cubi de umplutura.

O problema viu discutata in trecut era cea referitoare la amploarea si originea influentelor exercitate de civilizatiile vremii asupra celei geto-dacice. In domeniul arhitecturii se manifesta, cu precadere, influentele greco-romane. Pe langa cele aratate mai inainte, avem in vedere caramizile, tiglele si olanele cu forme si dimensiuni identice celor din tinuturile pontice, dar confectionate in Dacia, la tuburile de teracota ale conductelor de apa, la cisterna de la Costesti-Blidaru, la continuarea in caramida a zidurilor de piatra ale turnurilor-locuinta, la drumurile pavate cu lespezi de piatra, la scarile monumentale din piatra ecarisata, la sistemul *şicane* de la unele intrari in cetati, la planurile patrulatere ale unor cetati, la zidurile de terasa, la constructiile de tip platforma din blocuri paralelipipedice prinse cu scoabe de fier. Asimilarea acestor elemente, folosirea unor elemente traditionale, adaptarea preluarilor la posibilitatile si gustul lor confera un caracter original arhitecturii civile si militare dacice.

Dintre constructiile cu caracter religios cele mai importante sunt sanctuarele, adevarate temple ale antichitatii dacice. Aceste sanctuare sunt rectangulare, de tipul aliniamentelor de tamburi din calcar sau andenzit, si circulare, simple sau complexe. Din totalul de 30 de sanctuare descoperite pe teritoriul fostei Dacii, 23 sunt de tipul aliniamentelor, iar 7 apartin celei de a doua categorii. In cadrul complexului de cetati dacice din Muntii Sureanu, se gasesc urmele a 18 sanctuare, 15 rectangulare si 3 circulare.

Aceste edificii de cult erau amplasate, de regula, in afara incintei fortificatiei propriu-zise. Ele se ridicau pe terase special amenanjate. Elementele constructive, bazele de coloana in special, erau asezate direct pe stanca de pe terasa sau de pe fundatii realizate

prin saparea in umplutura terasei a unor lentile in forma de palnie si umplute succesiv cu piatra de rau si argila, in vederea consolidarii terenului. Pe bazele de coloane din calcar se ridicau apoi coloanele din lemn, care sustineau acoperisul templului, in doua ape, din lemn si sindrila; in cazul bazelor din piatra de andezit, coloanele erau durate din acelasi material.

Sanctuarele erau niste constructii impunatoare, adevarate edificii de cult de genul templului. De exemplu, sanctuarul mare de calcar de pe terasa a XI-a de la Sarmizegetusa era format din 4 siruri a 15 coloane, asezate la distanta de 3,20 metri intre siruri si de 2,50 metri intre coloane (interax) ceea ce ar reprezenta o constructie cu o lungime de peste 35 de metri si o latime de aproximativ 10 metri.

Bazele de coloane si o parte din coloana erau cuprinse, la vremea functionarii lacasurilor, intr-un strat de umplutura din lut, care constituia, de fapt, nivelul de calcare, podeaua edificiului respectiv. La intrarea in sanctuare erau platforme realizate in tehnica zidului dacic, care, probabil, aveau pe nivelul lor de calcare un placaj din lespezi de piatra, sau, mai degraba, un paviment din lemn, ce se continua in partea dinspre sanctuar cu o treapta de patrundere in interior.

b. Pentru epoca clasica, *sculptura* in piatra e reprezentata de elemente putin numeroase si extrem de simple, ceea ce ne determina sa apreciem ca geto-dacii nu au dezvoltat o arta sculptural a in piatra de tip monumental, ci, mai degraba, una minora, cu rol decorativ. Este posibil insa ca geto-dacii sa fi dezvoltat o bogata arta in lemn.

c. Un domeniu mai bine cunoscut al artei dacice il constituie ***"arta metalului",*** in special a argintului. Întalnim la geto-daci tot felul de obiecte de podoabe (**fibule**, unele aurite, inele, bratari simple sau plurispiralice, aplici, lanturi ornamentale, majoritatea frumos ornamentate cu elemente geometrice sau geometrizante), de orfeverie si feronerie.

d. Mult mai bogat este insa repertoriul *ornamental* al **ceramicii** geto-dacice. La ceramica lucrata cu mana s-au practicat ornamentele incizate (linii valurite, motive in forma de creanga de brad, simple crestaturi oblice etc.), dar si cele in relief (butoni discoidali, proeminente conice, emisferice, orale, uneori impodobite ele insele, sau braurile-orizontale, sub buza vasului, si/sau verticale, de la gura spre fundul vasului).

Ornamentarea vaselor lucrate la roata e mai putin variata, cu exceptia vaselor pictate. Podoaba cea mai obisnuita e linia in val incizata, alternand uneori cu linii drepte executate tot prin incizie.

O categorie speciala o reprezinta ornamentica ceramicii pictate. Un tip de asemenea ornamentare consta din benzi orizontale de culoare, mai rar si linii verticale, drepte sau in zig-zag, pictate pe suprafata vaselor. Cel mai interesant tip, original, care nu-si gaseste inca analogii contemporane, consta in aplicarea, pe fondul galbui sau negru al angobei vasului, a unor motive geometrice, vegetale sau animale de culoare alba sau brun-roscata.

Atat cat putem sti astazi despre arta geto-dacilor, unele lucruri ramanand nedescoperite sau neexplicate, ne permite sa apreciem ca ea include foarte multe elemente de imprumut sau care pot fi puse in analogie cu cele ale unor popoare ale vremii. Insa aceste imprumuturi nu-i rapesc acesteia originalitatea. *"Ceea ce se poate afirma insa de pe acum si nu va suferi niciodata o desmintire*, sublinia H. Daicoviciu, *e faptul ca daco-getii au creat o cultura spirituala demna de splendida lor civilizatie materiala*"

Daco-geții în arta plastică romană

1. **Statui de barbati daci**
2. **Busturi si capete de daci**
3. **Reliefe, altoreliefe si lespezi cu persoane sau grupuri de daci**

Pe parcursul campaniilor din anii 101-102 si 105 –106, pe vaile, plaiurile si culmile carpatine, patrunzind mai adinc spre limitele nordice ale Daciei lui **Decebal**, armatele romane au cunoscut indeaproape ascutisul armelor dacilor si dirzenia lor razboinica, dar si trasaturile fizice si fizionomice, aspectele morale si psihice ale poporului nord-dunarean, din ai carui fii apar unele personaje mai remarcabile si numeroase reprezentari plastice, sculpturale din Italia si din alte zone ale Imperiului.

Aceste reprezentari statuare si reliefe sint documente de interes istoric-arheologic si etnologic deosebit, importante si pentru cunoasterea caracterelor etnice si somatice ale geto-dacilor. Numerosi prizonieri, luati de trupele romane, fiind dusi in cortegiul triumfal la Roma, apoi deportati, redusi la stadiul de robi, vinduti ori „internati" –elementele nobile, aristocratia geto-dacilor, in diferite zone ale imperiului, dar mai cu seama la Roma si in teritoriul ei, folositi in primul rind ca forta de munca.

Captivii daci, luati din masele temutilor dusmani si adversari ai imperiului, compatriotii cei mai devotati ai regelui Decebal—ca figuri impozante de oameni voinici si chipesi, vor fi facut, desigur, impresie asupra populatiei romane si italice. Ei au impresionat de asemenea retinind atentia sculptorilor vremii, carora le-au servit ca excelente modele pentru operele de arta destinate a impodobii pietele, basilicile si alte cladiri publice ori particulare ale Romei, prelevind si perpetuind simbolic succesele armelor si gloria lui „Optimus Princeps", Ulpius Traian pe meleagurile carpato-danubiene.

Atentia si popularitatea de care au avut parte captivii daci deportati la Roma rezulta din numeroasele lor reprezentari in sculptura de la inceputul sec. II-lea. In arta plastica a epocii apar—desigur ca din motive politice si propagandistice inainte de toate, mai putin umanitare ori pur estetice, figuri de daci si „Dacia" in forma simbolica de femeie, in variante numeroase si ipostaze; ca si armele dacice, indeosebi **arma curba**, sabia scurta in forma de secera.

Principala opera de arta plastica unde figureaza daci—impreuna cu alti barbari adversari sau aliati ai Romei—este Columna lui Traian din Forul din centrul Romei in a carui suita de scene figurile lor—femei, barbati, copii din toate paturile sociale in frunte cu regele Decebal—sunt tipice, permanente, recunoscute indeosebi ca fiind portrete realiste, avind in consecinta o importanta si o valoare documentara de prim rang—arheologica, istorica, etnologica—chiar si pentru cunosterea tipului somatic; impozanta coloana impodobita cu o serie de scene in genul unui film cinematografic modern, asezat in centrul capitalei imperiale este un repertoriu gliptic considerat de multi arheologi ca „ ultima opera de valoare" artistica a antichitatii clasice. Capetele de daci au fost daltuite de talentatii sculptori ai Romei dupa originalele vii, nu numai dupa „schite"—crochiuri si desene luate de unii abili „reporteri"de razboi in cursul campaniilor din Dacia, ori din"memorie si fantezie". Prizonierii nobili sau oameni de rind adusi la Roma au pozat, nu voluntar dar sigur cu oarecare mindrie si nostalgie patriotica, in fata indeminaticilor sculptori—toti ramasi ca foarte multi altii anonimi pentru posteritate—ai stralucitei capitale a Imperiului

Roman. La niste portrete realiste, reprezentate obiectiv, se pot recunoaste unele trasaturi individuale, particulare, elemente de fizionomie autentic-daci-tracice, ce nu au caracterul de sabloane repetate mecanic la infinit, asemenea figurilor de „sfinti” din iconografia crestinismului, mai ales cel greco-bizantin.

Majoritatea operelor sculptate care infatiseaza pe daco-geti, au servit desigur spre a impodobi Forul lui Ulpius Traianus, ca si eventual alte monumente publice romane, au un scop politic evident si firesc necesar in toate timpurile: de propaganda si reclama, dupa subjugarea in Dacia carpatica a unui dirz si periculos adversar al imparatiei. Numarul pieselor sculpturale infatisind daci trebuie sa fi fost foarte mare iar valoarea artistica a celor cunoscute azi, pastrate la vedere neintrerupt pe monumentele antice, ori scoase din ruine si din pamint –este destul de ridicata, uneori chiar apreciabila, fara a mai vorbi de semnificatia si utilitatea lor documentara, istorico-sociala si arheologica.

Ele se repertorizeaza in trei grupe, care nu pot fi detereminate net in toate cazurile, din cauza starii fragmentare a unora dintre ele:

1. **STATUI DE DACI**

1. **BUSTURI—**respectiv numai capete, care pot sa apartina fie Grupei 1 fie Grupei 3.
2. **RELIEFE, ALTORELIEFE SI LESPEZI--**cu persoane sau grupuri de daci

1. STATUI DE DACI

Statuile reprezentind intreaga persoana sint cele mai numeroase, aprox. 18 piese. Unele infatiseaza personajele cu miinile suprapuse—incrucisate, simbolizind conditia de captivi.

Opt statui asezate deasupra coloanelor libere pe cele doua laturi largi ale arcului de triumf al lui Constantinus I, aduse aici din Forul lui Traian. Desi sint incomplete (restaurate in secolul al XVIII-lea) s-a stabilit si admis aproape unanim ca ele infatiseaza captivi din Dacia. Pe acelasi arc si evident de aceiasi provenienta este si figura colosala din care s-a pastrat partea inferioara. Se afla in Muzeul Capitoliului iar o replica in Villa Borghese.

A)----Statuie de barbat, inalta de 225 cm, cu barba, fara caciula, invesmintat cu tunica, pantaloni, manta si opinci. Mina dreapta o tine pe antebratul sting. Lucrarea este neterminata ; a fost descoperita in anul 1841 in Via dei Coronnati, la Roma si se afla la Muzeul Lateran.

B)----Statuie (sau bust?) din marmura, inalta de 181cm. Capul, cu alte detalii

integrate in opera moderna (virful caciulii, sprincenele, nasul, buza inferioara, barbia, o parte din grumaz si din haina, etc) ; trunchiul este din marmura violacee deschisa. Are bratele incrucisate inainte, in modul tipic prizonierului. Mantaua cu falduri adinci este fixata cu o fibula—buton pe umarul drept. Se afla la Vatican (Museo Chiavamonti, odinioara in Villa Negroni)

C)----Statuie cu capul descoperit, fara barba, invesmintat in tunica, pantaloni si mantie si opinci. Piciorul sting este incrucisat peste cel drept. Numeroase portiuni sint restaurate. Se afla in colectia Torlonia, la Roma. A fost considerata „rege dac prizonier", ceea ce, dupa fizionomie si tinuta in ansamblu pare eronat.

D)----Statuie inalta de 234 cm, cu barba, caciula, tunica si pantaloni. Minile, nasul si unele parti din tunica sint restaurate. A fost descoperita in Forul lui Traian. Este asemanatoare cu cele de pe Arcul lui Constantin I si se afla la muzeul din Napoli.

E)----Statuie inaltra de 238 cm, reprezentind un dac cu barba, cu caciula frigiana, in tunica incinsa cu briu; pantaloni si manta. Bratul drept este adus spre soldul sting iar mina stinga indoita peste piept. Sint restaurate miinile, nasul si o parte din tunica. Din Forul lui Traian a fost dusa in Muzeul Napoli.

F)----Statuie a unui personaj cu barba, fara caciula, in camasa, pantaloni si mantie, incaltat cu opinci si avind bratele incrucisate in fata—mina dreapta pe antebratul sting. Se afla in Florenta

G)----Statuie inalta de 275 cm. Lipsesc capul si miinile. Linga piciorul sting are un scut hexagonal, o tolba si arcul. Este evident un combatant dac, simbolizind dusmanul infrint si capturat. A fost descoperita in anul 1764 in ruinele de la Efes si dusa la Smirna, unde se afla in gradina Muzeului Arheologic.

H)----Statuie din marmura alba, inalta de 72 cm careia ii lipseste capul. Poarta tunica cu mineci, centura la briu, strinsa pe corp, pantaloni bufanti legati la glezna si opinci iar mantia este prinsa cu o fibula pe umarul drept. Mina dreapta este pusa peste antebratul sting, in semn de supunere. In mina stinga tine o cuta a mantiei. Se afla la Muzeul Bruxelles.

I)----Opt statui de barbari prizonieri, asezate deasupra coloanelor libere care decoreaza cele doua fete ale Arcului de Triumf, din ele insa nu sint originale decit partea de la umeri in jos. Capetele, miinile si intreaga statuie asezata pe coloana din dreapta arcului central de pe fata sudica, sint opera sculptorului Bracii si au fost executate in anul 1734. Dupa ceea ce se pastreaza original nu se poate afirma nimic privitor la tipul de barbar reprezentat si epoca executarii. Costumul nu reprezinta nimic impotriva identificarii lor cu dacii, poarta intocmai ca acestia tunica incinsa la mijloc; pantaloni lungi rasfrinti si strinsi la glezna deasupra incaltamintei—un fel de bocanci incheiati in fata cu sireturi—deasupra mantale cu franjuri. Miinile le tin in fata legate, cu dreapta peste stinga, afara de alte statui restaurate integral care sint asezate invers. Capetele, dupa restaurarea lui Bracci, au trasaturile tipului dac, cum si acoperamintul capului este acel pileus frigian purtat de daci. Nu se poate afirma daca restaurarea corespunde adevarului caci din capetele originale nu se pastreaza nici unul. La sfirsitul secolului al XVIII-lea, in sapaturile de linga arc s-a descoperit un cap de barbar (pastrat la Vatican) cu pileus; ca proportii, acest cap pare nepotrivit cu corpul statuilor, astfel incit ramine in picioare ipoteza indentificarii statuilor cu daci si datarea lor in epoca lui Traian, servind la ornamentarea forului acestui imparat [Florescu; Arcul lui Constantin;p. 26]

2.BUSTURI SI CAPETE DE DACI

Asemenea piese, unele avind caciula, altele cu capul descoperit, fizionomia avind trasaturi tipice, se cunosc in mar enumar, prin diferite colectii din Italia si din alte tari europene. Un amplu repertoriu al acestora a fost intocmit de A.I. Vostinina, Golovi, „varvarov" Iz sobraniia Ermitaja [Capete de barbari in colectia Ermitajului],I trudi anticnogo otdela muzei Ermitaja, Leningrad, 1946, pag. 199—218. scurta prezentare—recenzie a acestei lucrari: Emil Condurachi, Analalel romano-sovietice, Bucuresti, 1947, nr. 3, p. 508, cu remarca judicioasa: „un studiu exhaustiv a acestor reprezentari de daci, imprastiate prin muzeele si prin diferitele monumente europene, este astazi, dupa publicarea sculpturilor de la Ermitaj, nu numai posibila, dar si de dorit. Ceea ce a facut Bienhowski pentru reprezentarile barbarilor in arta greaca si romana trebuie reluat in special pentru acel capitol al portretistice roman eprivind pe daci.

2.1--BUSTURI

A)----Busta inalt de 105cm, capul avind 60 cm, cu unele intregiri moderne (sprinceana stinga si ochiul, o parte din barba iar bustul-suport este modern, modificat). Are trasaturi pregnante, privire dreapta, energica, expresiva; la ceafa nu este lucrat dovada ca sculptura era asezata linga un perete. Descoperit in Forul lui Traian in anul 1822 (sapaturile franceze). Se afla la Muzeul Vaticanului. Dupa Em. Panaitescu [Ephemeris daco-romaniae, Annuaria de la Scuola Romena, I, 1923, pag. 406—408] ar fi bustul regelui

Decebalus.

B)----Bust de marmura galbuie avind capul descoperit si barba; inalt de 150 cm; intregit : nasul, buza de jos, barba, o parte din par, etc. Are trasaturi expresive, puternic reliefate, tip de fizionomie rustica, cu privire incruntata. Descoperit in Forul lui Traian inainte de anul 1837. aflat in Muzeul Vaticanului (Amelung, Die Skulpturen, I, p.15, si 913, nr. 9, pl. I.)

C)----Bust de marmura alba, dac cu barba scurta, fara caciula, capul avind 45 cm. Intregiri: nasul cu buza de sus, parul, grumazul. Are privirea dreapta, energica, asemanatoare cu precedentul dar cu trasaturi mai fine si mai nobile. Descoperit la Traianus Portus (gura Tibrului). Se afla la Muzeul Vaticanului (Amelung, I, p.145—146, nr. 118, pl.14)

D)----Bust de dac „**comatus**"din Roma, in Copenhaga (vezi C.Jakobsen, Ny Carlsberg Glyptotek Fortegnegloe over de antique Kunstvaerker, 1907. p. 237, nr. 676 (Fred Poulsen Catalogue of ancient sculpture in the Ny Carlsberg Glyptotek Copenhagen, 1951, p. 471, Inv. 676 „Dacian Colosal head"

E)----Bust colosal de dac (antic numai capul, restul restaurat ca si parul, nasul, buza superioara) aflat in colectia Farnese, in Muzeul Napoli (Ruscch, Guida… p. 256, nr. 1069)

F)---- Bust cu barba si caciula cu inaltimea totala de 94 cm, capul de la capatul barbii la sfirsitul caciulii = 66 cm. Figura de aristocrat, ceva mai in virsta; privirea linistita, calma. Achizitionat in anul 1861 din galeriile Campana, provine , foarte probabil, tot din Roma. Se afla in Muzeul Ermitaj, nr. 248 [Vostinina, p. 203, pl. II]

G)----Bust cu barba si caciula, inalt de 97 cm; capul de 49 cm. De aceiasi provenianta cu precedentul si aflat tot la Muzeul Ermitaj, nr. 28 [Vostinina, p. 203, pl. II]

2.2--CAPETE

A)----Cap de dac „comatus", din Roma (linga Palazzo Giustiniani), inalt de 46 cm. Se afla la Copenhaga [Jakobson, p.238, nr. 677, Paulsen, p. 472, nr. 667, „Dacian colosal

head"]

B)----Cap de barbar cu parul scurt pe frunte. Se afla la Muzeul Torlonia, Roma [Bibl. Matz—Duhn, I, p. 350, nr. 1191]

C)----Cap de barbar cu parul lis si barba scurta. Nasul si buza superioara sint restaurari moderne. [Bibl. Matz—Duhn, I, p. 350, nr. 1192].

D)----Cap de barbar cu dimensiuni ceva mai mari decit cele naturale. Palzzo Giustiniani, Roma [Bibl. Matz—Duhn, I, p. 350, nr. 1194].

E)----Cap colosal, cu barba si mustata; caciula mare. Ochii sint redati plastic iar barbia si nasul sint restaurate. Se afla la stud. Monteverde, Roma [Bibl. Matz—Duhn, I, p. 350, nr. 1194 a].

F)----Cap de barbar cu barba. Se afla la Stud. Canova, Roma [Bibl. Matz—Duhn, I, p. 350, nr. 1196].

G)----Cap de marmura alba, cu barba si mustati, fara caciula, inalt de 50,3 cm. Parti intregite: nasul, o mare portiune din grumaz si parti din par. Are privirea dreapta, incruntata si posomorita; fruntea cu riduri, sprincenele stufoase. Este o figura expresiva, tpica de dac, se afla initial la Roma in Villa Altobrandini, achizitionata in anul 1826 de Bunsen pentru muzeul din Berlin. [Bibl. Beschreitung der antiken Skulpturen, Konigliche Museen zu Berlin, 1991, p. 180, nr. 461]. Este considerat ca facind initial parte dintr-un bust.

3.RELIEFE, ALTORELIEFE SI LESPEZI

3.1--RELIEFE

A)----Relief asezat pe arcul imparatului Constantinus I, la Roma (sub arcada si in atica de la vest a arcului) infatisind pe imparatul Traian (cu capul inlocuit cu al lui Constantin) incoronat de Victoria si condus de Roma personificata, intra in orasul indicat printr-o arcada. La dreapta o lupta intre daci si romani. Freza provine de la un monument ridicat in cinstea imparatului Traian. [Bibl. Rep. Rel. I, pag. 252]

B)----Relief infatisind o biruinta a romanilor asupra unui grup de daci; imparatul Traian calare (cu capul inlocuit ca la relieful precedent pe monumentul lui Constantinus I), asezat sub arcada si subatica de la vest si avind aceiasi provenienta. [Bibl. Rep. Rel. I, pag. 252].

3.2--ALTORELIEF

A)----Figura cu barba, caciula, tunica, pantaloni, manta, cizme; cu palmele rupte. Aflata in Muzeul Torlonia, Roma, nr. 412. [Bibl. Rep. Stat., II, p. 196, nr. 5]

3.3--LESPEZI

A)----Lespede cu relief infatisind doi prizonieri daci, oameni de rind, „comati", intr-un car tras de doi cai, escortati de trei paznici desculti, din care unul are un pumnal la sold. Se afla la Muzeul Luvru (Louvre) din Paris. [Bibl. Rel. Rep, II, pag. 288, nr. 2, („plaque Campana")]

B)----Lespede cu un **calaret dac** traversind Dunarea înot. . [Bibl. Rel. Rep, II, pag. 312, nr. 2]. [Papers of British School, Roma, IV, pag. 247, E. Strong, Roman sculpture, pag. 50].

Creşterea animalelor în Dacia

O serie de date de ordin istoric (prin documente) sau arheologic (prin descoperirea unor obiecte si unelte legate de aceasta ocupatie), dar mai cu seama prin materialul arheozoologic rezultat si el - fie în urma sapaturilor în siturile geto-dacice, datorita caruia se pot detalia date complexe si exacte cu referire la frecventa unor specii, caracteristici tipologice ale acestora, folosirea lor în diverse scopuri de ordin economic, dar si cultic -, cât si prin date corelate cu informatiile ce rezulta prin reprezentarea acestora pe diverse lucrari în piatra cât si teoretica, vin sa ne arate destul de bine rolul jucat de animalele domestice în viata de zi cu zi a comunitatilor umane geto-dacice.

Se poate constata ca specia cea mai frecventa era reprezentata prin cornutele mari (taurinele) ce aveau functionalitati multiple. Mai întâi prin sacrificare, datorita si taliei lor, acopereau cu mult peste jumatate din necesarul de proteine animale necesare vietii omului, dar si pe aceea de producere a laptelui (ce dadea prin preparare si o serie de alte produse alimentare), cât si pe cea de motor animal indispensabil pentru o serie de activitati de acum bine diversificate. Ele erau reprezentate printr-un tip de talie cel mult medie, cu coarne relativ mici. Între adulti si maturi erau cu totul preponderente femelele, castratii fiind astfel în numar relativ redus. Trebuie mentionat ca la **dacii din Moldova** se gaseau si vite acornute, ce reprezentau un grup cu totul inedit.

O frecventa mult mai mica o aveau ovicaprinele, dar existau si rare exceptii când aceste cornute mici întreceau doar ca numar, dar nu ca pondere, taurinele. Ovinele se gaseau în cantitate mai mare decât caprinele si ele erau de talie relativ mica, cele mai multe înca cornute, capra aparând însa mai masiva. Cornutele mici erau si ele polivalente, dând lapte, iar oaia si lâna. S-ar putea ca si la ovine sa se fi practicat castrarea masculilor. Prin sacrificare, ovicaprinele dadeau o cota de carne cu foarte mult mai mica decât taurinele.

Porcinele, uneori întrecând usor ca frecventa cornutele mici, fiind monovalente, erau crescute doar pentru producerea de carne si grasime, furnizând totusi o cota nu prea mare de carne. Porcul crescut de **geto-daci** era de talie mijlocie.

Calul apare de doua tipuri, existând cai obisnuiti (ordinari), de talie mica si medie, cât si cai înalti (de elita), de peste 1,40 m, buni de calarie, întrebuintati probabil doar de catre aristocratie. Calul era totodata un animal pe care geto-dacii îl foloseau în scopuri cultice, gasindu-se uneori cai îngropati întregi, sau doar o parte din trupul lor (cap si extremitatile membrelor), uneori însotind decedatul în mormânt.

Geto-dacii nu cresteau asinul, acesta fiind de aceea foarte rar printre resturile animaliere; era adus în zona probabil de grecii din cetatile de pe tarmul Pontului Euxin.

Ca specii fara importanta economica mentionam **câinele** si pisica. Primul era bine reprezentat, existând câini de la foarte mici ca talie (zisi câini "de salon") pâna la foarte mari, aproape ca niste lupi, folositi desigur pentru paza. Se pare ca, în a doua parte a La Tene-ului, câinele devine si un animal de importanta cultica, gasindu-se exemplare de diverse marimi îngropate întregi în gropi. Pisica era înca foarte rara, fiind prezenta doar în situri din sudul României.

Pe lânga mamiferele citate mai sus, geto-dacii aveau de acum si pasari domestice, gaina, gasita în cantitate foarte mica, dar si gâsca, însa foarte rara.

Aşezările Geților munteni

Cu privire la **tipurile de locuinte** geto-dace, datele sunt destul de sarace si ele au putut fi stabilite, in Câmpia Munteniei, numai pe baza cercetarilor arheologice. Cert este ca geto-dacii au folosit ca tipuri de locuinte: bordeiul si casa de suprafata.

Bordeiele aveau fie forma rombica neregulata, fie ovala (la Malu Rosu) sau rectangulara (la Chirnogi), uneori prevazute cu trepte de coborare, cum este cazul celor de la Catelu Nou, sau contur patrulater cu colturile rotunjite, descoperite la Tanganu, Popesti Novaci si Piscul Crasanilor. Mentionam in acest cadru, interesanta descoperire de la Bragadiru, constind din suprapunerea partiala a unui bordei de forma ovala de catre o locuinta de suprafata (patrulatera).

Dimensiunile bordeielor, atingand in general adancimea de aproximativ 0,80 - 1 m, sunt cuprinse intre : 3,60 m x 3 m sau 4,80 m x 3,50 m. Pamantul de umplutura aflat in interiorul bordeielor continea adeseori cenusa, ceea ce ar putea atesta folosirea in constructie a trestiei sau papurisului. De obicei, in incaperi se aflau vetre. Au fost insa situatii cand nu s-au identificat vetre sau urme de arsura puternica, ceea ce demonstreaza folosirea lor in afara incaperilor.

La daco-getii din Campia munteana casele de suprafata au alcătuit majoritatea locuintelor. De forma rectangulara sau alipsoidala aceste case erau ridicate, la suprafata solului, pe un schelet de pari grosi care sustineau o impletitura deasa de nuiele; peste acest schelet lemnos se asternea un strat gros si dens de lipitura de lut amestecat cu paie. Atat prin cercetarile de la Popesti Novaci, cat si prin cele de la Bragadiru, dudesti, catelul nou si altele s-au aflat resturi de chirpic in amestec cu paie, ce proveneau de la peretii locuintelor. La **Radovanu**, intr-o locuinta de suprafata, au fost identificate gropile a doi pari care sustineau acoperisul.

Locuintele au fost, se pare, invelite cu trestie ori cu paie. Totusi, atat la Radovanu cat si la Popesti Novaci s-au gasit, mai ales in sectorul denumit Chi, mari cantitati de tigle din lut imitate dupa cele grecesti, dar de factura locala, cuie si scoabe de fier in care se prindeau grinzile ce aveau rolul de a sustine scheletul lemnos al locuintelor. Usile erau inchise cu zavoare asigurate cu chei din fier si bronz. Podelele se realizau din lut batatorit. Cu mici exceptii, aproape toate incaperile erau prevazute, in coltul de nord-est sau est, cu o vatra deschisa aproape rotunda (cu diametrul de 0,50 m - 1 m) ori patrata (cu laturile pana la 1,20 m lungime). Vetrele asezate direct pe pamant se faceau dintr-un strat de lut batatorit, care in urma arderii capata duritate mare şi o culoare rosiatica albicioasa; ele serveau pentru prepararea hranei. In anumite situatii s-au gasit chiar si cuptoare menajere. Dimensiunile locuintelor de suprafata sunt variabile: astfel la Manastirea si Piscul

Crasanilor au fost cuprinse intre 2,80 x 2 m; 3m x 2m pe cand la Bragadiru si Popesti Novaci au fost surpinse si locuinte cu o suprafata mai mare: 5,60 m x 4,20 m. In constructia caselor se observa o tehnica primitiva, materia prima folosita se realizeaza din lemn si lut, in amestec cu paie, piatra nefiind utilizata, deoarece lipseste in toata Campia Romana.

Din cele aratate se desprinde concluzia folosirii de catre geto-daci in mod concomitent a bordeielor si a locuintelor de suprafată, fara a se putea face o delimitare in timp intre aceste doua tipuri de case. De la tipurile de locuinte descrise, caracteristice regiunii de ses, face totusi exceptie un complex aflat la Popesti Novaci la adancimea de 1,10 m. Din acest complex faceau parte printre altele, un grup de constructii cu destinatie practica: o bucatarie de 7 m x 6 m, prevazuta cu un cuptor rotund, mare, cu diametrul de 1,85m; bucataria corespundea cu alte camere: locuinte depozite de provizii ori de unelte, dintre care deosebit de interesanta este o camara de circa 5 x 5 m unde, in preajma unei vetre, s-au pastrat in situ cinci chiupuri -pithoi - pentru provizii de grane. In acelasi complex se incadra si o constructie absidata.

Tot in asezarea getica de la Popesti au mai fost intalnite vetre ornamentate alcatuite din chenare liniare simple, din diagonale crucise si din cercuri. Vetre similare s-au constatat si in alte puncte din aria culturii getice, de pilda in Bucuresti: la Mihai Voda si Popesti Leordeni. Ambele vetre sunt decorate prin cate doua patrulatere incizate. O alta vatra - pastrata fragmentar - decorata prin doua chenare patrate, paralele cu marginile, si diagonale a fost descoperita la Vladiceasca (jud. Ilfov). Aceste vetre aveau desigur un caracter de cult. Asezarile getice erau prevazute pe langa locuinte cu gropi menajere circulare, tronconice (ce de exemplu la Mihai Voda si Popesti Novaci), in forma de clopot (de la Tanganu), sau a unui fund de sac (la Catelu Nou, Tanganu, Popesti Novaci), toate folosite in scopul pastrarii recoltelor. Pentru o cat mai buna conservare a cerealelor, adeseori peretii gropilor erau arsi. Cateodata, dupa ce se umpleau cu cereale, gropile se astupau cu cenusa si resturi de vatra. La Popesti Novaci, pe suprafata unde s-au aflat sase vetre suprapuse - fiind probabil un loc de cult domestic – sub ultima dintre ele s-a descoperit o groapa continand un depozit ritual, cu diverse vase intregi si fragmentare, specifice celei de-a doua epoci a fierului, precum si doua parti ale unei rasnite rotative de tip vulcanic, un varf de sageata, fragmente de verigi din bronz, o lama de cutit din fier, un ac de fier, o piramida de lut, cateva boabe de grau carbonizate, precum si oase de peste si mamifere domestice.

Dintr-o groapa ovala de la Malu Rosu, descoperita la adancimea de 3,30 m, s-au cules multe fragmente de chirpic, pamant ars cu lipitura, maxilare si molari de oaie, porc, cal, precum si valve de scoici. De asemenea, ceramica aflata in acest complex era foarte bogata si variata. Dar ceea ce atrage, in mod deosebit, este o scobitura laterala, realizata in groapa, avand o lungime de 0,36 m. in acesta scobitura s-a gasit o catuie. Toate aceste elemete indreptatesc pe descoperitori sa o considere o groapa realizata intr-un scop ritual.

Spre deosebire de regiunea **Transilvania** indeosebi a muntilor Orastiei - unde se intalnesc deseori case de mari proportii, patrulatere ovale sau poligonale, cladite cu multa iscusinta, din lemn, cu temelii de piatra -, cele din Campia Munteniei reprezentau deci simple locuinte de suprafata sau bordeie, iar materialul folosit in constructie era, in mod constant, pamantul lipit pe impletitura de lemn. Exceptie de la aceaste tipuri de locuinte il face numai complexul descoperit la Popesti Novaci. Vetrele si cuptoarele, ridicate de asemenea primitiv - cu mici exceptii -, au servit geto-dacilor pentru trebuinte gospodaresti.

Sarea

Nici un mamifer nu poate trai fara sare. In curtea fiecarui taran se gaseste un bulgare de sare pentru animalele curtii si pentru turme.Cind plecau cu oile ,ciobanii isi luau , in desagi ,sare ,sa le ajunga pina la primavara. In contractele ,incheiate inca pe raboj, cei ce isi dadeau oile la stina aveau obligatia de a duce, la date fixe, malai si sare.

Capra ducea ,in poveste ,iezilor "drob de sare in spinare",padurarii construiesc in paduri sararii pentru animalele padurii.Homer numeste sarea "divina",probabil din experienta stiind-o indispensabila vietii. Zeita marii (purtatoare de sare) se numea Salacia. Soldatii Romei isi primeau soldele in sare-sale-de unde a ramas cuvintul "salariu". Pina la deschiderea minelor de adincime sarea era scumpa si rara. De unde si vorba ,"daca se varsa sarea iese cearta"!

In stravechea traditie romineasca ,oaspetii erau primiti ,in semn de bun venit,cu piine si sare,care erau considerate sfinte.In acest caz , piinea si sarea reprezinta conditiile minimale de existenta ,si reprezinta simboluri ale alimentatiei si ospitalitatii.

Necesarul minim de sare este evaluat la 1g/zi pentru copii mici,la 10g/zi pentru cei peste un an pina la 14 ani,25g/zi pentru adulti la munca usoara si 30g/zi pentru munci grele in zona temperata.Cifrele medii de consum de sare variaza de la o tara la alta dar media este de 7,5 kg/persoana/an.Pentru animale sint necesare:10-30g/zi/vaca ;7-15g/zi/oaie; 5-10g/zi/porc.

Din cifrele de mai sus reiese ca pentru existenta fizica a oricarui grup uman organizat sint necesare mari cantitati de sare.In caz de pierdere a sarii(prin transpiratie abundenta,diaree)organismul isi pierde vigoarea ,iar la o diminuare mai serioasa a cantitatii de sare ,acest organism moare.

Acolo unde nu exista sare nu exista viata! Cel putin nu inainte de a se organiza transportul sarii spre zonele deficitare.Ca un corolar inceputurile societatii umane au trebuit sa aiba loc in zone in care sarea era din belsug si la indemina.Prima conditie era deci existenta sarii iar un rol decisiv l-a avut prezenta acesteia la suprafata solului si deci usor de obtinut.

Sarea se gaseste in cantitate indestulatoare pe glob,resursele fiind evaluate la 110 la puterea 15/t,dar este inegal raspindita.Asia este continentul cel mai defavorizat pe cind

Europa are cele mai mari zacaminte.Este probabil unul din motivele care sustin vechimea civilizatiei europene.

Intre toate zonele lumii,spatiul carpatic se bucura de cea mai mare densitate de resurse:peste 300 de masive de sare,de calitate deosebita,usor de exploatat, peste 3000 de izvoare sarate si numeroase lacuri sarate.

In aria culturii Cucuteni (mileniul IV ien) intre asezarile neolitice de la Tirpesti si Tolici s-au descoperit izvoare sarate cunoscute si folosite inca din preCucuteni,si deasemenea in cadrul culturii Cris(5000 ien)s-au facut descoperiri similare.

Cultura Schela Cladovei-Lepenski Vir (epipaleolitic), zona locuita intre mileniile XIII-VI ien,si situata pe ambele maluri ale Dunarii ,in zona Portilor de Fier,avind o clima dulce ,cu trasaturi submediteraneene,s-a creat cele dintii asezaminte omenesti sedentare in care se practica inhumarea decedatilor in apropierea locuintei si uneori chiar direct sub podeaua acesteia. Si in apropierea acestor locuri s-au descoperit izvoare sarate si sulfuroase utilizate pina azi. **Herodot** (cartea IV,cap.CLXXXI-CLXXXV) mentioneaza ca diverse grupuri de oameni salasluiau in jurul unor dealuri de sare.

Din toate acestea rezulta ca cele mai vechi asezari cunoscute se gaseau linga zacaminte de sare.Asezari departate de aceste zacaminte nu s-au putut stabili decit dupa organizarea drumurilor sarii si asigurarea aprovizionarii continui cu sare. Din Carpati drumurile sarii porneau spre vest, nord, sud si est toate zonele adiacente fiind alimentate din cetatea Carpatilor si zonele pericarpatice. Spre vest, spre Cimpia Panoniei sarea se transporta cu plutele, pe riul Mures, de la Uioara (Ocna Muresului) drumul ajungea pe uscat pina la **Alba Iulia**,de unde era imbarcata pe plute. Din diverse surse din ultimele veacuri, se arata ca sarea carpatica ajungea pina in Moravia, Ucraina, Rusia, Polonia, Turcia, Bulgaria, Grecia, Serbia, Ungaria.

Numeroase marturii,neglijate pina acum,atesta o realitate deosebit de importanta:existenta sarii la suprafata solului a facut ca, inca din stravechime , umanitatea sa graviteze in jurul spatiului Carpatic creiind premisele ca aici sa se formeze leaganul atit de disputat al **Aryenilor**. Desigur, pe linga sare, solul deosebit de fertil a favorizat dezvoltarea timpurie a agriculturii capabile sa sustina o comunitate numeroasa. Arheologia arata in acest spatiu,o agricultura arhaica. Determinarile facute in 40 de statiuni arheologice cercetate au evidentiat acest lucru. Astfel in groapa unei locuinte de la Sucidava-Celei, datata 4225+--60 ani, s-a gasit piine carbonizata in care se aflau 22

seminte de orz (Hordeum vulgare), 3 seminte de macris (Rumex crispus) si o saminta de in (Linum usitatisimum). Frecvent s-au gasit, in afara plantelor amintite: linte (Lens esculenta) ; lubit (Camelina sativa) ; ghinda (Quercus sp.) carbonizate impreuna cu vertebre de peste, griu (Triticum dicocum) intr-o singura groapa peste 10 kg! Apoi secara (Secale cereale), bob, mazare, mac, mazariche, loboda, dragaica sau sinziana, vita de vie, ceea ce dovedeste ca aceste plante erau cunoscute si folosite de mii de ani in spatiul carpatic.

Prezenta **padurilor** pe 75% din suprafata, deci lemn la indemina si vinat bogat, o retea hidrografica suficient de densa pentru a furniza peste si posibilitati de gradinarit, apa buna de baut pe tot spatiul, izvoare de ape minerale, arata ca spatiul carpatic oferea conditii de existenta superioare oricarei alte zone din Europa. Este demonstrabil ca nu exista popor antic care sa nu fi trecut, locuit temporar sau sa nu fi venit in contact cu spatiul carpatic.

Subdiviziunea superioara a Cuaternarului, cea in care traim acum, Holocenul a inceput acum 10.000 de ani si nu a cuprins glaciatii. In Pleistocen, prima si cea mai intinsa perioada a Cuaternarului, corespunzatoare a Paleoliticului, datorita variatiilor termice, calota glaciara a inaintat spre sud si s-a retras de mai multe ori, ultima oara in timpul glaciatiei Wurm care a durat intre 75.000 si 10.000 ien. Intinderea ei maxima a cuprins Peninsula Scandinava, cimpia Germana pina aproape de latitudinea podisului Boemiei, cuprinzind Brandemburgul si Frankfurtul, limitele ajungind pina la sud de Berlin, Varsovia, Moscova, tarile baltice fiind acoperite de gheturi care inaintasera pina la lacurile mazuriene. Calota alpina s-a intins pina la Viena. In toata aceasta perioada spatiul carpatic nu a fost afectat direct de calotele glaciare sau alpine, raminind in cea mai mare parte o zona in care conditiile de viata pentru om,animalele si plantele din habitatul acestuia ramasesera suportabile. Desigur s-au format ghetari pe inaltimile muntilor: Rodna, Bucegi ,Caliman, Fagaras, Cindrel, Paring si Retezat.

Agricultura a aparut in acest spatiu ca o necesitate istorica, determinata de explozia demografica neolitica, ca rezultat al incalzirii climei "in neoliticul timpuriu-ceea ce corespunde in religie cu facerea lumii--5508 ien"

La o astfel de crestere demografica, metodele de procurare a hranei de pina atunci nu mai erau indestulatoare datorita reducerii suprafetei de pasunat.

Pentru procurarea hranei sint necesare:

Vinatoare si pescuit---cca. 100ha/locuitor

Cresterea animalelor-cca. 10 ha/locuitor

Agricultura-------------cca. 1 ha/locuitor

Datorita cresterii populatiei a trebuit sa se treaca la un sistem de procurarea a hranei cu productivitatea mai mare. Anumite spatii largi genereaza deplasari de grupuri umane

datorita conditiilor geografice si alte spatii ca cele Carpatice, Pirineiane sau Caucaziane, sint zone de stabilitate a vietii, care pot compensa efecte climatice nefavorabile prin restringerea pe verticala, avind ca rezultat diminuarea efectelor neprielnice.

Cercetari fara repros au stabilit ca singurul spatiu care corespunde conditiilor din vechea literatura vedica este cel Carpatic unde se plaseaza faza primara a culturii Vedice. Iata citeva paragrafe din capitolul III din lucrarea "The Aryans"-Arienii , lucrarea scoasa sub egida Universitatii din Cambridge :

*" arienii primitivi traiau in zona temperata cunosteau cu mare certitudine fagul, stejarul, salcia anumite specii de conifere si, se pare mesteacanul, posibil teiul si, mai putin sigur, ulmul. Dupa toate probabilitatile erau sedentari (arie=lot! nn.) pentru ca dupa cit se pare griul le era familiar. Animalele folositoare cele mai cunoscute erau: boul si vaca, oaia, calul, ciinele, porcul si unele specii de cerb. In timpurile vechi, se pare, nu cunosteau, magarul, camila si elefantul. Dintre pasari, deducem dupa limba ca ei cunosteau gisca si rata. Cea mai familiara pasare rapitoare era, dupa cit se pare, aquila (uliul). Lupul si ursul erau cunoscuti dar nu leul si tigrul Din aceste date este posibil sa localizam habitatul primitiv din care isi trag originea vorbitorii acestor limbi? Nu este probabil (ca habitatul primitiv) sa fie India ,cum presupun primii investigatori, intru-cit nici flora si nici fauna , cum se reflecta ele din limba , nu sint caracteristice acestei zone. Si mai putin probabil este Pamirul, una din cele mai mohorite regiuni de pe fata pamintului. Nu este probabil ca Asia Centrala, considerata si ea ca loc de bastina a aryenilor, sa fi indeplinit acest rol, chiar daca admitem ca lipsa evidenta a apei si deci sterilitatea mai multor zone, ar fi un fenomen mai recent. Daca intr-adevar acesti oameni cunosteau fagul trebuie sa fi locuit la vest de o linie care pleaca la Konigsberg, in Prusia, pina in Crimeea si de acolo continua pina in Asia Mica. Nu exista zona care sa indeplineasca aceaste conditii in nordul Europei. Dupa cite stim , in timpurile primitive era o tara acoperita de paduri! Exista vreo parte a Europei care combina agricultura cu pastoritul, strins legate una de cealalta,care sa aiba sesuri calde, potrivite culturii griului si pasuni bogate, la altitudine, necesare turmelor si cirezilor, si in acelasi timp arbori si pasari de felul celor mentionate mai sus? Exista , dupa toate aparentele, o singura astfel de arie in Europa, anume aria delimitata la est de Carpati, la sud de Balcani, la vest de Alpii Austriei si Bohmer Wald si la nord de Erzgebirge si muntii care fac legatura cu Carpatii" (*op.cit. 38;p.68)

Aurul Daciei

Dio Cassius, în secolul al III-lea, în Istoria romană, scrie: *„Când a văzut Decebal că scaunul lui de domnie şi toată țara sunt în mâinile duşmanului, că el însuşi este în primejdie să fie luat prizonier, îşi curmă zilele. Capul său fu dus la Roma. în felul acesta, Dacia ajunse sub ascultarea romanilor şi Traian stabili în ea oraşe de colonişti. Fură descoperite şi comorile lui Decebal, deşi se aflau ascunse sub râul Sargetia din apropierea capitalei sale. Căci Decebal abătuse râul cu ajutorul unor prizonieri şi săpase acolo o groapă. Pusese în ea o mulțime de argint şi de aur, precum şi alte lucruri foarte prețioase - mai ales dintre cele care suportau umezeala -aşezase peste ele pietre, iar după*

aceea aduse râul din nou în albia lui. Tot cu oamenii aceia, **[Decebal]** *puse în siguranță în nişte peşteri veşminte şi alte lucruri la fel. După ce făcu toate acestea, îi măcelări, ca să nu dea nimic pe față. Dar Bicilis, un tovarăş al său, care cunoştea cele întâmplate, fu luat prizonier şi dădu în vileag toate acestea"* (Cartea 68, capitolul 14) .

O impresionantă scenă de pe **Columna lui Traian** a imortalizat în marmură ultimele momente din viața regelui-erou. De fapt, acelaşi lucru îl putem vedea pe tabloul sculptat pe piatra funerară a lui Tiberius Maximus, unde, de asemenea, Decebal îşi curmă firul zilelor cu sabia scurtă şi curbă, câteva clipe înainte de a fi capturat de viu. Decebal căzut la pământ lângă un copac, îşi retează beregata, în timp ce câțiva călăreți romani se năpustesc asupra lui cu lăncile ca să-1 lovească. Aplecându-se pe calul în galop, unul dintre ei întinde mâna dreaptă gata să-1 prindă pe regele dac. În fruntea acestor urmăritori năvalnici se afla, desigur, detaşamentul condus de Tiberius Maximus. Acesta 1-a prins pe regele dacilor, dar, în epitaful său, nu precizează dacă acesta mai era viu sau nu. Rezultă că Decebal a fost capturat în momentul agoniei sale. „Prețioasele trofee - capul şi mâna dreaptă a marelui duşman al Imperiului Roman - au fost puse de Maximus într-un sac şi în goana mare a pornit spre locul unde se afla împăratul, ştiind că în afară de avansare şi decorații îl aşteaptă o sumă mare de bani, preț pus de Traian pe capul lui Decebal. în acel moment, cartierul împăratului se găsea la **Ranisstorum**, o denumire necunoscută până acum în geografia Daciei". Despre această aşezare prof. Dumitru Tudor consideră că: „nu trebuie să ne închipuim că era o cetate sau un târg de seamă din regatul lui Decebal. în timpul operațiilor militare, împăratul îşi muta comandamentul suprem după nevoile strategice, aşa că Ranisstorum putea fi şi un modest sat dacic lipsit de importanță".

Despre evenimentele petrecute după sinuciderea lui Decebal, acelaşi cercetător menţionat mai sus, arată că este foarte probabil ca trupul decapitat al regelui dac să fi fost îngropat la rădăcina unui stejar secular de către numeroşii daci ce se refugiaseră în codru. Iar capul a fost expediat la Roma, aşa cum menţionează un calendar sinoptic, păstrat fragmentar pe o lespede de marmură, descoperită în portul Ostia, de la gurile Tibrului: *„în anul 106 capul lui Decebal a fost aruncat pe scările Gemoniei"*. În capitala imperiului era locul unde se expuneau cadavrele duşmanilor poporului roman. Există păreri diferite în privinţa locului precis unde se afla Traian după dramatica sinucidere a lui Decebal. Unii specialişti localizează cartierul general al împăratului lângă Zlatna *„locul unde Traian, după ce 1-a învins pe Decebal, s-a ospătat cu căpitanii săi"*... Alţi autori atribuie Devei un loc în istoria celor întâmplate atunci, *„cetăţii vestite şi tare despre care se pretinde că ar fi de foarte mare vechime. Ea s-ar fi numit sub daci Decidava* (Dacopolis) *şi avea şi închisoare de prizonieri din războaie. Aici ar fi luat Traian capul regelui Decebal al Daciei şi tot aici ar fi el chiar îngropat"*.

Identificarea locului unde Traian a primit preţioasele trofee aduse de Claudius Maximus suscită încă discuţii. N-ar fi deloc exclus ca scenă de pe Columna Traiană, care reproduce momentul expunerii capului lui Decebal în tabăra romană de la Ranisstorum, să se fi petrecut în cetatea Devei, mai ales că aşa cum se vede pe scena sculptată acolo există o cetate. După tradiţie, Decebal învins s-ar fi retras din **Sarmizegetusa** sub zidurile Orlei, pe care el însuşi ar fi zidit-o. La Deva tradiţia ne povesteşte despre *„împăratul Decebal, care ar fi durat pe piscul singuratic din preajma Mureşului cetate de piatră"*, ale cărei urme se regăsesc la temeliile actualei cetăţi. Aici desnădăjduitul rege şi-ar fi ridicat singur viaţa şi tot aici ar fi fost îngropat.

Mai târziu, în secolul VI, scriitorul bizantin Johannes Lydos, în cartea sa De magistratibus, specifică faptul că romanii, în timpul războiului purtat cu dacii, au capturat de la aceştia *„aur în greutate de cinci milioane de libre şi dublu de argint, în afară de paharele şi vasele de nepreţuită valoare"*. Acestea constituie singurele informaţii antice, privite ca fanteziste de cei mai mulţi arheologi. Studiile apărute în ultimul secol sunt contradictorii în privinţa evaluării corecte a imensei prăzi luate de romani de la daci. Cu toate acestea, cronicarii medievali din Transilvania evidenţiază o serie de descoperiri de tezaure, fie în apa Streiului, fie pe teritoriul centrului fortificat al dacilor din munţii Orăştiei. Unii istorici sunt în unanimitate de acord că aceste tezaure au aparţinut cândva lui Decebal. Revine, deci, în actualitate comoara lui Decebal. Despre descoperirea tezaurului lui Decebal ascuns de acesta sub apele Streiului şi, mai ales, despre uriaşa cantitate de aur şi argint luată de Traian după cucerirea Daciei, opiniile istoricilor şi arheologilor diferă.

Provenienţa aurului dacic

Aurul dacilor în timpul lui Decebal era de aproximativ 80% de provenienţă aluvionară (Banatul, Crişana, Munţii Apuseni, Munţii Sebeşului, Munţii Olteniei, şi ai Făgăraşului, Dobrogea, Munţii Moldovei şi ai Bucovinei, Munţii Rodnei şi Maramureşului) şi doar 20% de provenienţă subterană, minieră. în sprijinul estimării de mai sus vine următorul calcul: pentru extragerea din subteran a 165.000 kg de aur dintr-o rocă bogată în minereu, 10 g aur/tonă, presupunând o recuperare de 50% din aur, prin tehnologia de care se dispunea la vremea respectivă, vom avea nevoie de circa 33 ţnilioane

de tone de rocă extrasă şi prelucrată. Această cantitate extrasă reprezintă aproximativ 11 milioane metri de galerii de tipul roman (1m liniar de galerie romană=3 tone de rocă extrasă adică 11.000 km de galerii! Ceea ce demonstrează că aurul dacilor era în cea mai mare parte de proveniență aluvionară, mineritul subteran fiind cu totul sporadic şi de dimensiuni reduse. Regiunile pe care le-am menționat mai sus au furnizat secole de-a rândul mari cantități de aur aluvionar, din acesta revenind anual cel puțin 15-20 tone tezaurului statului dac. Acest aur acumulat în decursul anilor a condus la constituirea unui stoc până la dimensiunea de aproximativ 1000 de tone, tezaur considerat ca intangibil.

Francezul Jerome Carcopino apreciază că greutatea aurului şi argintului capturate de la daci de către armatele romane ale lui Traian ar fi fost de aproximativ 165 tone aur şi 331 tone de argint. Scriitorul bizantin Johannes Lydos a indicat la rândul său cifre mult mai mari, stabilite pe baza lucrărilor lui **Criton** (Getica). Stabilirea reală a valorii tezaurului dacilor din vremea lui Decebal, referindu-ne la aur, pare necorespunzătoare realității dacă ținem seama de resursele de care dispunea Dacia la acea vreme.

Dacii, ce locuiau pe teritoriul actual al țării noastre, se ocupau în general cu păstoritul şi vânatul şi nu aveau o economie agricolă dezvoltată care să justifice un export către coloniile greceşti de la granița din Dobrogea. Existența acestor colonii nu se justifica printr-un export important de animale, produse agricole sau materii prime. Mai mult ca sigur că importau unele mărfuri, mai ales din Orient, cum ar fi țesături, covoare, stofe, ulei, şi mirodenii, plătindu-le cu aur. Această situație specială a Daciei care nu exporta în acea vreme mai nimic, dar care în schimb importa mărfuri din Orient şi zona mediterană, demonstrează că prosperitatea coloniilor greceşti se datora exclusiv importului de mărfuri orientale şi plății acestora cu aurul autohton din Dacia. Despre **aurul dacilor** s-a dus vestea (vezi legenda lânii de aur a Argonauților) constituind un obiectiv pentru cei care au încercat în cursul veacurilor să cucerească această țară. De aici şi informațiile despre bogăția auriferă a Daciei, faimă care a ajuns la Roma după ce, cu mult înainte ajunsese la Darius, determinându-1 pe acest îndepărtat suveran al perşilor să verifice temeiul zvonului persistent chiar la fața locului, cu prilejul expediției împotriva sciților.

Despre fabuloasele tezaure existente pe teritoriul Daciei există numeroase relatări. Cronicarul medieval Wolfgang Lazius menționează că în anul 1543, un grup de pescari români a pătruns cu luntrile de pe Mureş în apele Streiului şi şi-a legat ambarcațiunile de un trunchi prăvălit în apă. Atunci, unul dintre pescari le-a atras atenția celorlalți asupra unor obiecte sclipitoare ce se zăreau pe fundul râului. Scufundându-se, acesta a scos de

acolo mai mulți galbeni. Intrigați de apariția monedelor, pescarii au început să cerceteze cu atenție împrejurimile, descoperind o boltă zidită în adâncuri şi năruită din cauza rădăcinilor copacilor crescuți pe malul apei. Pătrunzând în interiorul hrubei din adâncuri ei au scos la suprafață 40.000 de galbeni care purtau efigia regelui Macedoniei, Lysimach. Cronicarul notează mai departe că în afară de galbeni mai erau şi „sloiuri de aur". Zvonul despre descoperirea comorii a ajuns până la conducătorul Ardealului, cardinalul Martinuzzi, care a ordonat prinderea pescarilor şi confiscarea tezaurului. Se menționează apoi că organele anchetatoare au făcut cercetări la fața locului descoperind în bolta subterană alte câteva mii de galbeni. După aceea Martinuzzi şi-a cumpărat o serie de domenii, construind şi frumosul castel, în stilul Renaşterii, de la Vințu de Jos, castel ridicat după planul arhitectului italian Domenico de Bologna.

Vestea despre fabuloasele averi pe care le deținea Martinuzzi a fost una dintre cauzele care i-au adus acestuia moartea. Se povesteşte că în luna decembrie a anului 1551, la reşedința cardinalului de la Vințu de Jos a venit în vizită generalul spaniol Castaldo, omul de încredere al împăratului Ferdinand de Habsburg şi că, într-o noapte, un grup de soldații ce-1 însoțeau pe general, l-au asasinat pe cardinal. După moartea acestuia, castelul a fost jefuit, găsindu-se numai 2000 de monede de aur din tezaurul descoperit în apele Streiului. Un alt cronicar medieval, Wolfgang Bethlen, arată însă că în cetatea Gherlei s-a găsit o mare parte din tezaurul amintit, dând chiar şi unele amănunte. Aflăm, astfel, că la Gherla s-au descoperit peste 872 funți de aur nelucrat (un funt este egal cu 636 de grame), 20 funți sloi de aur, 1385 funți argint nelucrat, 466 funți sloi de argint şi 4000 de galbeni de la Lysimach. Din însemnările mai recente ale profesorului Iacob Mârza, care relatează despre drama petrecută în evul mediu la castelul din Vințu de Jos, se mai află că la Gherla, cu acelaşi prilej, s-a mai găsit o masă mare de argint cu 4 vase aurite, cupe, coliere, inele şi „minunate covoare aduse din țările străine şi o imensă cantitate de pietre prețioase".

I. Marțian, membru al Comisiunii Monumentelor Istorice pentru Transilvania, scria în Buletinul Societății Numismatie Române din anul 1921, referindu-se la comoara găsită în apele Streiului: *„...nu mai încape nici o îndoială că s-a descoperit, undeva, în preajma râului Strei, o bogată comoară din monede de aur ale regelui Lysimach şi altele cu inscripția* ***Koson****, despre care se credea că ar fi chiar comoara regelui Decebal ascunsă în albia Streiului"*. Iar profesorul Gheorghe Anghel, în concluzia la însemnările sale, notează: *„Rămâne un fapt care nu necesită comentarii: tezaurul descoperit în Strei a fost o realitate şi chiar cronicarii medievali l-au atribuit regelui Decebal".* Istoricii şi arheologii s-au văzut puşi în fața unei enigme pe care trebuiau s-o rezolve: Traian a intrat în posesia tezaurului lui Decebal sau nu? Dacă nu, atunci comoara lui Decebal a ieşit la lumină treptat în decursul timpului şi când anume?

Pentru prima ipoteză pledează faptele aşa cum ni le relatează Dio Cassius în Istoria romană. Potrivit acestui autor, comorile lui Decebal ar fi ajuns în mâinile romanilor, precauțiunile luate de regele dac dovedindu-se a fi complet inutile, din cauza trădării lui Bicilis. În afară de Dio Cassius cu a sa Istoria romană, Criton, medicul personal al împăratului Traian, consemnează într-o scriere intitulată Geticele că *„după ce a cucerit-o* [pe Sciția după cum denumeşte acesta teritoriul Daciei] *pentru prima oară şi* [1-a învins] *pe Decebal, conducătorul geților, puternicul Traian a adus romanilor cinci milioane de livre de aur, o cantitate dublă de argint, în afară de cupe şi lucruri* [scumpe]*, depăşind orice prețuire, apoi turme şi arme şi peste cinci sute de mii de bărbați cât se poate de*

potriviți pentru luptă, împreună cu armele lor".

Relatarea lui Criton este realuată în veacul al VI-lea de un autor antic, Ioannes Lydus. Să nu uităm că ipoteza capturării comorii lui Decebal este susținută şi de scena nr. CXXXVIII de pe Columna lui Traian care înfățişează un grup de animale de povară ce duc pe spinările lor samare pline cu felurite obiecte, tabloul respectiv dorindu-se a reprezenta transportarea la Roma a tezaurului Daciei luat ca pradă de război. Este evident că romanii au dispus pe neaşteptate de o sursă enormă de venit cu care au realizat un vast program de construcții monumentale, inaugurat în capitala imperiului roman, mai ales după anul 106, ca să nu mai punem la socoteală redresarea situației financiare precare lăsată în urma sa de Nero, care secătuise visteria. La toate acestea - foruri, şosele, apeducte, băi publice şi numeroase statui - s-au adăugat o serie de spectacole care au ținut vreme de o sută douăzeci şi trei de zile, în cursul cărora au fost ucise *„cam unsprezece mii de animale sălbatice"* şi au luptat *„zece mii de gladiatori". „De asemenea* -menționează acelaşi Dio Cassius -... *Traian construieşte drumuri de piatră prin mlaştinile pompeiene, cu clădiri pe margini şi cu poduri mărețe. Topeşte toată moneda deteriorată. Întemeiază biblioteci şi ridică în for o columnă foarte mare, atât pentru a-i sluji de mormânt, cât şi ca o dovadă de măreție a lucrărilor din for".*

Desigur că toate acestea şi încă multe altele au necesitat bani mulți. De unde toți aceştia dacă nu din aurul provenit din tezaurul lui Decebal? Dar se pare că bogățiile Daciei erau departe de a se fi epuizat o dată cu ocupația romană. O suită de descoperiri ce s-au întins pe toată durata secolelor ce au urmat vin să demonstreze imensitatea dimensiunilor tezaurului dac. La începutul secolului al nouăsprezecelea a apărut în Gazeta Transilvaniei o relatare cu privire la modul insolit în care s-au îmbogățit peste noapte doi clujeni.

Legenda are o vechime de două secole, vechime ce se poate constata prin acte aflate în arhiva Țării Ardealului... Comandantul militar al Ardealului, contele Steinwille, a dat atunci ordin să fie căutată comoara amintită de un testament ciudat. Pe la începutul secolului al XVIII-lea trăia la Cluj un oarecare Pavel Varga. Acesta s-a îmbogățit din senin şi în curând s-a răspândit vestea că ar fi descoperit comori mari în pământ. În anul 1716, Varga fiind bolnav, şi crezând că i se apropie sfârşitul, a scris un testament în care menționa printre altele: *„Auzind eu, că în muntele... s-ar afla comori, am luat cu mine doi tovarăşi... am dat de un pârâu, în albia lui am găsit pulbere de aur, din care ne-am umplut toți trei căciulile. Mergând pe pârâu în sus dădurăm la un loc fortificat de la natură..."* Varga povesteşte cum a găsit o deschidere subterană în care a văzut *„o strălucire mare, ca şi când ar arde o lumină. Intrând în subterană Varga descrie astfel comorile nenumărate aflate acolo: „De două părți stăteau legați doi ogari de argint curat şi cu ochii de diamant. I-am pipăit şi apoi văzurăm doi lei, care erau cu totul din aur. Mai înăuntru dădurăm de un om, care stătea pe un scaun de aur şi ținea în mână un baston de aur. Omul, asemenea era făcut din aur, iar scaunul era țintuit cu pietre scumpe şi strălucea ca lumina soarelui în întunecime. În fața lui stăteau înşirați 12 regi cu coroane pe cap, toți din aur şi împodobiți cu pietre scumpe. Mai încolo aflarăm un fel de pivniță în care erau nişte scrisori dar* - zice Varga cu şiretenie - *nu le-am putut citi căci nu înțelegeam scrisul. Tot în pivnița aceasta erau o mulțime de buți şi vase de argint pline cu bogății fără de sfârşit".*

După ce menționează că din comorile existente în subterane s-ar putea îmbogăți toți locuitorii Ardealului, Varga şi tovarăşii săi au astupat cu grijă gura peşterii cu bolovani şi

pietre de râu şi apoi s-au despărţit mergând fiecare la casa lui. Aşa cum sunt relatate lucrurile, acestea ar părea la prima vedere o simplă poveste, dacă în Gazeta Transilvaniei, nu s-ar sublinia faptul că testamentul lui Pavel Varga s-a păstrat în copie vreme de zeci de ani pe la diferite familii din Cluj şi parcă şi pentru a conferi şi un iz de senzaţional, ziarul pomeneşte că în anul 1790 s-a constituit la Cluj „Societatea pentru căutarea comorilor", societate care a întreprins o serie de săpături pe locurile indicate în testament, dar comoara nu a fost găsită.

Au recuperat sau nu romanii întreg tezaurul dacic? La strîngerea acestuia Decebal contribuise printr-o acumulare îndelungată a unor obiecte din aur, el fiind conştient de valoarea preţiosului metal, tezaurizându-1 în scopuri politice şi economice. In decursul secolelor care s-au scurs, geto-dacii au deţinut primatul militar-politic din sud-estul continentului, repurtând o seamă de victorii împotriva unor inamici, expediţii din care participanţii se vor fi întors, potrivit obiceiurilor vremii - şi a tuturor războaielor cunoscute în decursul timpului - cu însemnate prăzi. A se vedea marile muzee din capitalele lumii ce stau mărturie acestui mod de a proceda al învingătorilor din totdeauna. Trebuie, aşadar, admis că în visteria regală^iclcTse adunase un imens tezaur, ceea ce conferă credibilitate ştirilor literare antice, chiar dacă este greu de precizat cuantumul lor. Mărturiile care s-au adăugat de-a lungul timpului până în zilele noastre_ vin să ne demonstreze că tezaurul dac a fost imens, că nu a fost capturat în totalitate de armatele romane conduse de Traian şi că el nu a fost depozitat doar într-un singur loc. în sprijinul celor afirmate mai sus, vin să se pronunţe o serie de elemente. Pe parcursul secolului al XIX-lea şi în deceniile veacului trecut a fost descoperit pe întreg arealul locuit de geto-daci, un mare număr de tezaure având în componenţa lor monede şi obiecte de podoabă din aur, argint şi argint aurit De la consemnarea din anul 1821 a tezaurului descoperit la Săliştea (numită pe atunci Cioara, în comitatul Alba) numărul acestor comori individuale ascunse în adâncurile pământului se ridica la 135 tezaure. Per total, inventarul general al obiectelor ascunse în aceste descoperiri se cifrează la 5000 direrite piese, având o greutate totală ce depăşeşte 100 kg.

Dacă se presupune că din totalul de obiecte preţioase, doar un mic procent a beneficiat de şansa de a rămâne de-a lungul secolelor în ascunzişurile iniţiale, trebuie să acceptăm ideea că numeroşi geto-daci au dispus de mari cantităţi de metal pe care l-au folosit la confecţionarea de obiecte de podoabă sau vase de lux gospodăresc. Vreme de câteva secole - cca. I î.H. - I d.H. - aurul nu a fost folosit de populaţie; acest fapt sugerează că el se afla exclusiv în posesia puterii regale dacice care îl tezauriza în visteria de la Sarmizegetusa Regia. Păstrarea unui tezaur, chiar în alternativa pierderii ţării în mâinile romanilor, constituia o speranţă pentru organizarea unei viitoare coaliţii contra cuceritorului, oferind posibilitatea plătirii unor recompense considerabile şi atractive eventualilor aliaţi dispuşi să intervină în favoarea dacilor. Această soluţie considerăm că a avut-o în vedere Decebal când a căutat să supravieţuiască ocupării capitalei sale. Apărarea Sarrnizegetusei se explica prin dorinţa dobândirii răgazului necesar pe care îl oferea pentru ascunderea tezaurului dacic. Derularea ultimelor zile ale războiului a avut ca element cheie punerea la loc sigur a marelui tezaur regal. Numai după ce planul scoaterii din cetate a marelui tezaur şi punerea sa la adăpost a fost îndeplinit, Decebal a părăsit Sarmizegetusa. Scopul la care urma să servească tezaurul rezultă şi din faptul că s-a dat dispoziţia ca ascunderea comorii să rămână o taină, atât pentru învingători, cât şi pentru propriii săi supuşi. E explicabilă, deci, hotărârea lui Decebal de a ascunde această comoară.

În ultimul secol au apărut numeroase articole şi studii care reflectă contradicţia

dintre datele istorice ce menționează uriaşa pradă de război, capturată de romani de la daci, pe de o parte, şi, pe de altă, parte descoperirile arheologice care s-au succedat în decursul secolelor ce au urmat până în zilele noastre. În acest sens, cronicarii medievali menționează primii surprinzătoarele descoperiri de tezaure, fie în apa Streiului, fie pe teritoriul centrului fortificat al dacilor din munții Orăştiei. Mulți istorici consideră că aceste tezaure au aparținut lui Decebal. Înclinăm să credem că nu a fost vorba de un unic tezaur, central, ci acesta a fost compus dintr-o multitudine de tezaure diseminate pe întreg teritoriul Daciei străbune. Țăranul român, când îşi duce ouăle la oraş, nu le pune pe toate într-un loc. Aşa au făcut mai mult ca sigur şi strămoşii noştri, geto-daci în frunte cu Decebal.

Se ştie că tezaurul lui Decebal cuprindea un număr imens din monezi „Koson" apartinând_sec. I îen. Se presupune că această monedă ar fi fost emisă din ordinul regelui **Coson** şi că prezența acestor piese în munții Orăştiei se explică prin aducerea unui tezaur regal în capitala statului dac de vreunul din regii centrali din sud-vestul Ardealului. Prima descriere a monedelor Koson a fost efectuată de cronicarul medieval Mathesius Sarepta, în anul 1554, cu prilejul scoaterii la lumină a unui mare tezaur de sub apele Streiului. Despre acest fabulos tezaur a scris şi profesorul Gheorghe Anghel, directorul. Muzeului de Istorie din Alba Iulia, care s-a inspirat din scrierea lui WoIfgang Lazius, la care ne-am referit mai sus.

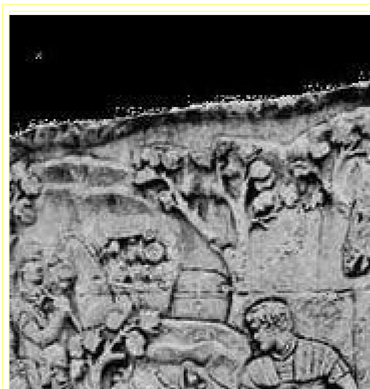
O enumerare a descoperirilor arheologice de pe teritoriul vechii Dacii, s-ar întinde pe multe pagini. Menționăm doar că din epoca bronzului (mileniul II î.H.) s-au descoperit numeroase tezaure care ne uimesc şi astăzi prin fabulosul lor. Printre cele mai celebre se numără şi tezaurul de la Tufalău, care se compunea din nouă topoare de aur şi numeroşi *" nasturi din acelaşi metal prețios, frumos ornamentați"*. La Perşinari, în apropiere de Târgovişte,_s-a descoperit, întâmplător, o spadă scurtă şi lată şi 11 pumnale din aur iar la Ostrovul Mare, în județul Mehedinți, s-au indentificat 33 podoabe mari de aur ornamentate în relief. Două coifuri de aur au fost găsite, unul în comuna Poiana Coțofăneşti, județul Prahova şi altul la Băiceni, lângă Cucuteni din Moldova. Mai amintim tezaurul de la Firiteaz, unde au fost descoperite 16 brățări de aur frumos decorate. La Grădiştea s-a găsit un plug de aur (1853). Lângă Deva, într-o fortăreață foarte veche, după ploi abundente a fost descoperit un tezaur identic cu cel din apele Streiului, iar printre monedele din aur se aflau şi trei piese dispărute în prezent fără urmă, un sarpe de aur şi două figurine - Ninos şi Semiramis.

Cercetătoarea Iudita Winkler din C!uj mentionează şi alte descoperiri de tezaure monetare de tip Koson printre ruinele aşezărilor dacice din munții Orăştiei. La începutul secolului al XIX-lea locuitorii satelor din împrejurimile Sarmizegetusei Regia se

adunaseră, fiind cuprinşi de febra căutării de bani de aur printre ruine. Specialistul ardelean S. Jako a scris un studiu referitor la aceste descoperiri. în septembrie 1970, un muncitor a descoperit la est de terasa sanctuarelor, în afara zidurilor cetății, o monedă de aur Koson. La începutul anului 1800 febra căutării comorilor se răspândise printre sătenii ce locuiau în apropierea cetății dacice de la Grădiştea Muncelului. Zvonul despre comorile ascunse aici în măruntaiele pământului s-a datorat unei descoperiri întâmplătoare făcută de băiatul Ilisie Popa, în vârstă de 15 ani. Acesta, în vreme ce-şi păştea porcii încredințați în grija sa de către mai mulți săteni, pe dealul Anineşului, în mijlocul pădurii de fag, într-o poieniță, a găsit în țărână o monedă de aur pe care la întoarcerea acasă a dat-o tatălui său Arimie Popa, din Ocolişul Mic. Săteanul s-a dus la 29 septembrie 1803 la locul arătat de fiul său şi săpând cu un par de lemn, a scos la iveală 264 monede din aur de la Lysimach. A mai revenit şi a mai găsit cam tot atâtea monede, iar pe la sfârşitul iernii a mai scos de două ori câte o sută de monede. De frică, netinând secretă descoperirea sa, Arimie Popa a dat monetăriei din Alba Iulia 280 de galbeni, iar oamenii din sat aflând despre tezaur s-au dus pe furiş noaptea la fața locului şi au început să scormonească pământul, găsind şi ei câte două-trei monede. În ciuda faptului că autoritățile locale au luat măsuri drastice să se oprească săpăturile clandestine, totuşi actele oficiale păstrate în arhive menționează printre altele că preotul Gheorghe Popa din localitatea Vâlcelele, Bune, luând cu sine cinci săteni, a descoperit la rădăcina unui stejar bătrân 400 monede de aur Koson. Trei cărbunari din Sibişel au găsit 987 monede de tip Koson, piese care au fost confiscate de autorități. Profesorul Gheorghe Anghel notează: „Iată, deci, că legendele şi poveştile despre comori care zac sub ruinele unor cetăți au un fond real, materializat în descoperirea cu adevărat a unor tezaure de mare valoare îngropate de strămoşii noştri în împrejurări foarte diverse".

În prezent au fost depistate în principalele colecții numismatice din lume circa 150 de monede de aur de tip „Koson". Ele se împart în două mari grupe, unele care au o monogramă BA şi altele lipsite de monogramă, pe cealaltă față aflându-se un vultur care stă cu aripile uşor desfăcute şi ține în gheare o cunună, iar pe revers se vede un 'consul între doi lictori mergând spre stânga. Numismatul M. Bahrfeldt semnalează că 14 monede se află la Kunsthistorisches Museum din Viena, două în colecția Cabinetului Numismatic din New York şi alte piese la Cabinetul Numismatic al Muzeului Național din Budapesta. Monedele de tip „Koson", descoperite la Sarmizegetusa Regia, se află la Cabinetul Numismatic al Academiei Române, iar la Institutul de Arheologie se păstrează un număr de şapte. În sfârşit, la Muzeul de Arheologie din Deva, se păstrează patru.

Aurul dac

Zeci de mii de monede de aur au fost descoperite in zona muntilor Orastiei in ultimii 10 ani. Cea mai mare parte a acestui incredibil tezaur a fost scoasa in mod clandestin din România, pe filiera unui adevărat braconaj arheologic si vânduta in străinatate. Una dintre dovezile acestui adevăr o reprezintă imbogatirea neasteptata a unor localnici din zona, desi fenomenul e ascuns de toata lumea printr-o veritabila conspiratie a tacerii. Asa se explica si faptul ca faimosul **koson** a înregistrat o scădere valorica semnificativa in ultimii ani la bursa antichitatilor si pe

piata metalelor pretioase din occident. Banii turnati in tiparnitele dacilor liberi si-au făcut astăzi aparitia chiar si pe internet, spre uimirea întregii lumi! Dar de la comorile dacilor si pana la rolul lor de vedete pe micul ecran e o poveste lunga de ascultat.

TĂRÂMUL MAGIC

In anul 2000, pelerinul care porneste dinspre Valea Muresului si se îndreaptă spre sud, lăsând muntii Apuseni in spatele sau, calatoreste toata ziua cu soarele drept in fata. Din aceasta pricina, culmile moi ale muntilor Orastiei par topite in lumina. Masivul Sureanu si platoul înalt al Luncanilor strălucesc in, *"amiaza mica"*, asa cum numesc localnicii târziul diminetilor cuprinse de liniste. Dincolo de perdeaua luminoasa a orizontului se ascunde Retezatul. Pasunile aluneca lin spre marginea apelor reci ce izvorăsc din munte, desfăcute ca razele. Sibiselul, Gradistea, Streiul insiruie satele pe vai la distante egale. De departe răzbate cântecul cucului singuratic, iar mierlele se aud parca de pe alta lume. Pe nesimtite, in timp ce urci, atmosfera, tinutului începe sa se schimbe. Plaiurile verzi sunt pictate cu fagi seculari si carpeni printre care pasc linistit armăsari cu coama sura. Cirezile de vite s-au mai imputinat si blana pădurilor de pe culmi isi întinde umbra tot mai mult. Din când in când zaresti cate o biserica asediata de verdeata, ce raspandeste sunete stinse de clopot. Aerul iti da iluzia ca apasă locurile cu o greutate misterioasa. Pe Valea Gradistei, tarani vârstnici lucrează in tarina, rasfirati unul de altul. Aparitia oricărui străin ii nelinisteste repede.

Cu cat e mai aproape muntele, cu atât ti se pare ca oamenii devin mai batrani. Tinerii au fugit din fata istoriei si sau mutat in marile orase lăsându-i pe parinti si pe bunici singuri cu amintirile. De aceea locuitorii asezarilor s-au rarit. Casele au porti masive, tipic ardelenesti, dincolo de care nu se vede nimic. Singurele dovezi ca mai sunt locuite raman muscatele de la ferestre. Pe măsura ce intri in munte, apa râului curge învolburat, iar tumultul ei acoperă fosnetul adânc al codrului. Cateva mori de apa vechi măsoară trecerea timpului. Oamenii de azi numesc aceste meleaguri *„tara raurilor"*sau *„tărâmul magic"*, pentru ca nimic nu pare obisnuit pe aici. De la toponimie si portul traditional pana la felul de a vorbi al taranilor, întreg tinutul si-a păstrat o amprenta misterioasa, pe jumătate legendara, pe jumătate adevărata, aureolata de trecut. Aerul răsuna de nume vrăjite pe care le auzi rostite din când in cand: "*Santamaria de Piatra*", *"Poarta Raiului"*. Cel dintâi numeste cariera de unde isi aduceau stramosii daci blocurile de piatra pt. **fortificatiile** si zidurile cetatilor ce nu au fost învinse decât o singura data.

Cel de-al doilea, aflat dincolo de marele platou al **Luncanilor**, e locul lângă care s-a purtat una din bătăliile castigate de romani înaintea asediului **Sarmizegetusei**. De acolo sufletele dacilor au plecat in cer. Peste tot, aici cele petrecute cu 2000 de ani in urma sunt atât de aproape, încât la Ocolisul Mic, de pilda, un cătun aflat in pădure, tărăncile se mai îmbracă si acum cu „camesoi" de cânepa numit „ciupag" , cu un „pui mic" la gat asa cum se vede pe Columna lui Traian. Ele cultiva „crumpeni" , nu cartofi si raman învesmântate in alb desavarsit nu numai la sărbători, ci si la munca, după traditia **femeilor geto-dace** de odinioara. Barbatii se incalta cu opinci din „talpa de vita", ca acum 2 milenii, apuca un sac in spinare, trec dealul si se duc la moara de apa a lui mos Antone, sa macine „cucuruz" in loc de porumb. Vara ei poarta izmene bătute cu piatra in Apa Gradistei, ca sa-ti ia ochii de albeata si iarna îmbracă „cioareci", cu „laibar" de lana. Femeile cele mai in varsta

pastreaza inca traditi de 2 ori milenara a stramosilor si nu se tund o viata intreaga.

Cand merg la biserica isi fac „corni", adica o impletitura a parului de jur imprejurul capului, cum le descria **Iordanes** in „Getica". In toate satele de pe Valea Gradistei de la Castau, Beriu si Sereca pana la Ludestii de Jos, Bucium, Orastioara sau **Costesti** nu intalnesti picior de venetic , *"nici **ungur** , nici tigan , nici evreu , numai români albi"* asa cum zic localnicii. Aici a ramas singurul loc de la tara unde se mai tine pana in ziua de azi, in fiecare an, in ajun de Duminica Tomii, **nedeea** „Pastitelor" sau „Pastele Mic", o sarbatoare la care se mananca „zama acra" si se bea „o fele de vinars". Dupa slujba de pomenire a tuturor mortilor *„pana-n fundul veacului"*, preotul de la Gradistea de Munte i-a obisnuit pe tarani sa exclame mandru: *"Suntem neam mai mult spre daci decât spre romani"*. Tot el adauga, cutremurat de o adanca nostalgie, ce trece cu mult dincolo de ultimul stramos cunoscut: *"Cine mananca un varf de sare, bea o cana de apa dulce si respira aerul asta nu mai pleaca niciodata, fiindca pa aceasta vale s-au nascut primii romani din istorie! De la noi începe totul…".*

PE URMELE DACILOR LIBERI

La Costesti si **Blidarul** ca si la **Sarmizegetusa Regia**, departe, in inima muntelui, ruinele cetatilor dacice asteapta in tacere insiruirea fara de sfarsit a mileniilo. Pe culmi, lumina pare coapta de vechimea locurilor, ca un fruct parguit. Miroase a rasina si a piatra arsa de soarele atator mii de ani. Trecutul dta ascuns sub infatisarea paraginii prezente, asa cum firul ierbii isi trage seva in chip nevăzut din taran udata de sangele dacilor cuceriti de legiunile romane, ce invadasera provincia de la capatul imperiului acum 2000 de ani. Pietrele vorbesc singure despre istoria asediului si fiecare arbore ce se leagana in vanturile timpului de astăzi cunoaste povestea sangeroasa a caderii cetatilor dacice la care stramosii sai vegetali au fost martori muti. Peste ecoul strigatelor de lupta si zanganitul armelor s-a asternut amintirea catorva zeci de generatii fara nume. Din vuietul de ieri nu a ajuns pana azi decât tacerea muntelui si fosnetul adânc al codrilor. Dar pt. fiul lui Mos Samoila Zgavardean, padurar din m-tii Orastiei, totul pare foarte aproape :

„Daca pui cap la cap vietile omenesti trecute, te intorci in timp mai repede decât iti vine sa crezi!" - explica barbatul care bate aceste paduri din prima tinerete. Singuratatea codrilor l-a făcut mai filosof pe urmasul **dacilor liberi.** *„Localnicii spun ca aici, printre ruine, fiecare trecator parca aude <<glasul sangelui>>. Oamenii par sa fi mostenit o fire mai darza decât in alte parti ale tarii. O fi asa , cine stie ?!".* Sotia padurarului este supraveghetoarea muzeului in aer liber de la Costesti . Deseori barbatul o insoteste printre ruine si o ajuta sa curete locul. Cateodata, in diminetile de vara, pe stancile cetatii se dezmortesc la soare gusteri verzi si vipere cu corn. Aproape la tot pasul, printre stalpii retezati ai incintei, gasesti bucati de caramida arsa. Padurarul stie sa recunoasca, după culoare si forma care sunt dacice si care romane. Ca si la ruinele castrului roman de la Piatra Gradistii, in vale, fiecare legiune si-a pus sigiliul pe caramizile folosite la construirea zidurilor, după distrugerea cetatilor dace. Dincolo peste deal, la Blidarul, ciutele si cerbii vin sa pasca in fostele sanctuare de sacrificiu ale dacilor pagani. Aceeasi liniste, ca de inceput de lume, stapaneste locul unde se vede intreaga vale a Gradistei. De-a lungul potecilor putin umblate descoperi cuie romane, resturi de coif si fragmente din scuturile dacice. Asta te face sa te simti chiar la un pas de inima trecutului milenar. De altfel in Masivul Orastiei nu te poti rataci niciodata, pentru ca toate drumurile si cararile duc la Sarmizegetusa Regia, capitala stramosilor daci.

Când ajungi, după un urcus anevoios, pe locul enigmaticei asezari fortificate, lumina parca a incremenit in crucea zilei. Drumul pavat ce duce spre sanctuarul mare de calcar a fost tocit de ploile miilor de anotimpuri trecute. Putin mai sus pe platoul centra; sanctuarul mare circular, unde preotii daci oficiau cele mai importante ceremonii religioase si legendarul „soare de andezit", stau nemiscati de 2 milenii , fara sa-si fi lasat descrifate misterele pentru arheologi si istorici. Te afli in cetatea ravnita de Cezar si Traian, imparatii Romei, insa emotia iti este cenzurata de paragina clipei. Mana omului in timpurile moderne, dar mai ales astăzi, a stricat definitiv ceea ce scapase de urgia cuceritorilor romani. Gropi sapate ici si acolo, brazde de pamant, pietre dislocate si rasturnate de-a valma. Calauza ofteaza : *„Astea sunt urmele lasate de cautatorii de comori. Nici nu mai sti cum sa-i opresti. Parca au innebunit!"* Duhul lui **Zamolxe** bântuie nevăzut si nelinistit peste aceste rani ce mutileaza fata trecutului. Pe poarta principala a cetatii, azi distrusa in cea mai mare parte, plecau spre Roma, acum 200 de ani, zecile de care incarcate cu legendarele comori ale dacilor capturate de legiunile cuceritoare. Te uiti la piatra muta si parca vezi scena cu ochii mintii.

Dio Cassius, in „Istoria Romana" povesteste de 165000 kg de aur si argint mai mult de dublu. **Decebal**, regele dac, isi pusese capat zilelor, iar cel de-al saptelea deceneu, urmas direct al Marelui Preot de pe vremea lui **Burebista** se refugiase in paduri o parte a fabulosului tezaur. In tragedia acelui sfarsit de lume, codrii Orastiei se umplusera de fugari. Plinius cel Tanar, in „Epistole", scrie ca in Cetatea Eterna, romanii au mancat si au baut 100 de zile fara intrerupere, sarbatorind astfel **cucerirea Daciei**. Astzi in linistea pădurilor de pe muntele sfant **Kogaionon**, cum se numea pe atunci culmea Gradistii, nu se mai aud nici blestemele preotilor daci, nici vaietele femeilor cu pruncii ucisi si barbatii decapitati. La Roma se canta si se dansa, iar la marginea imperiului, in indepartatii munti ai Orastiei, umbra mortii asternea jalea peste oameni si locuri. *„Trebuie sa moara un popor ca sa se nasca altul!"* - exclama padurarul filosof. Pe drumul de intoarcere spre vale, aceeasi calauza iti mai arata nenumarate urme ale vetrelor de „covacie", adica atelierele de **metalurgie**, unde se lucrau nu doar sulite, scuturi si sabii, ci si doage de butoi, lame de plug sau coase. Barbatul adauga : *„Toti muntii astia forfoteau de oameni, pe atunci, mult*

mai mult decât astăzi. In pesterile dacilor de aici si in adâncul pădurilor si-au ascuns dacii averile pe care le-au mai putut salva după caderea Sarmizegetusei. Le-au pecetluit cu blesteme si le-au transmis din gura in gura, din tata in fiu, sute de ani. Asta vorbesc oamenii prin partile noastre! ***Kosonii*** *, monedele de aur dacice, statuetele din aur masiv, totul a ramas ascuns pana acum vreo 2 veacuri. Dar nu si-a inchipuit nimeni ca o sa vina peste nebunia ce se petrece de cativa ani incoace!".*

BLESTEMUL LUI DECEBAL

Prima intrebare pe care si-o pune oricine e de ce oare au asteptat atât oamenii locului pentru a se hotari sa dezgroape ceea ce a mai ramas din fabulosul tezaur? Traditia raspunde prin **„legenda sarpelui"**, ce explica frica de-a dreptul ancestrala a taranilor fata de blestemele cu care se zice ca au fost legate aceste comori. Petrisor Demian din Orastioara de Sus, te calauzeste prin istoria ultimelor secole, ca sa intelegi aceasta enigma plina de talc. *„In ziua de azi , se vorbeste din ce in ce mai des pe la noi de o neasteptata inmultire a serpilor prin case. Asta inseamna <<stigmatul cautatorilor de comori>> si ascunde atata realitate cata legenda! Pe măsura trecerii anilor, oamenii si-au mai invins spaima mitologica si au cedat ispitei de a cauta. Cei care incepeau sa gaseasca statuete sau monede de aur le ascundeau in casa, pentru a incerca sa la valorifice. Nu treceau nici cateva zile si <<profanatorul>> era muscat de sarpe, fie ca baga mana in haina, fie ca umbla in traista de pe cuier sau deschidea sipetul. O data cu insiruirea veacurilor, unul după altul, magia blestemelor parca a mai scazut, dar niciodata definitiv".*

Pe la anul 1500, in Tara Hategului nu se mai stia aproape nimic despre cele intamplate inainte cu un mileniu si jumătate. Localnicii pomenisera din mosi-stramosi, o sumedenie de ruine necunoscute, risipite prin munti sau la capatul vailor. Din când in când, brazda plugului mai dezgropa oseminte, caramizi, obiecte de metal si mari pietre cubice, pe care taranii le foloseau la propriile constructii. Tot din batrani, prin satele asezate de-a lungul apelor circulau istorii fabuloase despre comori crestew vazand cu ochii.

Pentru prima oara de la caderea Sarmizegetusei, abia in sec-ul al XVI-lea umanistul maghiar Gaspar Heltai mentioneaza existenta unui *„mare oras disparut <<cu ziduri de piatra fasonata , aflat mai departe de Orastia Mare , undeva in munte"*. După alte cateva secole mai de tacere, arhivele **Transilvaniei**, pomenesc pe la 1875, o intemplare ciudata. Taranul David Albu din Chitid, participant la rascoala lui Horea, Closca si Crisan, începe sa viseze diferite locuri din regiune, unde ar fi ascunse comori, dar nu mai apuca sa verifice adevarul fiindca trece in lumea celor drepti. Luandu-se după ceea ce a povestit taranul, satenii fac primele incursiuni organizate, pe creste dar nu gasesc conform mentiunilor documentare, decât „*stalpi rotunzi*", *„arme ruginite"* , *„butoaie de piatra"*. Putin mai tarziu, in luna sept. 1802 cativa copii ce umblau cu turmele de oi prin pasunile inalte de pe culmea Gradistii descopera intr-o *„ruptura a pamantului"* mai multemonede de aur. Reveniti pe aceleasi locuri , cu mai multi tineri, ei dezgroapa cca. 40 de monede de aur masiv de tipul „lysimach". *„Vestea descoperiri;or primelor comori a provocat o adevărata migratie a satenilor spre munte!"* - explica Petrisor Demian.

Dovada documentara o constituie faptul ca amploarea comertului cu monede pe piata Orastiei a ajuns in acea perioada la cunostinta autoritatilor maghiare care l-au declarat pe procuratorul domeniului Hunedaora, Paul Torok, sa se deplaseze la fata locului. In primul raport catre trezorerie, acesta semnala ca descoperirile monedelor din aur masiv *„sunt cu mult mai mari decât sunt declarate de localnici".*

In urmatorii ani, pe Valea Gradistei apar jandarmi unguri cu pana de cocos la palarie, care incep sa supravegheze zona, sa faca perchezitii si chiar arestari. Taranii suspectati ca ar detine kosoni erau pusi sa inhaleze fum de usturoi ars pana marturiseau totul. In acest fel, autoritatile au reusit confiscarea altor cateva sute de monede din aur pur. In 1804, Monetaria Principatului Transilvaniei, de la **Alba-Iulia**, trimite un comisar imparatesc in regiune. Acesta plateste 3 tarani din comuna Sibiselul Vechi sa faca sapaturi in Muntii Orastiei, sub directa sa supraveghere, in anumite locuri pe care politia imperiala le aflase de la alti tarani torturati. Aceasta echipa improvizata ar fi descoperit, după spusele lui Demian Petrisor ce cunoaste toti batranii satului si a stat cu ei de vorba , peste 1000 de kosoni dacici , insa documentele de arhiva consemneaza ca au fost predate trezoreriei dar 987 de monede, ce au fost topite de Monetaria Principatului si transformate in lingouri. Sub aceasta forma , aurul dacic a luat calea Vienei , in tezaurul imperial. Petrisor Demian argumenteaza cu insufletire: *„inca de la inceputul veacului nostru devenise evidenta importanta istorica a monedelor dacice de tip „koson" si „lysimach". Ele nu mai erau tratate ca aurul de trezoreri , ci aveau deja valoare numismatica si arheologica , fapt pentru care le-a crescut pretul. Tot atunci s-au făcut cele dintâi referiri; a insemnarile medicului curant al lui Traian, grecul* ***Criton****, cel care scrisese primul despre incredibila comoara descoperita de romanii cuceritori in Muntii Orastiei".*

Dar calatoriain timp a acestor averi era departe de a se fi terminat ! La 11 iunie 1948,

când C-tin Daicoviciu si fiul sau incepusera sapaturile arheologice in Muntii Orastiei, fara sa descopere vreun tezaur, comunistii treceau in proprietatea statului, prin lege, intreaga industrie din România. In seiful unei intreprinderi nationalizate din Hunedoara erau gasiti 3 kosoni din aur masiv care au ajuns in cele din urma la Muzeul Judetean din Deva, unde au ramas pana in ziua de azi. *„Curios e faptul* - sustine ghidul local, ce dovedeste multe cunostinte istorice - *ca intreaga campanie arheologica desfasurata in primele decenii comuniste, nu a descoperit nici cea mai mica urma de comoara!"*. Inca si mai curioasa ramane realitatea conform careia zvonurile despre legendarele tezaure dacice nu au incurajat inmultirea cautatorilor, asa cum parea ca se va intampla la inceputul secolului trecut. *„Motivul ar fi , după cum se vorbeste astăzi , aparitia infricosatoarelor povestiri despre nenorocirile intamplate celor ce descopera deja cuibare de comori. In afara de „legenda sarpelui", se spune ca regele* ***Decebal*** *inainte de a muri, si-a blestemat semenii sa fie pedepsiti de* ***Zamolxis*** *daca vor dezvalui cuiva de sange străin ascunzatorile, iar profanatorii de tezaure sa nu se poata bucura, nici macar o zi din viata, de un singur koson furat! Asa se face ca timp de 200 de ani de la primele descoperiri consemnate, pe Valea Gradistii taranii s-au temut cu adevărat de blestemul lui Decebal."* - începe Petrisor Demian. Chiar si in ziua de azi, la Orastioara sau Gradistea de munte daca se naste vreun copil handicapat ori se intampla vreo nenorocire intr-o casa, lumea se intreaba in soapta daca nu cumva in acea familie au fost cautatori de comori. Dar aceasta spaima doar pe jumătate mitica, nu a durat decât pana in primii ani de după caderea comunismului in România. Oamenii spun ca, de când a fost descoperita prima comoara de după 1990, cainii si-au schimbat culoarea, le-au aparut o dunga pe greaban si au capatat o „uitatura de lup".

FEBRA AURULUI

Lumea detine informatii ale căror surse nu le dezvăluie, ce indica o scădere drastica a valorii kosonilor la bursa de antichitati si pe piata metalelor pretioase din occident. De la nivelul unui pret incredibil ce atingea prin 1993 câteva mii de lire sterline. Aceasta evaluare reprezintă dovada sigura ca tezaurele dacice au parasit clandestin România!

EPILOG

In anul 2000, pelerinul ce soseste in Tara Hategului nu banuieste ca linistea acestor locuri inselatoare. Tocmai de aceea, aparitia oricărui străin ii nelinisteste repede pe taranii vârstnici ce se ostenesc in tarina, de la răsăritul pana la apusul soarelui. Ciobanii ce raman cu oile in vârful pasunilor după lăsarea serii nu povestesc nimănui ca vad cercuri albăstrui noaptea, la marginea pădurilor. Doar ei stiu ca acelea sunt luminile comorilor ingropate de stramosii daci acum 2000 de ani. In fiecare an, in cea de-a 4-a sâmbăta după solstitiul de vara, pe care si-o închipuie drept cea a căderii Sarmizegetusei, taranii bătrâni ce mai găsesc putere se duc in munti si se roagă la arborii cei mai vechi pentru sufletele stramosilor, ce au murit necrestinati in timpul istoriei. Când sătenii zăresc un stejar sau un carpen singuratic ce isi scutura pe neasteptate câteva frunze pierite parca sub o greutate necunoscuta ei stiu astfel ca a mai fost profanat un tezaur undeva in adâncul Muntilor Orastiei căci acela e semnul pe care îl face duhul nevăzut si nelinistit al lui Zamolxe, ce bântuie locurile in târziul istoriei de acum.

Bãrãganul

Despre mănoasa cîmpie a Bărăganului, partea estică a Cîmpiei Române, cuprinsă între văile Dunării, Buzăului, Mostistei si regiunea subcarpatică, Hasdeu a afirmat pe nedrept că ar fi fost o pustietate. „un fel de Sahară a Daciei". Mărturiile istorice si geografice ale antichitătii, precum si descoperirile istoricilor si arheologilor nostri ilustrează cu prisosintă că Bărăganul a prilejuit cultivarea, cu mii de ani în urmă, în solul său de bună calitate, a **cerealelor**, la care aveau a se adăuga mai tîrziu floarea soarelui, tutunul, bumbacul, sfecla de zahăr etc.

Cînd trupele lui Alexandru Macedon au pătruns pe meleagurile Bărăganului în urmărirea **geto-dacilor**, în anul 335 î.e.n., soldatii invadatori au fost nevoiti să secere holdele de grîu pentru a putea înainta. Grîul a fost deci cultivat în Bărăgan de numeroasa populatie autohtonă trăitoare pe aceste meleaguri, populatie stabilă, care, în fata primejdiei imperiale, a putut să maseze, după cum a consemnat istoricul antic **Arrianus**, la malul Istrului, cum era denumită Dunărea de către geto-daci, osti formate din 4.000 de călăreti si peste 1.000 de pedestri. Acestia erau geto-dacii, ramură importantă a traco-dacilor, poporul care l-a născut pe **Burebista**, întemeietorul primului stat dac centralizat. Acestia erau stăpînii Bărăganului, pe teritoriul căruia au întretinut o bogată activitate economică, politică si culturală, favorizată de istetimea si vitejia acestor oameni ai locurilor, dar si de pămîntul mănos pe care-l stăpîneau, pămînt pe care mongolii aveau a-l denumi apoi, cu cuvîntul specific limbii lor, „bărăgan", adică ses întins. Dar, înaintea mongolilor, acest pâmînt a fost denumit de greci, veniti în preajmă pentru a face negot cu triburile geto-dacice din Pontul Euxin si de dincolo, de pe văile Ialomitei si Teleajenului, Scitia, adică stepă (**Herodot**), iar pe oamenii săi sciti, adică legati de stepa scitică, pentru a-i deosebi de alte neamuri tracice. Imprecizia din informatia lui Herodot este îndreptată de **Strabo** si Arrianus care confirmau că locuitorii majoritari ai Bărăganului antic, denumiti ocazional sciti, erau geto-dacii, stăpîni ai ambelor tărmuri ale Istrului si ai văilor mănoase ale rîurilor din această zonă a Daciei.

Bărăganul antic, sau stepa geto-dacilor, cîmpia imensă ce se întindea din Bugeac (Basarabia) pînă către Codrul Vlăsiei si lunca Argesului nu a fost în fapt o pustietate, o singurătate, cum sugerează etimologia sa, ci un ses roditor, bogat în ierburi, lipsit de păduri, în permanentă locuit si cultivat, chiar dacă nu în întregime, ci cu precădere în văile si luncile Dunării, ale Ialomitei, Mostistei, Buzăului, Călmătuiului. Pe pămîntul său au înflorit agricultura (grîul atingea înăltimea unui om călare, mentiona Herodot cu mii de ani în urmă), s-au dezvoltat păstoritul si pescuitul, o intensă activitate comercială. Populatia autohtonă care a exploatat si întretinut acest teritoriu a fost continuu prezentă, de la geto-daci la daco-romani, peste care au venit, spre a fi asimilati, **slavi**, **cumani**, **pecenegi**, la protoromâni si români, peste care au trecut ca invadatori efemeri tătari, mongoli, **bulgari**, turci.

Bărăganul nu a fost un pămînt sterp, „o Sahară a Daciei", de vreme ce în inima lui au putut să se consolideze, încă din neoliticul mijlociu (3.500—2.800 î.e.n.), asezări proeminente, cum a fost cea descopentă la **Piscul Crăsani** (comuna Balaciu), de tipul culturii Boian. În acest loc se presupune că ar fi înflorit una din multele dave (cetăti dacice), puternicul oras **Helis** unde se bănuieste că a fost adus Lisimah, urmasul lui Alexandru cel Mare, învins în anul 291 î.e.n. de **Dromichete**, regele getilor. Asezarea, semnalată încă de Cezar Bolliac, descoperită pe terasa malului drept al Ialomitei, între satele Crăsani si Copuzu, a fost, neîndoielnic, una din resedintele tribale getice din timpul lui Burebista. Investigatiile arheologice, începute cu decenii în urmă de Ion Ariesescu si Vasile Pârvan, au fost incununate de succes în anul 1982 cînd s-a descoperit Palatul-sanctuar (altarul dacic) asemănător celor din Muntii Orăstiei. Locuitorii cetătii, deci ai Bărăganului, au avut ocupatii diversificate, posibile numai într-o asezare stabilă, înfloritoare — agricultura, **cresterea vitelor**, mestesugurile, comertul, **olăritul**, iar în **atelierele metalurgice** si de prelucrare se produceau unelte de fier, bronz, argint, în paralel cu mestesugitele obiecte de podoabă. În neolitic au înflorit de-a lungut Ialomitei culturi proeminente, cum sînt cele descoperite la Cosereni, Căzănesti, Urziceni, localităti cu continuitate de vietuire pînă în zilele noastre. Săpăturile arheologice din judetul Ialomita, a cărei atestare documentară împlineste 600 de ani, au scos la iveală peste 70.000 de obiecte

produse de populatiile autohtone trăitoare pe aceste meleaguri. Sînt argumente în plus pentru a demonstra că Bărăganul a fost pe nedrept calificat „Sahara Daciei".

Prof. drd. în istorie **Laurențiu Florin Puicin**

Considerații istorice cu privire la originea raselor

de câini ciobăneşti româneşti

Câinii ciobăneşti

Ciobănescul Românesc Carpatin se constituie ca rasă endemică (specifica unui anumit teritoriu) in epoca bronzului pe teritoriul de astazi al **României.**

Ciobănescul de Bucovina este considerat o varietate a unei rase balcanice pe baza asemănării cu Karakatcean, Tornjak sau Hrvatski Planinski Pas.

Nimeni nu a afirmat însă, că, Maremano Abruzzese, Slovenski Kuvac, Ciobănescul de Tatra sau Kuvasz constituie varietăți ale unei rase din Europa Centrală, deşi asemănarea dintre ele este frapantă!

Aşa cum afirma reputatul arbitru FCI, domnul Petru Muntean, chinologia nu poate fi separată de etnografie, în special şi de istorie în general.

Domesticirea câinelui pe teritoriul României nu a început aşa cum s–a crezut, odată cu epoca neolitică, ci mai devreme încă, din epipaleolitic lucru dovedit de situl arheologic de la Erbiceni, (jud. Iaşi) apartinând unor comunități swideriene

Începând cu făuritorii culturii Gura Baciului-Cârcea, in neolitic, când se face trecerea de la stadiul de vânători şi culegători la cel de producători de hrană, locuitorii spațiului carpato-danubiano-pontic, îşi selectează cainii atât de necesari activității de creştere a animalelor.

În cadrul culturii Vinca-Turdaş se remarcă printre statuetele zoomorfe, unele capete de de câini, din piatră (pebbles statuettes), imitate şi în lut ars.

Nu cunoaşem cu precizie aspectul acestor primi câini ciobăneşti, dar descoperile arheologice atestă existența in neoliticul dezvoltat, in cadrul culturilor Tisa, PreCucuteni, Hamangia, Vădastra, Boian etc. a unor schelete similare ca dimensiuni cu cele ale ciobăneştilor contemporani.

O dată cu pătrunderea în spaţiul numit de Marja Gimbutas *Old European Civilization*, a triburilor purtătorilor civilizaţiei kurganelor, care vin din stepele nord-pontice şi din Asia Centrală, are loc o transformare a Vechii Europe.

Potrivit aceleaşi autoare, popoarele care au articulat şi vehiculat cultura tumulilor nu pot fi decât proto-indo-europeni, iar în ultimele faze ale dispersiunii, indo-europeni.

Din stepa euro-asiatică şi zonele de deşert învecinate, aceaste populaţii vor porni spre răsărit, ajungând până în Valea Indusului, iar către apus, până la Atlantic. Astfel se explică denumirea convenţională de **indo-europeni.**

Deşi n-au putut niciodată să renunţe la produsele agricole, popoarele indo-europene au dezvoltat cu precădere o economie pastorală.

Fără îndoială că odată cu ei migrează şi câini mari, lăţoşi, strămoşii direcţi ai Mioriticului, ceea ce explică asemănările cu Ciobănescul Rusesc de Sud, dar şi cu Irish Wolfhound care este creat de alţi indo-europeni, **celţii**.

Aşadar în jurul anilor 2700/2500, până către 2000/1900 î.Hr, cât durează perioada de trecere la epoca bronzului, în spaţiul carpato – dunăreano - pontic şi în cel nord-balcanic are loc un amplu proces etno şi culturogenetic. Rezultat al interpenetrării comunităţilor autohtone cu cele alogene, acest proces stă la temelia acumulărilor ulterioare, care duc la naşterea strămoşilor poporului român, geto-dacii. Principala ocupaţie a triburilor tracice nord-dunărene, alături de agricultură este creşterea animalelor.

În epoca bronzului, pe teritoriul de astăzi al României este atestată existenţa unui tip mare de câine, *Canis familiaris matrix Jeit*, folosit la paza turmelor, dar şi la vânătoare. El este pus în evidenţă prin săpăturile arheologice de la *Bogdăneşti, jud. Bacău*. În acest moment se constituie ca rasă endemică Ciobănescul Românesc Carpatin, el având ca strămoş amintitul *Canis familiaris matrix Jeit* şi lupul de talie mare specific epocii bronzului.

Cultul lupului este extrem de important, însuşi numele **dacilor-*daoi*** (cei care sunt asemeni lupului, dupa cum explică Mircea Eliade, acest etnonim cu semnificaţie religioasă

arhaică) venind de aici. Stindardul dacic este un cap de lup cu corp de şarpe, etc.

Mai puţin cunoscută este semnificaţia sa magico-religioasă. Câinele devorat de lup, trimiţând cu gândul la **Zalmoxis**, câine şi lup deopotrivă, înţeleptul sau sfântul – se purifică devorându-se, adică sacrificându-se în el însuşi pentru a ajunge la etapa ultima a cuceririi sale spirituale.

Acest lucru demonstrează importanţa, nu numai economică, ci şi cultural – religioasă a câinelui în cadrul civilizaţiei geto-dace. Aşa de exemplu la Şura Mică, o groapă continea un schelet de caine şi o a doua doar capul unui asemenea animal. La Poiana – Dulceşti (jud. Neamţ) s-au descoperit nouă gropi ce conţineau schelete de câini, omogene ca dimensiuni şi foarte asemănătoare cu cele ale ciobăneştilor actuali. Gropile de formă cilindrică, adânci, au fost purificate prin foc şi dispuse în zona cea mai intens locuită a aşezării, ceea ce subliniază caracterul cultual-magic. Gropi de cult in care au fost descoperite schelete de câini identice, se cunosc şi din aşezarea de la Ostrovu Corbului, ce datează din secolele II-III.

În mai 1963 s-a descoperit la Letniţa, un vas de bronz ce conţinea 25 de plăcuţe de argint aurite, cu reprezentări antopo şi zoomorfe în relief, realizate *au repousse* şi care au fost datate între anii 400 şi 350 î.Hr. Părerea cu privire la la utilizarea plăcuţelor este diferită.

I. Venedikov consideră că sunt elemente de harnaşament, în timp ce R. Pittioni, mai aproape de adevăr le consideră plăci votive, fixate pe lemn, provenind dintr-un sanctuar.

II. Oricare ar fi fost rostul lor, plăcuţele de la Letniţa prezintă un interes deosebit pentru subiectul nostru.

- Pe una dintre plăcuţe, un **călăreţ** îmbrăcat în armură, cu barbă şi păr lung până la gât, ţine în mâna dreaptă o fială, iar în spatele calului este reprezentat un câine masiv, cu părul lăţos, redat prin linii incizate, adânci şi cu coada încovoiată sub forma unui cărlig în treimea terminală, *asemănarea cu ciobăneştii mioritici, fiind mai mult decât evidentă.*

- Pe o altă plăcuţa de formă neregulată, calaretul ţine cu mâna stângă hăţul, iar cu dreapta aruncă suliţa într-un urs. Calul este cabrat, spijinindu-se pe picioarele din spate. Călăreţul poartă o cnemidă terminată în cap de gorgonă, iar la picioarele calului căzut pe spate, se află câinele răpus în lupta cu animalul sălbatic. Probabil plăcuţele au fost aplicate, poate pe un perete ori altar de lemn, într-o anumită ordine şi prezentau o naraţiune mitologică.

Pe falera de argint cu călăreţi de la Surcea este înfăţişat un călăreţ în mers spre dreapta. El ţine frâul cu mâna stângă iar cu dreapta mânerul unei săbii lungi şi este îmbrăcat în armură. La picioarele calului, destul de bine redat (ca de atfel întregul décor) se află u*n câine de tip lupoid ,care ne*

duce cu gândul către Carpatin.

În tezaurul de la Şeica Mică s-a găsit o monedă din anul 71 î.Hr., care are pe revers Mistreţul din Calydon lovit de o săgeată şi atacat de un câine şi alte două monede din anul 77 î.Hr., care au pe revers un cîine masiv , fugind spre dreapta.

O altă mărturie, scrisă de această dată, ne parvine de la **Sextus Iulius Frontinus.** Iată ce ne relatează el: *"**Scorilo**, conducătorul dacilor, ştiind că poporul roman era dezbinat din pricina războaielor civile şi socotind că nu-i nimerit să-i atace, deorece datorită unui război cu un duşman din afară s-ar putea restabili înţelegerea între cetăţeni, a pus în faţa concetăţenilor săi doi câini şi pe când se luptau între ei cu îndârjire, le-a arătat un lup. Imediat câinii s-au aruncat asupra acestuia, uitând de cearta lor."* Cu toate că Frontinus nu oferă o descriere amănunţită, etologia lor coroborată cu descoperirile arheologice specifice acestei perioade istorice, indică fără dubii că este vorba de câini ciobăneşti, înaintaşii direcţi ai celor contemporani.

Faptul că dacii foloseau rase de câini specializate pentru păstorit şi vânătoare, lucru care se va perpetua şi după dispariţia statului dac, este demonstrat indubitabil de documentele epocii. Iată ce ne spune poetul **Marţial**(40-104): *"...A câinilor pradă este iepurele...copoiul dac să nu se teamă de armele împăratului."*

Cucerirea Daciei în anul 106 şi integrarea sa în lumea romană, proces care stă la baza formării poporului român şi a limbii române, are urmări importante şi in ceea ce priveşte subiectul pe care îl dezbatem. Iată ce spune Mircea Eliade referitor la acest proces: *"..este semnificativ că singurul popor care a reuşit să-i înfrângă definitiv pe daci, ...a fost poporul roman; un popor al cărui mit genealogic s-a constituit în jurul lui Romulus şi Remus, copii Zeului-Lup Marte, adoptaţi şi crescuţi de Lupoaica de pe Capitoliu. Rezultatul acestei cuceriri şi al acestei asimilări a fost naşterea poporului român. În perspectiva mitologică a istoriei,s-ar putea spune că acest popor s-a născut sub **semnul Lupului,** adică, predestinat războaielor, invaziilor şi emigrărilor."*

Coloniştii vorbitori de limbă latină, veniţi cum spune **Eutropius**, din toată lumea romană, aduc cu sine câini derivând din Canis Molossi, stămoşii zăvodului românesc, din care descinde Ciobănescul de Bucovina de astăzi.

Acest tip de câine exista deja un lumea **tracilor** sud dunareni şi a geto-dacilor din Dobrogea care fuseseră incluşi în cadrul provinciei Moesia mai devreme.

Aşa cum este cunoscut, mari specialişti precum Raymond Triquet sau J.Peters consideră că moloşii romanilor aveau, în general, un aspect mai lupoid şi erau mai puţin masivi şi musculoşi decât moloşii actuali.

Şi Richard Strebel concluzionează că alături de tipul de câine de talie mare închis la culoare, aparţinând asirienilor şi babilonienilor, există şi unul de talie mai mică, cu o nuanţă mai deschisă, utilizat la păzirea turmelor şi la vânătoare şi care este utilizat încă din epoca bronzului.

Toate reprezentările romane şi greceşti ale vremii, prezintă un câine mare,

musculos, având un cap masiv şi coamă. Imaginea pare să descrie destul de fidel Ciobănescul de Bucovina, care consider eu are un "*filum* (ramură) *de descendență directă* "cu celebrii Canis Molossi. Coada răsucită şi culoarea închisă a câinilor asirieni nu apar niciodată în descrierile romane sau grecesti.

De altfel încă din 1886, M.B.Wynn spunea că nu trebuie considerați strămoşii direcți ai actualelor rase de tip Mastiff, Dog, Bulldog şi câine de munte în sensul clasificării FCI.

Cercetătorul C.Keller şi un alt autor Tschudy, afirmă descendența raselor Pyrenean Mountain Dog (Spania), Dogue de Bourdeaux (Franța), Mastiff (Anglia), Saint Bernard (Elveția), din vechii câini asirieni, aduşi în Europa de fenicieni şi descinzând din Mastifful Tibetan.

Ciobănescul de Bucovina este urmaşul câinilor folosiți de daco-romanii din provinciile Dacia şi Moesia, ceea explică asemănările cu rasele din Balcani.

De altfel migratorii fie ei **germanici**, **slavi**, sau **turanici** nu puteau introduce acest câine în Dacia, el este caracteristic zonelor înalte pe care migratorii le ocoleau, preferând zonele plane favorabile confruntarilor de cavalerie.

Oricum, în epoca romană câinele constituie un motiv ornamental frecvent în *terra sigillata* din provincia Dacia. El este reprezentat alergând sau urmarind animale sălbatice. Cel mai reprezentativ exemplu pare a fi un vas de la Bisericuța-Garvăn, unde câinele aleargă spre stânga

Vechiul zeu Silvanus, cel care patrona păşunile şi câmpurile cultivate, este prezent în Oltenia, pe un fragment sculptural descoperit la **Romula**, având la picioare un câine ciobănesc.

Principalele tipuri de câini ciobăneşti din spațiul carpato-danubiano-pontic sunt aşadar conturate în momentul retragerii trupelor şi **administratiei** romane din Dacia, de către împaratul Aurelian, în anii 271-275.

Afirmatia este susținută, cum vom vedea, de siturile arheologice corespunzătoare primelor secole ale epocii medievale, iar posibilitatea ca migratorii să fi influențat cumva evoluția lor este nulă, in condițiile în care ei locuiesc puțin sau deloc în spațiul românesc.

Despre cei mai "statornici"dintre migratori, **vizigoții**, Amianus Marcelinus în *Istoria romană*, ne spune că în preajma anului 376, ajunseseră la aşa sărăcie, încât dădeau un om pe un câine ca să aibă ce mânca.

Aceşti câini nu pot fi aduşi nici de migratorii turanici, deoarece ei locuiesc în Câmpia Pannonică, exercitând doar o dominație de la distanță asupra zonei carpato-danubiano-pontice. De altfel aceştia nici nu aveau un nivel de dezvoltare socio-economică, care să le permită să îi influențeze pe autohtoni şi dispar repede din istorie.

Acelaşi **Ammianus Marcellinus**, vorbeşte despre **huni**: *"..ferocitatea hunilor întrece orice: cu un fier brăzdează adânc obrajii noilor născuți şi astfel ajung la bătrânețe spâni şi pociți….Hunii nu-şi pun la foc şi nici nu-şi gătesc mâncarea. Ei nu se hrănesc decât cu rădăcini sălbatice sau cu carnea crudă a primului animal ieşit în cale, pe care o încălzesc o vreme pe spatele calului, între coapsele lor…..nu au vreun adăpost, nu folosesc nici case ,nici morminte"*

Transformarea limbii latine în limba română veche, caracteristică locuitorilor din spațiul daco-moesian, este atestată în anul 587, de către mai mulți autori bizantini, cum sunt Theophylactus Simocattes sau Theophanes Confessor.

Aceşti "străromâni" sunt agricultori şi păstori, lucru dovedit de formula, *"blachii ac pastorum romanorum"*, cu care îi desemnează mai târziu, în secolul XII, Anonymus.

În anul 602, după răscoala centurionului Phokas, slavii rup apărarea imperiului şi năvălesc ca un torent în Peninsula Balcanică, peste Moesia, Macedonia şi ajung până aproape de Constantinopol. Câteva decenii mai târziu, pătrund în Peninsula Balcanică, din Pannonia, pe la apus de Dacia, alte triburi slave, care dau naştere sârbilor şi croaților în țările locuite de ei azi, până la Marea Adriatică.

Nici vechii **bulgari** nu aduc Karakatceanul, din Asia centrală. Ei sunt la origine un popor de barbari, de rasă turanică. În secolul IV, ei se aflã în regiunea fluviului Volga. Sub presiunea altor popoare, se refugiază la nord de Dunăre, unde stau o vreme sub stăpânirea **avarilor**. În anul 679, sub conducerea lui Asparuch, trec la sud de Dunăre şi îi supun pe slavi. Deoarece sunt extrem de puțini ca număr şi cu o civilizație inferioară slavilor, sunt repede asimilați. De la ei rămâne doar numele poporului, iar slavii impun limba şi obiceiurile.

În concluzie: vechiul tip de câine folosit la păstorit şi pază de către romani şi mai apoi de urmaşii lor daco-romanii şi de români este strămoşul Ciobănescului Românesc de Bucovina.

Pornind de la acelaşi tip, popoarele slave vecine şi-au selectionat în curs de secole propiile rase: Karakatcean, Durmitorski Ovcar, Srpki Ovcar, Bosanski Tornjak, Kraski Ovcar, Hercegovacki Ovcar, Istarski Ovcar, Sarplaninski Ovcar. Acesta din urmă nu prezintă similitudini cu Ciobănescul Românesc Carpatin, deoarece este un molossoid, ci cu Ciobănescul de Bucovina.

O oarecare asemănare cu Carpatinul o are Hormoljski Ovcar, originar din zona Belgradului în apropierea României, lucru remarcat de cercetătorii străini).

Nu trebuie neglijat rolul pe care l-au jucat în dezvoltarea acestor rase balcanice, Ciobănescul de Bucovina şi Carpatinul, câinii ciobanilor români transhumanți sau emigrați în Peninsula Balcanică, în special în Bulgaria şi Serbia.

Despre emigranți ne vorbeşte Ion Ionescu de la Brad, descriind situația mocanilor oieri din târgul Bazargic, în Varna, în ținuturile Balcic, Silistra, Turtucaia şi Rusciuc, unde aveau păşuni bogate pentru turmele lor şi ne dă şi numele a 4 mocani din ținutul Balcic:

Ion Munteanu, Vasile Milea, Dimitrie Bobinar, Nicolae Şchiopu.

În ceea ce priveşte transhumanța, consulul austriac din Rusciuc, raportează că, pe la 1850, pe câmpiile ținuturilor Silistra şi Varna, păşunau peste un milion de oi, de-ale oierilor români. Numai în 1883 şi doar prin carantina Piua Pietrei, trec la sud de Dunăre: 159.689 de oi, 8.661 de capre, 73.589 de cai si 264 de măgari, însoțiți de 1029 de ciobani şi de câinii lor.

Utilizarea câinilor ciobăneşti este atestată cu mult înainte de documentele scrise, de prezența resturilor osteologice în diferite aşezări premedievale şi medievale timpurii. Ei se răspândesc şi în Peninsula Balcanică, în spațiul romanității orientale, unde **vlahii** intră in istorie ca locuitori ai Thesaliei, Epirului, Greciei centrale şi muntilor Haemus. Ei erau in majoritate păstori transhumanți din luna aprilie până în septembrie, beneficiază de privilegii fiscale şi utilizează cu certitudine câini ciobăneşti.

Nu este lipsit de relevanță că răscoala condusă de frații vlahi **Petru şi Asan**, care a dus la apariția statului **vlaho-bulgar**,a izbucnit în 1185, din cauza unei dări excesive impuse de împăratul Isac al II-lea Anghelos, crescătorilor de oi şi de vite.

La **aromâni** se povesteşte despre câinele ciobănesc, că a fost dat de Dumnezeu ca tovarăş păstorilor.

În aşezările din secolele al-IV-lea-al-V-lea din preajma Bucureştilor, câinele se folosea la păstorit şi vânatoare. Un cap de câine masiv a fost descoperit într-un atelier de țesut de la Moreşti, caracteristic secolelor XI-XII.

În aproape toate aşezările din această perioadă câinele este nelipsit, dar studierea bogatului material osteologic al animalelor domestice din aşezarea medievală timpurie de la **Garvăn-Dinogeția**, a adus rezultate spectaculoase în ceea ce priveşte subiectul de care ne ocupăm. Foarte numeroase şi bine păstrate , oasele de câini descoperite în această aşezare, au dovedit clar existența unor rase de câini bine diferențiate şi specializate: câini de talie mare şi mai ales medie spre mare, întru totul asemănatori ca dimensiuni şi raporturi cu ciobăneştii Carpatin şi Mioritc, folosiți la pază şi câini ale căror oase indică ogarii, folosiți la vânătoare.

Aceeaşi situație se întâlneşte în secolele XIII-XIV, în marea aşezare de la Cetatea Dâmboviței, din comuna Cetățeni-Muscel. Resturile osteologice de câine duc la aceeaşi concluzie: existența a două rase de ciobăneşti foarte puternici şi un ogar înalt bine adaptat

pentru fugă. Nu este exclusă, ci din contră, folosirea câinilor ciobănesti , care dovedeau o forţă reală la vânarea mistreţului, lupului, ursului.

Urme osteologice numeroase, se găsesc în colecţia Muzeului judeţului Argeş din Piteşti, fiind studiate în 1965 de profesorul I.N.Moroşan.

Aceasta este situaţia la 1241 când se produce marea invazie tătaro-mongolă. Contrar folclorului istoric, invazia nu numai că nu i-a afectat în mod major pe români, dar a avut o serie întreagă de consecinţe pozitive. Ea a întrerupt , pentru câteva secole, înaintarea ruşilor spre Marea Neagră şi Dunăre, în acest timp definitivându-se procesul de constituire a statelor româneşti. La sud de Carpaţi, tătarii au distrus stăpânirea **cumanilor** şi au frânat expansiunea statului maghiar. **Ungurii** şi cumanii nu au mai putut împiedica dezvoltarea voievodatelor româneşti, amintite pentru prima oară în documente în 1247.

Cu toate astea tătarii nu puteau să aducă aici Mioriticul. Ei nu ating decât tangenţial teritoriul românesc în drum spre Ungaria fară să locuiasca mai mult timp în zonă.

Apoi ciobănescul tătarilor (principalul strămoş al Caucazianului) nu prea seamănă cu Mioriticul. El participă la consolidarea lui Ioujnorousskaya Otvcharka (Ciobănescul Rusesc de Sud), dar alături de Ogarul de Crimeea, Ciobănescul catalan şi pornind de la vechiul caine al celţilor.

Este extrem de improbabil ca un popor cu tradiţii de păstorit milenare, românii, să aştepte venirea unor nomazi războinici pentru a-şi selecta câinii necesari activităţii pastorale.

În Evul Mediu târziu numai în ce priveşte exportul de oi, călătorul R.G.Boscovich, dă pentru Moldova cifra de 200 000 anual, in unii ani chiar 300 000. ST. Raicevich, socotea numărul oilor ridicate cu firman de către turci din ambele ţări române la 5-600.000 pe an.În plus pentru prepararea cervişului se înjunghiau anual până la 80.000 de boi, vaci şi un număr considerabil de capre.

Transilvania prezintă un tablou şi mai impresionant. În secolul al-XVIII-lea, românii ardeleni trimiteau la iernat în Moldova şi Ţara Românească, până la 1500 000 de capete de oi şi aproximativ 80 000 de boi şi cai.

De altfel nu trebuie să excludem o eventuală contribuţie a “baracului mocănesc”- numele popular al Mioriticului- la apariţia Ciobănescului Rusesc de Sud. Această afirmaţie poate stârni zâmbete celor care nu sunt familiarizaţi cu evoluţia demografică şi istorică a zonei, dar nu este deloc hazardată.

Păstoritul transhumant, o caracteristică a românilor, care a jucat un rol extrem de important în istoria acestei părţi de lume, a fost întotdeauna legat de un centru stabil, spre deosebire de păstoritul itinerant al migratorilor. Nici un document nu atestă prezenţa unor păstori sau turme din sudul Rusiei în spaţiul românesc. Ar fi fost şi absurd să părăsească păsunile stepei pentru cele neprietenoase şi aspru impozitate de autorităti în spaţiul carpatic.

În schimb trecerea oierilor români, în special a mocanilor dincolo de **Nistru**, este

un fapt indubitabil probat de documente.

Un mare cunoscător, profesorul N.Dragomir, ne spune că în Rusia sudică, autohtonii au învătat de la oierii noştrii cum să pregătescă din laptele oilor diferite brânzeturi, pe care înainte nu le cunoşteau deloc, dar meşteşugul l-au îmbrățişat la început cu oarecare neîncredere, apoi cu interes crescând care aducea pentru ei mult folos .La fel si ungurii din pusta Ungariei, învățaseră acest meşteşug tot de la oierii români.

Despre pătrunderea ciobanilor români în sudul Rusiei, iată ce spune Nicolae M.Popp: *”...în Transnistria –în a doua categorie –în ordinea importanței numerice vin coloniştii ardeleni, majoritatea oieri din regiunea Sibiului (mărgineni) sau Săcelele Braşovului (mocani). Atrase de nesfârşitul stepelor pontice dintre Nistru şi Nipru, şiruri neşfârşite de oi , îndrumate de ciobanii lor se îndreptau spre acel Eldorado pastoral, care a fost Jedisanul tătărăsc”.*

Ştim că în aceste drumuri lungi, turmele sunt însoțite de “câni tălăpăgoşi”. Locurile unde s-au aşezat aceşti oieri cu turmele lor, au fost: Crimeea, pe hotarele oraşelor Eupatoria, Carassubasar, Simferopol, Ialta, Livadia şi Sevastpol pe malul Mării Negre, apoi în ținutul Molojna, la Ecaterinodar, Melitopol şi Mariopol, pe malul Mării de Azov, pe valea râurilor Kuma şi Manici care duc la Marea Caspică şi în numeroase sate ale ținutului în sus şi în jos, până la Baku şi Tbilisi. Îi găsim şi la Taganrog şi la Rostov, pe Don,apoi pe Volga şi Țarițîn, Astrahan şi Zmonovnik, oraş în care oierul Oprea Lupaş din Cacova Sibiului, era propietar a două rânduri de case. În gubernia Surman, trăia un mare propietar, care fusese pe la 1777 oier, în oraşul Bugurusslan: Petru Smoală din Săliştea Sibiului şi exemplele pot continua cu sutele (Pentru cei interesați există o bogată bibliografie).

După cum lesne se poate observa este cuprinsă întreaga arie de răspândire a lui Ioujka. Mai ştim că la sfârşitul secolului al XIX-lea, familia Falz-Fein, care se ocupa de selecția Ciobănescului Rusesc de Sud, îl vindea la o valoare apropiată de cea a unui cal pur-sânge şi nu cred că românii îşi permiteau să cumpere asemenea exemplare pe care să le scoată apoi în fața animalelor de pradă şi a hoților, la stâni!

Pe la începutul secolului al-XVII-lea existau în spațiul românesc, crescătorii specializate de câini .

La curtea lui Constantin Brâncoveanu existau două categorii de oameni specializați în această meserie, fiecare primind bacşiş în ziua de Sfântul Vasile câte o jumătate de taler. Ei se ocupă mai ales de câinii de vânătoare, copoi şi ogari, dar şi de ciobăneştii masivi folositi pentru paza curții domneşti.

Această situație este mai veche, Matei Corvin regele Ungariei, oferindu-i cadou lui Vlad Țepeş, un Kuvasz, din crescătoria regală, semn că domnii Țărilor Române aveau propiile crescătorii şi cunoştiințele necesare să aprecieze un asemenea dar.

Iată descrierea literară a unui asemenea câine în timpul lui Constatin Brâncoveanu: *”...o cotarlă, ...cât un berbece, trecută prin ploaie de leşie şi clăbuc...”* .

Atât de încetățenita părere că românii sunt nişte țărani ignoranți şi brutali în relația

cu câinele, care are încă susţinători îndârjiţi, este hilară, dar şi tragică în acelaşi timp. Se oferă mereu agasantul exemplu al câinelui din gospodărie legat în lanţ şi uitat acolo.

Cei care preiau această idee ca o scuză în "*lupta lor zadarnică* " de a-i educa pe aceşti "*barbari*", veniţi mai târziu în chinologia modernă, organizată pe criterii de show, ignoră cu bunăştiinţă faptul că nicăieri în lume chinologia nu este preocupare de masă, că ea este şi a fost apanajul unei elite intelectuale, sociale şi economice în principal.

Ori din acest punct de vedere aceşti huliţi şi nepricepuţi români, boierii, domnitorii şi ciobanii bogaţi, ale căror turme numărau zeci de mii de capete de animale au preocupări vechi şi realizări spectaculoase.

În plus, ţăranul adevărat, nu navetistul prost, occidentalizat, chiar dacă nu-şi pupă câinele în bot, îl respectă, amândoi împart o existenţă în care lupta pentru supravieţuire îi selectează numai pe cei puternici şi norocoşi.

Aşa cum am spus în spaţiul românesc preocupările chinologice sunt vechi şi din fericire constante.

În Evul Mediu, sunt crescuţi şi intens folosiţi câini buni, de rasă, vestiţi în întreaga Europă. Alături de ciobăneştii autohtoni, puternici şi adaptaţi, unii din câinii folosiţi de timpuriu încă de prin anii 1395-1396, au fost dogii. Dogii erau animale foarte preţuite, din moment ce principele Transilvaniei, Sigismund Bathory a trimis ca dar principelui din Florenţa *"doi dogi cu zgărzi de aur şi pietre preţioase, iar principesei un căteluş indian, golaş şi pestriţat, tot cu zgardă de aur."*

O altă rasă prăsită de români a fost copoiul, al cărui nume a trecut în onomastică, încă din prima jumătate a secolului al XIII-lea. Aşa ne explicăm şi documentul moldovean din 4 iulie 1586 prin care Dumitru din Pidecăuţi răscumpără o ocină de la Copoiuco, acesta din urmă fiind probabil crescător de copoi.

Ogarii din Ţara Românească sunt scumpi şi foarte mult apreciaţi chiar în Imperiul Otoman, care avea pe vremea aceea ogarii socotiţi cei mai buni din lume.Un document de la 5 ianuarie 1609 ne aminteşte de Ogărariul care vânduse două pogoane de vie unui oarecare Stepan.

La 23 august 1823 marele vizir es-Seid-Ali confirma domnului Grigore al IV-lea Ghica primirea, printre altele şi a celor 12 câini,care au fost prezentaţi sultanului şi predaţi ogeacului ogarilor, ceea ce dovedeşte calitatea lor, dacă au reuşit să-l impresioneze pe padişah. Probabil că i-au plăcut mult sultanului Mahmud al II-lea, deoarece printr-o altă scrisoare care a urmat din partea marelui vizir es-Seid Ali paşa, cerea domnului să expedieze în grabă un număr cât mai mare de ogari, fiind foarte necesari pentru alaiul împărătesc cu ocazia bairamului.

Dar nu numai ogarii din Ţara Românească erau apreciaţi în Imperiul Otoman. Printr-o scrisoare din 11 august 1824 acelaşi es-Seid Ali mulţumea pentru cei doi prepelicari dăruiţi de Ghica.

Nici câinii din Moldova nu erau cu nimic mai prejos decât cei din Ţara

Românească.

În decembrie 1751 Des Alleurs, ambasadorul regelui Ludovic al XV-lea al Franței la Constantinopol, scria lui Linchoult, secretar al domnului moldovean Constantin Racoviță(1749-1753), rugându-l să-i procure patru ogari de soi spre a-i trimite regelui său, iar după aceea însărcinează pe Deval, interpretul, ambasadei, să mai ceară încă doi. Aflând de această cerere şi părându-i-se prea puțin, Constantin Racoviță îi dăruieşte 12 ogari,”6 de parte bărbătească şi 6 de parte femeiască”, plus două butoaie de vin alb şi două de pelin roşu de Odobeşti, un butoi cu vin de Cotnari de trei ani şi două cu o mie de mere domneşti pentru iarnă. Darul a fost îmbarcat la 30 august (10 septembrie) 1752 la Galați, pe corabia căpitanului Manolache Cuingi-Oglu, împreună cu Leonardo, sluga însoțitoare, ajungând la Constantinopol după 35 de zile pe mare.

Iată aşadar, că cei mai puternici şi rafinați suverani europeni importau în canisele lor, câini selecționați şi prăsiți de către români. Dacă ei nu ar fi avut o calitate superioară şi nu ar fi fost ştiințific obținuți nu s-ar fi riscat impurificarea unor crescătorii vechi de secole la curțile Europei.

Un alt cap încoronat, admirator şi propietar al ogarilor din Principate, este principele Transilvaniei Gheorghe Rakoczi I. Ogarii importați de aici erau foarte reuşiți din punct de vedere calitativ, dar şi foarte scumpi. M.Debreczeni a cumpărat în 1591 un astfel de câine cu 125 de florini, sumă uriaşă dacă un cerb vânat costa 1 florin.

Din nefericire în anii care au urmat, cu nesfârşitele războaie ruso-austro-turce purtate pe teritoriul românesc, cu periodicele ocupații străine, urmate de pauperizarea accentuată a Țarilor Române, această rasă apreciată de ogari atât de veche a dispărut.

Aceeaşi soartă ar fi avut-o şi copoiul dacă nu ar fi fost salvat de chinologii maghiari, după cel de-al doilea război mondial, în vremuri de cruntă ocupație sovietică.

O altă rasă foarte folosită, dar importată de această dată în spațiul românesc a fost bracul, răspândit în a doua jumătate a sec al XVI-lea. Astfel în anul 1558 soția marelui nobil Battyany cerea, palatinului Ungariei, un brac, deoarece are vânat mult dar nu-l poate prinde, iar soția grofului Gheorghe Bebek ieşea la vânătoare cu 20-30 de braci bine dresați.

La curțile domnilor, principilor, boierilor şi nobililor, existau canise cu câini buni, frumoşi şi bine dresați. Ei fiind foarte scumpi, este uşor de înțeles ce eforturi se depuneau pentru întreținere şi îngrijire, pentru dresarea lor, eforturi care cereau cheltuieli însemnate şi oameni specializați.

În inventarul cetății Gilău de la 1676 există o clădire special construită pentru creşterea câinilor, iar în inventarul cetății Făgăraş, din 1690 figura *“o casă a maeştrilor de câini…”*

Dacă rasele strict specializate, mai ales cele de vânătoare, care au fost întotdeauna apanajul celor înstăriți, au dispărut sau au scăzut numeric în urma deteriorării condițiilor socio-economice şi politice, rasele de ciobăneşti româneşti amplu răspândite şi plurivalente au reuşit să supraviețuiască, iar selecția lor a fost continuată în special de crescătorii

înstăriți de oi si vite, datorită eficienței dovedite de ei în lupta cu animalele sălbatice.

Ştim că vânătorii țărani, foloseau pentru vânatul mare-în special mistreț şi chiar la urs-câini cu înfățişarea mioriticilor de astăzi, de cele mai multe ori având pete negre pe fond alb.

Într-un decor de pe o cupă din anul 1600, înfățişând o vânătoare de urs, fiara este încolțită de doi câini care prin talie (raportată la cea a ursului şi vânătorului), părul semilung, forma capului şi modul de purtare a cozii trimit cu gândul la Carpatin.

Îndemânarea, curajul şi forța fizică cu care țăranii români înfruntau în lupta de aproape marii prădători ajutați de câinii lor ciobăneşti, au uimit pe toți străinii care au avut prilejul să vadă aceste scene.

Vizitând țările noastre prin anii 1777-1781 austriacul Franz Iosef Sulzer lăuda cu uimire țăranul valah care iese doar cu ciomagul înaintea ursului, îi pune brațul în gât şi nu arată nici un fel de teamă când fiara îl sfâşie pe obraz cu laba.

Țăranul Ioan Opriş a înfruntat la o vânătoare din anul 1798 un urs într-o luptă corp la corp, la gura văii Hodinului, în Munții Țibleşului.

Selecționarea atentă a câinilor ciobăneşti româneşti, era esențială în condițiile în care, de cele mai multe ori pagubele crescătorilor de animale pricinuite de prădători, erau suportate de păstorul căruia i se dăduse în primire turma respectivă.

Aşa se întâmplă în iunie 1723, când Stenner Mechel din Feldioara intentează proces herghelegiului Aldea cerând despăgubire pentru mânzul mâncat de lupi în lipsa lui, Aldea fiind plecat după pâine.

Pagubele produse în special de lupi sunt semnificative, din moment ce se elaborează chiar o strategie guvernamentală în acest sens. Ca urmare a aplicării acestor prevederi, conform statisticilor, în Transilvania au fost ucişi în 1855, 842 de lupi, iar în Moldova, în 1846, 1230 de lupi şi 271 de pui de lup.

Totuşi singura metodă cu adevărat eficientă, pentru limitarea pierderilor, era creşterea şi perfecționarea celor trei rase de ciobăneşti autohtoni.

O relatare a unui călător englez, Adam Neale, la sfârşitul secolului XVIII şi începutul sec. al-XIX-lea, vine să ne întărească această convingere: *"Iaşii sunt mai expuşi prin situația lor şi la alte pustiiri. Haite de lupi hămesiți, ieşind din pădurile din vecinătate, năvălesc în câmpii şi răpesc animalele domestice, câteodată chiar femei şi copii. Pentru a respinge pe aceşti năvălitori, fiecare familie ține pe lângă sine câte o pereche sau două de dulăi, ale căror lătrături fioroase, împiedică pe lupi de a se apropia, dar alungă somnul de la genele călătorului, puțin obişnuit cu strigătele unor santinele de acest fel. Aceşti păzitori credincioşi, mă chinuiră toată noaptea,încât abia putui închide ochii o singură clipă şi simții puternic însemnătatea cuvintelui poetului roman-"**Vigilum canum tristes excubiae**" Nu cunosc ceva mai trist ca lătrăturile a zece până la douăsprezece mii de dulăi, repetate în depărtare de ecoul muntilor"*

Este o situație reală, care demonstrează numărul, atenția, precum şi importanța acordată câinilor ciobăneşti româneşti , în viața comunităților urbane dar mai ales rurale.

La începutul secolului XX, F.von Stepanitz identifică ciobănescul caracteristic românilor, iar în anii ’30 el intra in atenția chinologilor. Despre această perioadă s-a scris fiind bine cunoscută, aşa că nu voi insista asupra ei.

Închei aceasta incursiune, în istoria Carpatinului, Mioriticului şi Ciobănescului de Bucovina cu o concluzie acoperită de documente si probe arheologice: rasele de ciobăneşti româneşti sunt selectionate timp foarte îndelungat, în funcție de caracterisricile de habitat, păstorit şi de ce nu , psihologia poporului român.

Eventualele similitudini cu unele rase ale popoarelor învecinate, țin de condițiile de evoluție istorică, specifice Europei Răsăritene.

Sergiu Haimovici

Traco-dacica; Tomul VIII; 1-2; 1987

Caii

Recente descoperiri arheologice facute in vestul Olteniei, duc la concluzia ca, in Europa, calul a aparut, ca animal domestic, exact in aceasta parte a continentului. De altfel, acest animal superb era considerat fiinta divina, fiind adorat ca atribut al "cavalerului trac sau danubian", reprezentand tripticul natural "viata-moarte-viata", adica succesiunea neintrerupta si vesnica a ciclului divin al naturii. Calul alb era calarit de cavalerul inarmat cu o sulita, biruind iarna, personificata de balaurul negru sau verde putred, ceea ce insemna de fapt victoria vietii asupra mortii. Calul negru, pe care sta cavalerul tinand in mana nu o lance, ci o creanga infrunzita, cioplit pe pietre funerare antice, era adorat ca vestitor al mortii. Sigur, aici este vorba despre simbolismul mitic al culorilor, care mai exista si astazi in lumea crestina. Dar, din aceste conceptii, vechi de peste 5.000 de ani, s-a nascut legenda mitologica crestina a **Sfantului Gheorghe** invingator asupra balaurului care cerea jertfe umane. Este vorba de un simplu sincretism, termen ce arata imprumutul de catre o religie noua, cum era crestinismul in antichitate, a unor credinte mai vechi. Iar clerul crestin antic a folosit tristul prilej al martirizarii, la Roma, in aprilie 303, a generalului roman Gheorghios, convertit la crestinism, stabilind ca data a comemorarii martirului crestin la 23 aprilie, zi care coincide cu celebrarea sosirii primaverii in credintele traco-dacice si

sarbatorirea "**Cavalerului danubian".**

Exista o intreaga literatura pe tema respectiva, esentiala ramane insa puternica afectiune a taranului roman fata de cal, sentiment mostenit din strabunii sai. Ea razbate clar in traditiile si cultura populara romaneasca, in general. Dincolo de dansul magic al calusarilor, care a facut ocolul lumii, prezentat de dansatorii romani moderni, vom regasi basmele romanesti cu caracter mitologic, in care calul fermecat, mancator de jeratic, este ajutorul lui Fat-Frumos in toate incercarile extraordinare ale acestuia prin care trece,pentru a invinge zmeii. Este de fapt aici miezul conceptiei agricultorului roman ca acest animal are insusiri miraculoase in a-l scoate din nevoi. Ceea ce s-a dovedit corect secole de-a randul.

Calul prezintă o frecvenţă relativ mică în cadrul descoperirilor osteologice, dar spre deosebire de celelalte specii are un statut aparte. Doar o anumită cantitate a materialului osos care-i aparţine este alcătuit din resturi menajere, cealaltă parte provenind de la indivizi depuşi în mormintele princiare sau înhumaţi în aşezări şi necropole; prin aceste caracteristici el trece din sfera problematicilor cu caracter pur economic, către cele de natură mitico-religioasă. Dacă resturile menajere ce-i aparţin apar tot atît de fragmentare ca a celorlalte specii, exemplarele înhumate sînt relativ bine păstrate şi de aceea, pe baza acestui material osos, a fost posibilă o circumscriere oarecum precisă a caracterelor cailor geto-dacilor. De la început trebuie precizat că ei fac parte din gruparea estică a cailor epocii fierului din Europa, cai care sînt în medie de talie mijlocie (adică mai înalţi decît cei din gruparea vestică) şi totodată cu craniul facial relativ mai scurt decît acela al cailor vestic.

În cadrul acestor cai ai geto-dacilor se pot distinge destul de uşor două grupe. Pe de o parte caii ordinari, de duzină, cu un aspect oarecum primitiv, avînd capul relativ mare şi grosier, însă cu un craniu facial şi un bot de lungime moderată. Corpul lor apare relativ masiv, dar membrele erau proporţionate, cu metapodalele nu prea subţiri; talia lor trebuie socotită relativ mică. Aceşti cai ordinari folosiţi probabil la munci de toate felurile şi chiar la călărie erau cei mai numeroşi, ei alcătuind, în general, resturile menajere din aşezări. Totuşi în mormintele princiare de la Agighiol unul dintre cai aparţine acestui tip avînd o înălţime la greabăn de 132,4 cm, iar calul din mormântul de la Peretu are şi el o talie de doar 131,6 cm. De asemenea o bună parte a celor înhumaţi în necropola de la Zimnicea sînt tot de acelaşi tip, cît şi cu probabilitate unul din cei doi cai de la Cătunu. Pe de altă parte se găseau cai de elită sau de paradă, ce erau folosiţi în mod exclusiv pentru călărie, probabil de către aristocraţia tribală, ei avînd o înălţime de circa 140 cm sau chiar mai mare. Aceştia prezentau un cap proporţional mai mic decît cel al cailor ordinari, aveau gîtul lung şi membrele foarte lungi şi totodată relativ gracile; trebuie remarcat că alungirea membrelor

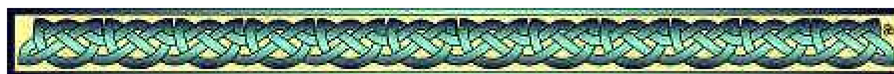
şi deci înălţarea taliei se datora faptului că porţiunea proximală a acestora — mai ales zeugopodul — era prelungă (la rasele actuale ale cailor de călărie este mult alungită porţiunea distală a membrelor, adică metapodalele). Asemenea cai erau mult mai rari, totuşi unele dintre segmentele lor osoase ale membrelor ajungeau şi în cadrul resturilor menajere din aşezări. Ei figurează însă printre exemplarele înhumate în necropola de la Zimnicea (unde tocmai s-a putut stabili cel mai bine caracteristica lor), unul din caii de la Cătunu este tot de acest tip, iar un exemplar de elită apare în mormîntul princiar de la Agighiol.

Trebuie menţionat că cele două grupe nu alcătuiesc însă tipuri chiar exclusive, existînd forme de trecere de la una la alta, deci o oarecare heterogenitate a acestor cai ai geto-dacilor, exemplarele de elită reprezentînd un fel de cap de serie. În legătură cu caii de elită trebuie să lămurim două probleme. Una ar fi aceea a originii lor. Noi sîntem de părere — ca dealtfel şi A. Bolomey — că ei nu reprezintă exemplare aduse din import de la **sciţii** din regiunile nord pontice, ci s-au putut forma prin ameliorare din fondul local al cabalinelor de talie înaltă ce existau în regiunile noastre încă de la sfîrşitul epocii bronzului. Cealaltă este legată de faptul că S. Bokonyi arată că Filip al II-lea, Alexandru şi regatele elenistice, iar mai apoi şi Roma, au luat sau au importat de la sciţi cai de prăsilă, pentru a ameliora puterea de luptă a cavaleriei lor. Noi credem însă că sursele de documentare antice nu sînt întru totul exacte în această privinţă şi importul s-a făcut pe seama cailor de elită ai geto-dacilor, care se găseau mai aproape de respectivele state şi aveau legături economice cu ele. Este cazul să ne oprim puţin şi asupra unor aspecte biologice legate de caii înhumaţi ritual şi cei din mormintele princiare.
Trebuie să precizăm că este aproape sigur că exemplarele găsite în cadiul necropolei de la Zimnicea, cît şi în aşezarea de la Cătunu au fost sacrificate şi îngropate în vederea îndeplinirii unui ritual-, pentru cele din mormintele princiare nu poate exista nici un dubiu. Există două tipuri de înhumări : pe de o parte animale depuse întregi, iar pe de altă parte indivizi de la care au fost puse în groapă, doar capul, cît şi extremităţile membrelor (meta şi acropodul). Atît la Zimnicea, cît şi la Cătunu găsim concomitent cele două tipuri. Mai mult chiar, dintre exemplarele depuse întregi la calul nr. 8 de la Zimnicea şi nr. 2 de la Cătunu lipsesc extremităţile (metacaipul şi falangele) a cîte unui membru anterior. în mormîntul de la Peretu s-a pus de asemenea doar capul împreuna cu extremităţile membrelor. După resturile recuperate de la Agighiol se pare că acolo au fost înhumaţi doi sau chiar trei cai întregi (noi credem că erau trei ca şi în mormîntul princiar de incineraţie de la **Cugir** unde, din păcate, singurele fapte care s-au putut stabili au fost numărul de indivizi şi existenţa unor resturi de craniu, de vertebre şi oase ale membrelor — deci probabil s-au incinerat cai întregi). Eevenim asupra celor specificate mai sus, pentru a arăta că, poate fără nici un discenămînt, s-au depus împreună la Zimnicea, Cătunu, Agighiol, cai aparţinmd celor două grupe : ordinari şi de elită.

În încheiere trebuie să ne referim şi la problemele economice pe care le ridică această specie. Caii erau folosiţi pentru scopuri utilitare, după cum o arată foarte clar uzura dentiţiei, găsindu-se chiar şi indivizi în vîrstă de circa 15 ani, cît şi frecvenţa înaltă a castraţilor. Cei ordinari pentru munci agricole, cărat poveri, chiar călărie, iar cei de elită pentru scopuri **militare** şi de paradă (poate pentru că mureau pe cîmpul de luptă, s-ar explica faptul că numărul lor era mic în cadrul resturilor menajere). Totuşi el reprezintă şi o sursă de hrană pentru populaţia umană şi trebuie să atragem atenţia că, dată fiind talia sa specifică mare, cantitatea de carne furnizată nu era deloc neglijabilă. Un individ de 1,30 m înălţime la greabăn ar fi echivalent cu peste 300 kg carne adică mai mult decît o taurină, sau cam cît fac 5 porci sau 10 ovicaprine. Iată de ce considerarea cifrelor absolute ale frecvenţelor unor specii sînt uneori înşelătoare pentru a stabili ponderea lor economică,

factorul talie specifică avînd un rol de prim ordin în stabilirea priorităților, mai ales cu privire la acoperirea nevoilor de proteine animale.

Asinul este reprezentat doar în aşezarea de la Zimnicea, unde s-au evidențiat două resturi. Nefiind găsit deci decît pe Dunăre, este aproape evident că nu era încă bine cunoscut de către geto-dacii din epoca La Tene, el pătrunzînd foarte lent către nord, venind probabil de dincolo de Istru, dinspre cetățile greceşti de la țărmul pontic unde era de acum relativ abundent în sec. VI î.e.n.

Calul in mitologiile indo-europene

Inca de la aparitia sa în istorie, calul a fost un animal considerat sacru printre triburile indo-europene. **Tacitus** a relatat cum, în umbra acelor paduri si grote care le slujeau drept temple, caii albi erau hraniti din contributie publica, muritorii neavand dreptul de a-i calari. Nechezarile si pufaielile acestora erau considerate semne prevestitoare, cailor fiindu-le atribuita constiinta misterelor divine.

Eddele sunt pline de numele cailor nazdravani, iar Sagas contin multe legende ale oamenilor care se încredeau în armasari, considerându-i sacri. Un astfel de cal este Dapplegrim, care si-a scapat stapânul de toate primejdiile, aducandu-i noroc.

În mitologia nordica, Dag, zeul teutonic al Zilei, a fost dus la ceruri de armasarul alb „Bucle Stralucitoare", care si-a împrastiat lumina peste întreaga lume vie. Mani, Zeita Lunii, era slujita de armasarul Alsvidur, „Cel Iute". Calul cu opt picioare al zeului Odin se numea Sleipnir. Gull-Faxi, cel cu bucle aurii, apartinea gigantul Hrungnir; Skin-Faxi, cel cu cârlionti sclipitori, era calul zilei – Brim-Faxi, cel înrourat, era al noptii.

Se spune ca cerurile ar fi fost agitate într-o furie teribila. Astfel s-a nascut legenda Tatalui Ceresc, vânatorul Odin, calarind puternicul Sleipnir, acompaniat de lupii urlatori, cautandu-si tovarasi pentru Vânatoarea Salbatica.

Deoarece caii era considerati cea mai de seama posesiune, si totodata cei mai demni de o asemenea cinste, uneori acestia erau sacrificati.

De exemplu, sacrificiul cailor era considerat ca un important mijloc de a conserva vitalitatea unui rege în vârsta.

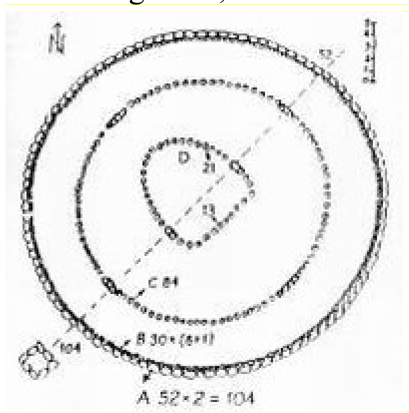
Calul ramâne adânc întiparit în traditia si esenta paganismului. Gigantul care a cladit citadela din Asgard a fost ajutat de armasarul sau Svadilfari. Zeul Loki s-a transformat într-o iapa pentru a-l atrage pe Svadisfari. Ca iapa, Loki a dat nastere lui Sleipnir, armasarul cu opt picioare al lui Odin, cel mai bun dintre cai. Zeul Heimdall a avut un armasar numit Gulltop, Cel Acoperit cu Aur.

Deseori calul a fost animal de sacrificiu, iar capul acestuia a fost mai târziu tintuit pe un copac sau pe o tepusa, cunoscut ca Stâlpul Nechezator – sau Stâlpul Infamiei. Capul calului era întarit cu lemn, fiind îndreptat în directia din care se presupunea ca vine

dusmanul.

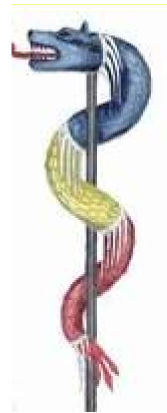
O veche traditie **indo-europeana** este ca locuintele fermierilor sa aiba capete de cai sculptate în stâlpi. Astazi ele sunt considerate simple decoratii, dar acest obicei are vechi radacini în credintele pagâne. Privirea capului de cal fiind îndreptata în exterior, se credea ca ghinionul era tinut departe de casa.

In sfarsit, ca simbol suprem al indo-europenilor victoriosi, calul este reprezentat în Rig Veda, multi zei fiind simbolizati prin cai.

Calendar şi calendare

Biblioteca Nationala a Moldovei
Alexe Rău

Calendar

La zece ani de la premiera Calendarului Bibliotecarului, cel care venise să dea o continuare superioară listelor de literatură la datele calendaristice memorabile si care, la rândul său, a devenit, la câtiva ani, ceea ce este Calendarul National, ajungi cu gândul, cu amintirea si cu judecata nu doar la drumul parcurs de această publicatie, ci si la deslusirile cuvântului ca atare. În vechile limbi indoeuropene "cala" si "cale" însemna trecerea timpului, dar nu a unui timp impersonal, ci a sorocului, la capătul căruia vine iminent scadenta si răsplata, ambele fiind exprimate, în indo-europeană, prin cuvântul "dar", cuvânt care, într-o perioadă si mai veche, în etimonul paleoindo-european, însemna "apă curgătoare", iar "cale" si "dar" sugerau, pe atunci, imaginea **timpului** ce curge ca un râu. În latina veche, care a descins din indo-europeană, aceste două cuvinte formau unul singur, calendarium, dar numai cu sensul final de scadentă, el desemnând registrul de datorii, acestea din urmă trebuind să fie achitate în prima zi a fiecărei luni - calendae.

La noi, "colindarea", având aceeasi etimologie **indoeuropeană**, îl cuprinde si pe cel de-al doilea sens al lui "dar", acela de "răsplată", adăugându-i, în plus, nuanta de "ofrandă". Calendarul este, asadar, o astfel de rânduire a timpului, de rostuire a sorocului ce ti s-a dat (sorocul însemnând, la rându-i, darul suprem, adică viata ce ti s-a dăruit), în care, la anumite intervale-"escale", trebuie să achiti o datorie (în primul rând una morală, spirituală) ori te asteaptă răsplata (morală, spirituală), dacă ai stiut cum să dispui de timpul ce ti s-a dat. Scadenta supremă este moartea. Răsplata supremă este neuitarea, nemurirea. Pentru câstigarea acesteia nu sunt suficiente doar munca si dăruirea, ea cere ofrandă. Probabil la aceste lucruri gândea cercetătorul Andrei Vartic atunci când a scris următorul gând memorabil: "Calendarul a fost, este si va fi cea mai spectaculoasă si mai eficace limită pe care Dumnezeu a pus-o omului". În acest context, Calendarul National al nostru este o expresie cumulativă a întregii triade sus-mentionate, pentru că el ne indică zilele-

datele în care ne facem datoria morală de a-i cinsti pe înaintasi, pe sfinti sau anumite evenimente, tot acele date constituind si momentele în care înaintasii nostri sunt răsplătiti, iar zilele si muncile colectivului care elaborează calendarul constituindu-se într-un fel de ofrandă.

Dar să revenim la gândul lui Andrei Vartic, fiindcă în cunoasterea limitelor, în simtul măsurii si în Ordine stă secretul vietii, supravietuirii si al dăinuirii universale. Omul a înteles acest lucru de foarte timpuriu, întelegere care se datorează relatiilor sale cu timpul, sau, mai bine spus, descoperirii timpului si spatiului, cel dintâi dezvăluindu-i Ordinea si cel de-al doilea instituindu-i imaginatia, consecinta ordinii fiind calendarul, iar a imaginatiei - cuvântul scris, amândouă împreună conducând la aparitia constiintei.

Când s-a născut timpul trecător? Umberto Eco scrie că până în ziua a patra a Facerii era Ne-Timpul (timpul etern, divin). În ziua a patra Dumnezeu a făcut Soarele si Luna, a despărtit ziua de noapte si lumina de întuneric, adică a instituit Ordinea. În ziua a patra, exact la miezul noptii, Soarele a început a se misca pe cer, si-a început calea si anume în acel moment s-a născut si timpul viu, curgător. Soarele si Luna au fost si rămân neîntrecutul model al tuturor ceasornicelor care sunt, asa cum zice marele scriitor, "simple maimutăreli ale firmamentului, ele însemnând timpul omenesc pe cadranul zodiacal, un timp ce nu are nimic de a face cu timpul cosmic: el are o directie, o respiratie gâfâită făcută din ieri, azi si mîine, iară nu pacea suflării celei vesnice". Dar oare ar exista timpul trecător, sesizarea curgerii lui, dacă nu ar exista, cum zicea C. Noica, un plan neschimbător, etern, la care să se raporteze miscarea, schimbarea? În limba arabă, de exemplu (limbă considerată de unii specialisti drept cea mai bună mijlocitoare între om si divinitate) verbele au doar două timpuri: timpul Domnului si timpul Omului. Kierkegaard consideră si el că, din punct de vedere filozofic si logic, trecut si viitor nu există, or, dacă timpul este, el e prezent. Miscarea lui face ca acest prezent, ieri să nu fi ajungând încă în dreptul sorocului tău, iar mâine să fi trecut de dânsul. Prezentul miscător se raportează, în conceptia filozofului danez, la clipa-eternitatea. Şi dacă stai să te gândesti bine, un calendar - nu este el oare o raportare a celor trecătoare la cele vesnice? Adică, este si el un fel de ceasornic.

Notiunea de calendar se desluseste în mai multe sensuri: sistem de măsurare a intervalelor de timp, constructie arhitecturală, simbologie, scriere, publicatie periodică si, în sfârsit, pur si simplu drumul, calea urmată, repetat, de creatiunile naturii, conform "ceasului chimic", "ceasului biologic","ceasului atomic" si dinamicii ceresti. În sens filosofic, Calendarul înseamnă Ordinea cosmică, universală.

Ca sistem de măsurare a timpului, calendarul a trecut prin două mari perioade de abordare: mitologică si istorică. În prima perioadă el a dat nastere constiintei mitologice a

omului, în care notiunea de calendar era strâns legată de acelea de cosmos, haos, zidirea lumii, pământ, cer, stele, viată. Activitatea ordonatoare a timpului într-un cosmos echilibrat se reflecta în constiinta omului primordial ca ceva rational si întelept, ireversibilitatea - ca o putere divină, imaterialitatea lui - ca o fortă secretă a făuririi si distrugerii. Drept care, calendarul era considerat un lucru sfânt, pus în rostuire sacerdotală, iar schimbarea sau statornicia lui comportau o însemnătate sacrală: faraonii egipteni si împăratii altor tări, atunci când urcau în tron, trebuiau sa depună jurământ că nu vor adăuga zile noi în calendar si nu vor opera în el nici un fel de modificări, deoarece calendarul conservă modul de viată al strămosilor si reprezintă imaginea celestă a ordinei terestre.

Sistemele ordonate de măsurare a timpului au apărut odată cu civilizatia. Spre deosebire de calendarele primitive, constituite din intervale inegale, cele din societătile antice împart timpul în segmente egale si simetrice, uneori chiar în detrimentul exactitătii practice, cum era, de pildă, calendarul egiptean. Şi cum Ordinea, spre care tindeau si pe care se străduiau să o reprezinte anticii, înseamnă si o ierarhie bine pusă la punct (**zile-săptămâni-luni-anotimpuri - ani -cicluri**), la unele popoare calendarul era imaginat si reprezentat ca o ierarhie a zeitătilor, cu o subordonare strictă a celor mici si inferioare în fata celor mari si superioare. La chinezi, el îl reprezintă pe Tai-Sui, spiritul anului, în fruntea întregului personal compus din spiritele intervalelor de timp în ordine descrescândă, de la anotimpuri la zile. Egiptul helenic a construit o ierarhie sofisticată alcătuită din decani - sefii mitici ai grupurilor de stele.

O enigmă pentru noi rămâne matematizarea calendarului de către omul antic. Încă **Pliniu** remarca faptul că în calendarul druizilor se manifestă reproducerea imaginii numerice a anilor la nivelul lunilor. Chinezii au stabilit lungimea zilei de 12 ore, după numărul lunilor. În general, până la calendarul iulian, la antici zilele săptămânii erau cifre, lunile erau numere. Evreii nici în ziua de astăzi nu zic Duminică, ci Prima Zi. Majoritatea calendarelor constituiau o cifrare a numărului 12, care face referintă la 360 si la alti multipli ai lui 9 si 12. Există în tendinta aceasta ceva din ceea ce Pitagora observa în privinta muzicii, spunând că ea redă raporturile matematice dintre corpurile ceresti. Muzica se tine pe intervale de timp aflate în relatii armonice. Iar armonia este ordinea supremă, netulburată de factorul subiectiv, care întotdeauna aduce în echilibrul universal un efect entropic, dezarmonizator. Tocmai de aceea, unii savanti si scriitori regretă faptul, că romanii au introdus în calendar, în locul armoniei divine a cifrelor, lucrurile trecătoare ale omului ce stă sub greseli. De altfel, provocarea pe care a făcut-o **Iulius Cezar**, în fata civilizatiei terestre, prin desacralizarea calendarului, urmările ei pentru destinul umanitătii nu sunt încă estimate cu toată seriozitatea.

O trăsătură universală a calendarelor mitologizate este împlinirea (umplerea) calitativă a timpului prin contopirea lui cu evenimentele si consacrarea zilelor, părtilor zilei, anotimpurilor etc. diferitelor spirite si zeităti, ea păstrându-se până astăzi în denumirile europene ale zilelor săptămânii.

În mitologia mai multor popoare există eroi culturalizatori si civilizatori, cele mai importante fapte ale cărora sunt tocmai instituirea Ordinii cosmogonice si rostuirea Calendarului. La scandinavi acesta este **Odin**, care, după ce lumea a fost făcută din corpul unui titan, fixează pe cer scânteile tâsnite din infern, rostuindu-le locul si calea si despărtind ziua de noapte. Din acel moment se numără zilele si anii. La hindusi, Varuna stabileste consecutivitatea schimbării zilei cu noaptea , venirii lunilor, anotimpurilor si

anilor, directia miscării Soarelui, a Lunii si a stelelor. Din cele mai vechi timpuri apare si notiunea de etalon de timp,model de durată temporală. La aceiasi hindusi, de pildă, etalonul este intervalul de timp, în care oul cu embrion de aur a plutit pe apele oceanului primordial până când din el s-a ivit creatorul lumii, Brahma. Cu referire la eroii culturalizatori, vom remarca, că ei îsi vedeau importanta misiunii-menirii lor nu atât în instituirea Ordinii, cât în a o dezvălui oamenilor, Prometeu al lui Eschil oferindu-ne, în acest sens, un model reprezentativ, alături de eroul finlandez al Kalevalei.

În opozitie cu ordinea calendaristică, dezordinea, tulburarea ritmurilor de schimbare a anotimpurilor, zilelor si noptilor, dar mai ales accelerarea acestor ritmuri a generat în constiinta mitică numeroase motive escatologice, de sfârsit de lume. Schimbarea anotimpurilor este reprezentată adeseori ca o luptă între eroi, învingătorului dăruindu-i-se viata si un anume obiect care semnifică anotimpul corespunzător. Şi dimpotrivă, tara minunilor, tărmul făgăduintei se caracterizează, în mituri, prin faptul că acolo schimbările calendaristice fie că lipsesc, fie că se află într-o ordine si într-o simetrie imperturbabile.

Tot de preistorie tine tendinta omului de a opera cu intervale de timp mult mai mari decât anul: ere, perioade, cicluri. În general, felul de a gândi lucrurile era, si în acest sens, unul metaforic, de transbordare a sensurilor de la intervalele de timp mici la cele mari, de la natura pământeană la cosmos, ceea ce denotă constiinta întregului, a organicului. Precum dimineata, armindele, amurgul si noaptea se asociază, corespunzător, cu primăvara, vara, toamna si iarna, sau cu răsărirea, cresterea, înflorirea si ofilirea plantei, tot asa si perioadele mari de timp se ordonează după modelul: înflorire si bunăstare, veacul de aur, apoi declinul treptat si pieirea. De altfel, peste milenii, mari savanti istorici, cum ar fi McNeill, au ajuns si ei la concluzia că nu există progres nici în perioada istorică a omenirii, ei având în vedere, desigur, nu aspectul tehnologic, ci acela legat de evolutia omului ca entitate interioară.

În creatia mitologică a popoarelor lumii se întâlnesc diferite interpretări ale unitătilor-intervalelor si ale schimbărilor calendaristice: etice, spatiale, cromatice, muzicale, faunistice si planetare, zodiacale, astrale etc. În China, primăvara se asociază cu filantropia, toamna - cu dreptatea, vara - cu decenta, iarna - cu întelepciunea. La Hesiod anotimpurile sunt personificate în aceeasi cheie etico -morală. Dah-da, zeul **celtilor**, cânta dintr-o harpă fermecată si în functie de felul cum cânta, venea un anotimp sau altul. Apolo mergea mai departe de invocatie: cu vibratiile strunelor instrumentului său, el "acorda" cosmosul, predispunându-l către o stare de iarnă (cu strunele joase), de vară (cu strunele înalte) sau de primăvară (cu acorduri dorice). De multe ori calendarul era identificat cu

corpul omului, iar intervalele de timp - cu diferite părti ale corpului omului. Ca o legitate universală era identificarea unitătilor calendaristice cu diferite elemente ale cosmosului. Aspectul cromatic a fost si rămâne o determinantă a civilizatiei semnului (China, Japonia, Coreea s.a.). La chinezi, de exemplu, Cerul e împărtit în patru părti: partea răsăriteană - "Dragonul verde" - Tin-fun - corespunde primăverii, planetei Jupiter, culorii albastre-sinilii, gustului acru, iar dintre elemente - copacului (lemnului) si dintre virtuti - filantropiei; partea sudică - "Pasărea rosie" - Ciu-tziao - corespunde verii, planetei Martie, culorii rosii, gustului amărui, decentei, focului.

Reprezentările calendaristice erau totemice, pictografice, obiectuale. Dar de cele mai multe ori marcarea se făcea prin construire (Heidegger a dezvăluit, poate, cel mai profund ceea ce înseamnă, filosoficeste, construirea locului, revelându-ne că acolo unde nu există construire, nu există nici gândire). Se marca nu doar si nu atât opera minoră a omului, cât mai ales măretele evenimente si Ordinea cosmică. Asa au apărut piramidele, zikkuratele, Olimpiadele, sanctuarele dace, Oracolul din Delphi, tesăturile paracas, desenele nazca, colosii de pe insula Pastelui, acropolele de la Mikene, calendarele din pietre din Nordul Europei si multe altele. Bradul de Anul Nou este clasat si el la constructiile calendaristice, iar omul de zăpadă - la modelele de sculpturi tinătoare de calendar.

Din punct de vedere al construirii, cea mai spectaculoasă arhitectură calendaristică, asa cum ne arată rezultatele cercetărilor din ultimii ani, au realizat-o strămosii nostri daci. Ca si alte popoare orientale, dacii măsurau timpul nu după Soare, ci după Lună si după cerul înstelat. Prin observatii multiseculare, ei au descoperit Polul Nord Ceresc si au constatat că el face o precesiune milenară în jurul constelatiei Dragonului, iar această constelatie, la rândul ei, face o rotatie în 24 de ore în jurul Polul Nord Ceresc. Dacă tragem o linie imaginară de la steaua Lambda (din coada Dragonului) la steaua Epsilon (de la piciorul lui), obtinem ca un ac de ceasornic, care ne arată cu exactitate minutul, ora, ziua, anul(descoperirea îi apartine lui Andrei Vartic). Măreata constructie a dacilor a însemnat construirea unui Dragon pământesc. Mai întâi, chiar configuratia hotarelor nordice ale Daciei repetau curbura constelatiei lor îndrăgite. Apoi, ei au înăltat, pe pământul lor, câte un sanctuar pentru fiecare stea din Dragon si din constelatiile învecinate lui. Astfel, harta constructiilor dacice este de fapt si harta Dragonului si a Polului Nord ceresc.

Şi nu numai atât. Fiecare sanctuar era ridicat în cinstea unui eveniment. După linia Lambda-Epsilon a Dragonului (căreia pe pământul Daciei îi corespunde linia sanctuarelor Omu-Boilita-Cugir-Pecica), calculând regresiv, putem afla în ce an a fost construită fiecare din ele si ce eveniment a avut loc în acel an. Asa se face că întregul sistem de ziduri dacice este ca o carte, ca un letopiset. În centrul acestui sistem se află **sanctuarul rotund de la Sarmisegetusa** - Regia, în mijlocul căruia se află un soare făcut din 16 bucăti din andezit (câte stele are Dragonul), pe cea de-a 15-a fiind încrustată o săgeată care indică Polul Nord Ceresc si Muntele Sfânt al Daciei (**Kogaionon**). Semne de acest fel pot fi găsite în mai multe locuri ale Daciei, ele indicând, în mod cifrat, calea de orientare în ansamblul arhitectural al tării. Era o topografie cosmogonică unicală în toată lumea, bazată pe cunostinte astronomice, matematice, geometrice, fizice, filozofice, tehnologice prin care strămosii nostri au întrecut cu mult timpul lor. La acestea se adaugă, în constructiile dacilor, diferite modalităti, utilizate si de alte civilizatii, de a marca intervalele de timp prin raporturi matematice si geometrice sau prin efecte de lumină si umbră. Faptul că aceste constructii ale predecesorilor nostri nu s-au conservat, ca la alte popoare, rămâne o enigmă ce urmează a fi dezlegată.

Aparitia cuvântului scris a dat nastere constiintei de sine, iar întâlnirea scrierii cu calendarul au produs constiinta istorică. Mircea Eliade a făcut chiar o împărtire a existentei umanitătii pe acest criteriu, spunând că tot ce s-a întâmplat până la aparitia scrisului este preistorie, iar istoria a început odată cu scrierea. Şi, într-adevăr, în perioada când omul începe să folosească semnele, apare si numărătoarea anilor, de la un anumit început, mai întâi pentru a imortaliza perindarea unor dinastii (ca în cartea "Numerii" din Biblie), apoi pentru urmărirea succesiunii generatiilor, ceea ce a dus la formarea constiintei de neam, ca să se ajungă la acea istorie, pentru care cronologia dă un suport formal temporalitătii, iar timpul devine suport material al evenimentelor. În functie de momentul pornirii acestei "roti" a memoriei legate de întemeiere si rămânere (întemeierea, zice H.- R. Patapievici, naste momentul, iar rămânerea - scrisul), la diferite popoare sunt diferite si sistemele de împărtire, măsurare si numărare a intervalelor de timp. Evreii numără anii de la "facerea lumii", adică din anul 3762 înainte de Hristos, chinezii - de la urcarea pe tron a primului împărat din dinastia Zao, adică din anul 2357 î. Hr.; romanii îi numărau de la întemeierea Romei, adică din anul 754 î. Hr. etc. În functie de origine, de suportul măsurărilor (Soarele, Luna s.a.), se cunosc peste 200 de sisteme calendaristice sau ere. În anul 46 î.Hr., în timpul lui Iulius Cezar, este instituit Calendarul Iulian. Acesta însă nu a rezolvat problema incompatibilitătii calendarelor întocmite si utilizate de diferite natiuni, ceea ce îngreuna asistenta documentară si protocolară a relatiilor internationale. În plus, numărătoarea anilor devenise un proces sofisticat, anevoios, care cerea eforturi cerebrale deosebite. George Cosbuc, în comentariile la Divina Comedie (vol.I, A. Date cronologice) făcea dovada unei minti iesite din comun, elucidând în mod strălucit, pe baza unei documentări si a unei eruditii debordante, această temă, singura eroare ce i-a scăpat (neînsemnată, de altfel) fiind aceea relativă la anul nasterii lui Hristos.

Meritul de a pune ordine în această chestiune îi apartine unui strămos de-al nostru, daco-românului Dyonisius Exiguus, care în anul 525 propune introducerea calendarului crestin cu împărtirea timpului în două ere distincte: până la Hristos (era veche, antică) si după Hristos (era noastră). Exiguus era continuatorul strălucitelor generatii de cărturari (filozofi, matematicieni, geografi, istorici, astronomi, scriitori) din Scitia Minor, parte a Daciei aflată pe teritoriul Dobrogei de astăzi, pe care Nestor Vornicescu i-a scos din negura uitării, scriind memorabila-i monografie despre începuturile literaturii patristice, demonstrând că istoria ei si istoria literaturii noastre în general numără peste două mii de ani. Era crestină, introdusă de Exiguus în timpul când era arhivar si interpret de greacă si latină la curtea papală, are ca origine de numărare anul nasterii lui Iisus Hristos, considerat a fi anul 754 de la întemeierea Romei. Calendarul crestin a lui Exiguus este calendarul universal folosit în relatiile oficiale dintre state până astăzi.

Problema care s-a iscat după aceea a fost (si mai rămâne) diferenta dintre anul tropic si

anul calendaristic. Anul tropic, precum se stie, este intervalul de timp dintre două echinoctii de primăvară consecutive si are durata de 365 de zile, 5 ore, 48 de minute si 46 de secunde. Anul calendaristic aproximează printr-un număr întreg de zile anul tropic. Această aproximare a anilor tropici prin ani calendaristici conduce la acumularea de erori. Sistemul iulian, pe care s-a bazat Calendarul lui Exiguus, introducea o eroare de trei zile în decurs de patru secole.

În 1582, la solicitarea Papei Grigore al XIII-lea, a fost alcătuit sistemul gregorian, care elimină erorile de calculare a timpului, acumulate de Calendarul iulian, introducând o eroare de numai o zi la 3000 de ani. În acelasi an la acest calendar au trecut o parte din tările Europei Centrale. În acel an se lichida o eroare de 11 zile (data ultimei zile după Calendarul iulian era de 4 octombrie 1582, iar data primei zile după cel gregorian era de 15 octombrie 1582). Pe teritoriul actualei Republici Moldova trecerea la calendarul gregorian s-a făcut precum urmează:în Transnistria - miercuri, 31 ianuarie 1918, iar între Nistru si Prut - în ziua de duminică, 31 martie 1919, eroarea ce trebuia lichidată constituind deja 13 zile (data primei zile după calendarul gregorian a fost , respectiv, de 14 februarie 1918 si, respectiv de 14 aprilie 1919). Din acel moment, cu referire la calendarul crestin, la noi se folosesc notiunile de stil vechi si stil nou, diferenta dintre aceste două stiluri fiind egală cu eroarea eliminată prin trecerea la calendarul gregorian, adică de 13 zile.

Primele reprezentări ale calendarului pentru uz practic, sub forma de tablou al zilelor anului, apar de timpuriu (în paleolitic), odată cu crearea scrierilor sintetice. Cele dintâi calendare erau constituite din noduri si semne, forme de scrieri primitive care l-au inspirat pe Nichita Stănescu atunci când a creat un celebru ciclu de poeme purtând în titlu aceste două cuvinte. Plecând în depărtări, sotul îi lasă consoartei sale o sfoară, în care erau făcute atâtea noduri, câte zile trebuia să se afle în drum. Acesta a fost începutul. Mai apoi, frânghii si sfori de acest fel au apărut în multe locuinte, nodurile ajungând să însemne zile de nastere, zilele mortii celor apropiati, zilele pentru semănat, pentru cules s.a.m.d. Cu timpul aceste calendare au devenit complexe, fiind alcătuite din mai multe frânghii si sfori, cu multiple combinări de noduri. În muzeul amerindienilor, din New York, care detine o bagată colectie de calendare de acest fel, se păstrează si un întreg letopiset "scris" cu noduri. Cursul zilelor se mai fixa si cu ajutorul unor crestături (semne) făcute pe bete. Natura mnemotehnică a nodurilor si semnelor s-a păstrat până astăzi, de unde expresia "Fă un nod la ceva ca să nu uiti". Rânduiala zilelor si a anilor se marca de asemenea pe stâlpi de lemn sau de piatră, pe lespezi de piatră, pe plăci de lut. Aparitia scrierilor analitice si a materialelor mai pracrtice (scoartă, pergament, papirus, hârtie) au favorizat circulatia tot mai largă a tablourilor calendaristice. Sub aspect continutal, evolutia calendarelor manuscrise a fost în functie de evolutia si aprofundarea constiintei. La începuturi informatiile cuprinse de calendar se refereau la rânduiala cosmică si naturală, cu intercalări tinând de zilele mai importante ale casei. Odată cu dezvoltarea constiintei religioase si de neam, în calendare se includ date referitoare la împărati, dinastii, ritualuri, sfinti, zei. Ascensiunea constiintei istorice a condus la introducerea a tot mai multe date despre oameni, până la urmă ajungându-se la diferentierea calendarelor laice de cele religioase. Răspândirea în masă a calendarelor si informatiilor calendaristice a început pentru prima dată în China, în sec.III î.Hr., datorită inventării hârtiei, dar mai ales în sec. V-VI d. Hr, de când începe să fie aplicată metoda xilografică de tirajare si când apare prima gazetă din lume - "Dzin bao" - în ea incluzându-se sistematic date calendaristice.

Desi scrierea sistematizată apare în acelasi sec. XIV î.Hr. în Asia (la chinezi) si în Europa (la fenicieni), în ceea ce priveste răspândirea calendarelor europenii au întârziat (calendarul tipărit, de exemplu, apare în Europa cu aproape un mileniu mai târziu decât în China, iar imprimeria cu litere mobile - la mai mult de patru secole distantă, încât, atunci când spunem că éra tiparului a fost deschisă de Gutenberg, comitem o mare nedreptate fată de chinezul Py Şen). Totusi nu trebuie să uităm că, asa cum arată rezultatele unor cercetări mai noi, în Europa a existat, cu mult înainte de scrierile sintetice, analitice si fonetice, alfabetul geometric unii specialisti - Andrei Vartic, de exemplu) îi mai zic si "alfabetul AA", asociindu-l cu HTML-ul). O plăcută de os, descoperită la Mitoc (România), contine un mesaj din trei, sase si nouă linii incizate, organizate matematic, care se referă la luni si anotimpuri si, mai ales, la limitele în care este pus omul de către Ordinea calendaristică. Plăcuta a fost datată cu anul 27 000 î.Hr. Figuri, fusaiole si alte obiecte continând mesaje geometrice, inclusiv calendaristice, datate cu perioadele paleolitică si neolitică, au fost găsite la Mezin (Ucraina), Brânzeni, Cosăuti, Cărbuna si Dănceni (Republica Moldova), Vinca (Iugoslavia) si în alte localităti. Ansamblul de artefacte descoperite în ele ne permit să reconstituim o perioadă de circa 30 mii de ani de dinaintea erei noastre, cu o cultură calendaristică pivotată pe ideologia numerelor si a figurilor geometrice, cultură care urmează să fie înteleasă la justa ei valoare de către omul secolului XXI si care, decodificată, s-ar putea întâmpla să ni se arate nu mai putin avansată, ca gîndire, decât informatizarea actuală. Limbajul matematico-geometric este mult mai încăpător, mai econom, el este mult mai durabil în ceea ce priveste păstrarea informatiei în timp si, în sfârsit, poate fi înteles de mai multe popoare, indiferent de limba pe care o vorbeste unul sau altul. În plus, el pare să ascundă, în ceea ce nouă ni se par a fi niste cifruri enigmatice iar pentru omul primordial e posibil să fi fost niste revelatii (în ideologia numărului 9, de pildă), anumite principii si legi ale Universului, de care atârnă dăinuirea în timp si echilibrul existential. În legătură cu aceasta, unii cercetători sustin că europenii (mai ales cei din spatiul carpato-danubian, care e considerat leagănul civilizatiei umane) s-au opus mult timp alfabetizării. O mai fi fost la mijloc, poate, si acel "ceasornic" perfect pe care îl alcătuiesc Polul Nord Ceresc si constelatia Dragonul si care poate fi "citit" oricând, fără a fi nevoie să inventezi scrieri si modalităti de imprimare. Dar poate că motivul era acela al împotrivirii europenilor (a elitei lor, pentru că nu se stie dacă paleoinformatica putea fi însusită de multime, asa ca alfabetul) fată de urbanizare, în care ei intuiau un pericol existential, alfabetizarea fiind, pe atunci, unul din însemnele emblematice ale orasului.

Asa sau altfel, din ceea ce se cunoaste până acum reiese că până în sec. XV, în Europa au circulat calendare manuscrise, de cele mai multe ori în formă de foi volante. Primele calendare tipărite sub formă de carte se consideră calendarele "turcesti" (1455), calendarul medical (1456) si tabelul astrologic pe 30 de ani (1457-1487) tipărite de Gutenberg. Însă drept modele de alcătuire si editare au servit mai mult calendarul scos în 1474 de Iohannes

Muller si "Calendrier de bergers" ("Calendarul păstorilor") tipărit în 1491 de francezul Guy Marchant. În Rusia, primele editii tipărite ce contineau informatii calendaristice au fost cele scoase în 1562-1564 de Ivan Feodorov, iar drept model a servit multi ani calendarul civil scos în 1709 sub supravegherea tarului Petru cel Mare.

Cu privire la spatiul nostru istoric, atunci când este vorba de scrierea, tipărirea si circulatia literaturii calendaristice, cercetătorii acordă atentie mai mult celor cu caracter laic si literar, evidentiindu-le mai ales pe acelea care poartă în titlu cuvintele calendar si almanah. Se mentionează astfel circulatia calendarelor ce veneau cel mai adesea din Italia, Austria si Germania, unele traduse, cum a fost tălmăcirea, în 1698, a unui prognosticon, din germană în greacă, pentru Constantin Brâncoveanu si se scot în prim-plan primele calendare tipărite în limba română: "Calendari acumu întâiu rumânescu alcătuitu...", tipărit în 1731, la Brasov, de Petcu Şoanul, iar în Moldova - "Calendariu pe 112 ani scos din multe feliuri de cărti...", tradus de V. Măzăreanu si tipărit la Iasi, în 1785, de fratii Mihail si Policarp Strilbitchi, ambele fiind considerate tipărituri nationale de pionierat, fără să se accentueze predilectia (înveterată, de altfel) pentru continutul nereligios si pentru cuvântul-cheie din denumire. Tabloul s-ar schimba, evident, dacă am include în el scrierile si tipăriturile cu o altă titulatură decât aceea de calendar sau almanah, dar care sunt calendaristice prin excelentă, si dacă am abandona diferentierea lor după caracterul religios sau laic, mai important părându-ni-se a fi criteriul bibliologic, acela al pivotării lor pe rânduiala zilelor anului. În acest fel, nu am putea să nu mentionăm ca prime tipărituri cu caracter calendaristic Liturghierul de la 1508, scos cu grija voievodului Radu cel Mare, la Târgoviste, si Mineiul tipărit în 1546 de Liubavici si Moise. Altul ar fi si tabloul sinoptic al aparitiei tipăriturilor calendaristice în limba română: 1570 - "Liturghierul" tipărit de Coresi; 1643 - "Antologhionul" de la Câmpulung; 1698 - "Mineiul" scos la Buzău; 1731 - Calendarul lui Petcu Şoanul; 1781 - "Minologhionul" de la Blaj; 1785 - Calendarul lui Strilbitchi, 1795 - "Calendariu acum a doua oară tipăritu, la Bucuresti; 1809 - seria calendarelor de perete inaugurată la Cernăuti de Vasile Tintilă; 1814 - "Liturghierul" scos la tipografia exarhicească din Chisinău; 1819 - "Mineiul de obste", scos la aceeasi tipografie chisinăuiană, bibliografiat, ca si "Liturghierul" din 1815, de Paul si Zamfira Mihail în "Acte în limba română tipărite în Basarabia (1812-1830)"; 1830 - "Lista de sărbători împărătesti si a zilelor de victorii", scoasă la Tipografia Duhovnicească din Chisinău; 1830 - "Calendariu zilnic" de la Iasi; 1835 - "Calendariu nou", editat de Gheorghe Asachi; 1842 - "Almanahul de învătătură si petrecere", editat până în 1846 de Mihail Kogălniceanu, iar în 1847-1869 de Gheorghe Asachi;1861 - "Antologhionul de la Chisinău"; 1883 - Almanahul Societătii "România Jună" (Viena) în care s-a publicat pentru prima dată "Luceafărul" lui Eminescu s.a.m.d. Şirul ar putea fi continuat, dar ne oprim la aceste editii rare si bibliofile, nu înainte de a sublinia că ierarhia cronologică ar putea fi modificată, în functie de descoperirea altor editii, mai vechi, sau a precizărilor ce survin mereu, în urma cercetărilor paleografice si de altă natură, în ceea ce priveste datarea publicatiilor et caetera.

În perioada postbelică, în Republica Moldova s-au făcut remarcate "Calendarul de masă", editat din 1967 până prin deceniul al nouălea, almanahul "Patrimoniu" al bibliofililor din Moldova (nr. 1,2,3 - 1987, 1988, 1989), scos de Societatea prietenilor cărtii "Vasile Alecsandri" si câteva almanahuri literare ("Dintre sute de catarge", "Glasuri tinere", "Meridiane", "Panorama", s.a. care au văzut lumina tiparului, fără o regularitate strictă, în anii '60 - 80 ai secolului trecut)

Din 1958 Biblioteca Natională a publicat liste de literatură la datele memorabile si remarcabile ale Moldovei sub diferite titluri: "Date memorabile" (1958-1964), "Calendarul datelor memorabile ale Moldovei" (1964-1971), "Timpuri. Oameni. Evenimente" (1971-1977), "Liste bibliografice de recomandare pentru date însemnate si memorabile ale Moldovei" (1977-1991). Primul coordonator si alcătuitor a fost Alexandra Kneazev. Printre cei mai prodigiosi alcătuitori ulteriori s-au numărat Ion Madan, Tamara Isac si Nina Melenciuc.

În 1992, în locul "Listelor..." a început să fie elaborat Calendarul bibliotecarului, acesta transformându-se, în anul 2000, în Calendar National.

Editia de fată a calendarului nostru vizează anul, în care Biblioteca Natională va împlini 170 de ani de la inaugurare. Rostul ei în viata calendaristică a Moldovei a fost si rămâne unul major - atât prin editarea Calendarului National, singura, la ora actuală, publicatie fundamentală de acest gen în republică, de care se conduc toate mediile, cât si prin activitatea de difuzare culturală, a căreia reforma, din ultimul an, a transformat această institutie într-un pivot si într-un centru motrice al calendarului vietii culturale, spirituale si stiintifice a Moldovei. Eminescu spunea, că "secretul vietii lungi a unui stat stă în ierarhia meritului". Calendarul asază o astfel de ierarhie, iar Biblioteca Natională o însufleteste, rostuind conservarea, circulatia si dăinuirea valorilor.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

Ciobanu, Ştefan. Cultura românească în Basarabia sub stăpânirea rusă. - Chisinău, 1923. - P.41-45

Ciobanu, Ştefan. La Bessarabie, sa population - son passé - sa culture // Academie Romaine. Etudes et recherches, XIII. - Bucuresti, 1941.

Cosbuc, George. Comentariu la "Divina comedie". Vol.1. - Ch.: Cartier, 2001.- p.7-87

David, Alexandru. Tipărituri românesti în Basarabia sub stăpânirea rusă (1812-1918):Bibliografie. - Ch.: Universitas, 1993. 223 p.Eco, Umberto. Insula din ziua de ieri. - Constanta: Pontica, 1995. - p.242-270

Flocon, Albert. L'univers des livres. - Paris: Hermann, 1961. - 473 p.

Heidegger, Martin. Originea operei de artă. - Bucuresti: Univers, 1982. - p.146-166.Hubert, H., Mauss, M. Etude sommaire de la representation du temps dans la magie et la religion. - Paris,1909 - 126 p.

Kierkegaard, Soren. Conceptul de anxietate. - Timisoara: Amarcord, 1998. - 248 p.

Lalos, M.P. Vremeaiscislenie hristianskogo i iazîceskogo mira. - Spb., 1867. - 234 p.

Librovici, S.F. Istoria knighi V Rosii. - Petrograd-Moscova: M.O. Volif, 1914. - 236 p.

Literatura si arta Moldovei: Enciclopedie în 2 Vol. Vol.1. - Ch., 1985.- P.p 29, 276.

Madan, Ion. Cartea Moldovei Sovietice. - Ch.: Cartea moldovenească, 1975. - 128 p.

Mateevici, Alexie. Tipăriturile noastre bisericesti. Din trecutul cărtilor bisericesti tipărite în limba moldovenească // Luminătorul, 1913. - nr. 4,6,7,8,9.

McNeill, Wiliam H. Ascensiunea Occidentului: o istorie a comunitătii umane si un eseu retrospectiv. - Ch.: Arc, 2000. - 818p.

Mihail, Paul. Acte în limba română tipărite în Basarabia. Vol.I (1812-1830) / Paul Mihail, Zamfira Mihail.- Bucuresti: Edit. Acad. Române, 1993. - 411 p.

Olteanu, Virgil. Din istoria si arta cărtii: Lexicon. - Bucuresti: Editura enciclopedică, 1992. - 399 p.

Patapievici, Horia - Roman. Zbor în bătaia săgetii: Eseu asupra formării. - Bucuresti: Humanitas, 1995. - P. 269-296.

Rabinovici, E.G. Tip calendarea i tipologhia culiturî - Moscova, 1978 - 123 p.

Seknsicov, S.I. Istoria calendarea i hronologhia. - Moscova, 1977. - 347 p.

Simonescu, Dan. Pagini din istoria cărtii românesti / Dan Simonescu, Gheorghe Bulută. - Bucuresti: ed. Ion Creangă, 1981. - 189 p.

Vartic, Andrei. Drumul spre Kogaionon = Magistrale spirituale ale civilizatiei dace. - Chisinau, Basarabia, 1998. - P. 146-152.

Vartic, Andrei. O istorie geometrică a lui Homo Sapiens. - www.ournet.md/~geometrical, 2000.

Vartic, Andrei. De la topografia cosmogonică la Kogaionon. - www.ournet.md/ ~ anotheriste, 2001.

Vartic, Andrei. Intrebarea cu privire la paleoinformatică. - www.dacia org/paleoinformatica, 2001

Vladimirov, L. I. Vseobsciaia istoria knighi: Drevnii mir. Srednevekovie. Vozrojdenie. XVII vek. - M.: Kniga, 1988. - 312 p.

Vornicescu, Nestor. Primele scrieri patristice în literatura română: sec. IV - XVI. - Craiova: Scrisul românesc, 1992. - 375 p.

Munții Carpați

Cercetari de specialitate au stabilit ca lantul muntos al Carpatilor românesti este constituit, preponderent, din sisturi cristaline mezometaformice, a caror vârsta a fost atribuita, de geologi, anteproterozoicului superior (2600 milioane ani) si din roci epimetamorfice - roci sedimentare din proterozoicul superior - carboniferul inferior (Precambrianul superior: 800-360 milioane ani).

Aceste roci au fost transformate in roci cristaline (epimetamorfice), in timpul orogenezei hercinice (Carbonierul superior: 320-250 milioane ani) când avea sa se incheie deriva spre nord a uscaturilor Gondwaniene (Carboniferul superior) prin coliziunea lor cu continentul Gresiei Rosii veche, conturând actuala forma serpuita a acestor munti. Astfel formati - ca dealtfel toti muntii din Sudul Europei - Carpatii sunt cunoscuti sub numele de Hercynide, orogeneza este numita hercynica sau varisca, contemporana cu hercynidele numite Mauritanide (Africa de NV) si Allegheniana (America de Nord). **[1]**

In faza austrica (Cretacicul mediu: 80 milioane ani) este pusa in miscare Pânza Getica, iar in faza Laramica (Cretacicul superior: 65 milioane ani) are loc cutarea depozitelor sedimentare si desavârsirea regiunii ca unitate de relief din intregul lant al Carpatilor.

Regiunea geosinclinala mezogeana continua sa functioneze si in Paleogen (65 milioane ani), depunându-se formatiuni specifice in Alpi, Balcani, Caucaz, Carpatii Orientali: fusul intern, extern si transcarpatic; Meridionali: in depresiunea Getica si depresiunile intramontane: Strei, Hateg, Petrosani, Lovistea) s.a.

Orogeneza alpina, cu desfasurare evidenta in Eocen (55-38 milioane ani) avea sa consolideze lanturile muntoase alpine (Alpi, Balcani, Caucaz, Carpati etc.), in decursul Cliogenului (38-24,5 milioane ani) si definitivat mai apoi in Neogen (24,5-1,7 milioane ani).

Datorita proceselor geoclimatice, in decursul racirilor din Pleistocen (1,8 milioane ani - 127.000 ani), limita zapezilor cobora pâna la circa 1600 metri - in Carpatii Orientali - si la 1650-1700 metri - in Carpatii Meridionali; in partea de nord a tarii, relieful glacial din Pleistocen sustine individualitatea limbilor glaciare pâna la 1300 metri altitudine medie, constituind nivelul maxim de habitat al majoritatii asezarilor din incinta acestor munti. Forme de relief glaciar bine pastrate exista in masivele Rodna, Caliman, Bucegi, Fagaras, Parâng, Retezat, Godeanu si Tarcu.

Formele de ghetari in Carpatii României s-au individualizat in cursul ultimelor doua faze glaciare: Riss (127.000-75.000 i.H) si Wurm (75.000-8300 i.H.). Ele sunt reprezentate in special prin circuri si vai glaciare, praguri, morene etc. care au un rol esential in modelarea reliefului Europei. In Carpati, aparatele glaciare s-au instalat la altitudini de peste 2000 metri (vezi circuri si lacuri glaciare din Retezat, cu 82 lacuri sau tauri, Godeanu cu 8 si Tarcu cu 5 ircuri glaciare). Urmele glaciatiunii cuaternare sunt observate si in Muntii Apuseni (masivele Bihor, Muntele Mare) care, in plus, pastreaza una din cele mai remarcabile pesteri glaciare din Europa; Pestera Ghetarul de la Scarisoara, in interiorul careia se conserva un bloc de gheata cu un volum evaluat la 75.000 metri cubi.

[2]

S-a constatat ca de-a lungul timpului, lantul muntos din tara noastra a fost cunoscut si mentionat, concomitent - o indelungata perioada de timp - sub o dubla denumire: Carpati si Caucaz.

CARPAȚI - Este denumirea lantului muntos din Europa, preponderent pe teritoriul tarii noastre unde se mentin antroponimul Carpat si toponimul Carpitus (Harghita) analog toponimelor Carpasio (Italia), Carpina (Brazilia), Carpinteria (Argentina), Karpasz (Polonia), Karpasia (Cipru), si "Stâncoasa insula Carpathos" (azi, Scarpanto, intre insula Rhodos-Creta) mentionat in "Argonautica" **[3],** numita de Homer - Karpatos (Crapatos; in Iliada II.668), respectiv, acei Karpates Oros mentionati de **Ptolemeu** (83-161 d.H.) cu referire la Muntii Carpati din tara noastra ("Geografia", III.5.6-20).

Dupa forma intrebuinata de Homer, numele muntelui "Carpates" corespun de la participiul românesc "crepat", latinescul "crepatus" cu "r" dizlocat. In limba româna poporala se numesc crepaturi, singular crepatura, muntii stâncosi si prapastiosi. Acelasi inteles il aflam si la Avienus (se c.IV d.H.) - "Carpathus" (Crapathus), hic rupes attoutur", in Descr.orb.67 1. **[4]**

Noi identificam denumirea Carpati cu originea in sumeriana KUR-PAT/es/I="Muntele printului (-ilor)" si pentru ca potrivit listei regale sumeriene, inainte de Potop au domnit 8 regi in 5 orase timp d e 241.200 ani, "apoi a sosit Potopul, iar dupa potop au venit la domnie regii popoarelor din munti" **[6]** este posibil ca termenul Carpati sa apartina acestei perioade (cca.4000 i.H.); in hittitul KAR/t/-PAT/a/-I/shi/="Locul, muntele unde este centrul vital (inima) si mâna (protectia) Domnului" sau "*Centrul la care merge pe jos Domnul* "; sanscrita KARPATA="*Locul, muntele unde este cel care are imbracamin te din lâna"* sau KAR-PAT="Locul unde actioneaza guvernatorul (conducerea)" sau,

KAR-PAT-I = "*Locul unde se merge numai pe picioare";* preluat din la tina CARPE/o/-TI/s/="Locul, muntele tau divizat"/in multas partes-"in multe parti" (vezi cele trei segmente principale ale Carpatilor românesti).

CAUCAZ - Este denumirea a trei masive muntoase care includ radical ul autohton-românesc, CAUC - "Potcap purtat de calugari", se regaseste in antroponimele Cauc, Caucea, Caucos, Ceuca si toponimele Cauceu (Bihor), Caucagia (Tulcea) din tara noastra, analog toponimelor Caucagus (Venezuela), Caucaia (Brazilia), Caucasia (Columbia), Caucete (Argent ina) - din America de Sud - , Cauco (Elvetia), Kaukonen (Finlanda) - din Europa - si Kauka, Kaukana din India.

Etimologic, termenul Caucaz are semnificatia: in sumeriana, KAKU/gg/A/l/-Z/u/ = "*Muntele unde sunt cunoscuti preotii vrajitori si conjurati"*; in hittita, KA/rt/-U/s/KEZ/zi/ = *"Muntele unde este inima* (centrul vital) *al celor care vad* (vegheaza)"; in sanscrita, KA-KUSA = "Muntele acela cu iarba folosita la ceremonii religioase"; in latina, CAU-CAS/cus = "Muntele care aduce multumire sufleteasca din timpuri stravechi".

Deci, un semnatism cu caracter religios, partial diferit de cel pentru Carpati care este laic.

Despre cele trei masive muntoase denumite Caucaz aflam:

1. CAUCAZ, muntele despre care B.P.Hasdeu spune ca este unul si acelasi cu muntii Carpati numiti si Caucaz, anterior perioadei dacice **[7]**. Intr-adevar, Carpatii românesti au fost mentionati sub denumirea de Caucaz de catre: Eschil (525-456 i.H .) in "Prometheus desmotes" (Prometeu inlantuit; vezi 2,719); Apollonios din Rhodos (295-215 i.H.) in "Argonauticele"; Apollodor (405 i.H.; I.7.1.), **Strabon** (64/63 i.H. - 23/26 d.H.) in "Geografia" (XI.5.5); Ovidiu (43 i.H. - 17 d.H.); inscriptia aflata la muzeul din Koln (Henzen, nr.5939); calugarul Nestor (n.cca.1056 d.H.) s.a. Potrivit acestor consemnari, Muntii Caucaz se intindeau intre Portile de Fier de la Dunare (Istru) pâna la zona Vrancea-Buzau si au ca principale tematici incatenarea Titanului Prometeu (in Muntii Parâng), eliberarea acestuia de catre eroul Hercule si expeditia argonautilor condusi de Iason. **[8]**

In geografia antica, o ramura a Muntilor Caucaz din amonte de izvoarele Istrului se numeau Karauni, insemnând: in sumeriana, KUR-E-ANU = "*Muntele unde este casa zeului suprem Anu"*; in hittita, KIR-AN/n/U-A/s/ = *"Muntele unde este inima* (centrul vital) *al parintilor"*; in sanscrita, KI/nn/ARA/s/-UN/u /" = *"Muntele unde este o fiinta cereasca*"; in latina, GYRO-UNI/co/ = "*Muntele cu totul deosebit la cotitura*" (Dunarii). Etimologia este sustinuta si prin existenta antroponimelor Chera, Cheran, Cheranu, Cheranescu, toponimicele Cheriu (Bihor), Chereusa (Satu Mare), Chirles (Bistrita-Nasaud) din tara noastra, anal.topon. Keraon (India) si Keraunja (Nepal).

Muntii Kerauni sunt mentionati de Apllonios din Rhodos sub denumirea de Ceraunieni, localizati lânga Marea lui Cronos in incinta careia se afla insula Nymphaia (Ada-Kaleh) stapânita de craiasa Kalypso, fiica lui Atlas si amonte de izvoarele Istrului **[9];** Diodor din Sicillia (80-21 i.H.) in a sa Biblioteca Istorica (III.LXVIII.1-3; III.LXX.1-6) ii numea Cerauni ci si ii localiza in zona localitatii Svinita de pe Dunare; Strabon (I.2.10), **Cassius Dio** (L.9) ii mentiona sub aceeasi denumire undeva in partile Iliriei; Ovidiu (in scrisoarea catre Graecinus) sub denumirea de Cera uni, in zonele Cazanele Mari si Mici de

la Dunare. Noi ii identificam cu actualii Muntii Cernei.

2. CAUCAZ, muntii de lânga Marea Caspica, "*care domina câmpiile ce se cheama Kerauni* (adica, Caucazul oriental, intre trecatoarea Krestovia si Baku) *mai cu seama in partile lor catre mare".* **[10]**

3. CAUCAZ, este denumirea unor ramificatii muntoase din India, carora localnicii le spun Paropamisos (azi, Hindurus) intre Bactriana la N, India la E; Emodos (jumatatea apuseana a muntilor Himalaya), Imaos (jumatatea rasariteana a Muntilor Himalaya) si altele ce constituie sistemul muntos Himalaya. [11] Este posibil ca denumirea de Caucaz sa fi fost adusa de arieni (sanscrita, Arya - "*strain*" sau "a*bia sosit*") care, porniti din zona Muntilor Caucaz de lânga Istru, au trecut pe lânga Marea Caspica (unde au botezat Muntii Caucaz) si de acolo *"au trecut muntii Hindurus si au intrat in Afganistan de unde, prin Kabul, Gumal, Kuram si alte trecatori, au intrat - in mai multe valuri - in Punjab"*, catre 1500 i.H. **[12].**

De la radicalul "Cauc" a derivat si etnonimul Cauconi, poporul despre care aflam ca anterior razboiului troian, când pe atunci mai dainuia inca neamul pelasgilor si cel al cauconilor, ca si cel al lelegilor; in vremurile de demult, acestia, asa dupa cum s-a spus, au ratacit la intâmplare prin multe parti ale Europei (Elvetia, Finlanda, dar si toponimele din America de Sud, India) si pe acestia poetul ii face aliati ai troienilor *"... unii sustin ca cauconii sunt scitii, altii ca sunt de semintie macedoneana, altii pelasgica."* **[13]**

Poetul nenominalizat de Strabon este Homer (sec.IX-VIII i.H.) care, descriind o etapa din timpul razboiului, spune ca in jurul Troiei, *"Pe de o parte, spre mare, sunt carii, peonii arcasi, /DUMNEZEIESTII PELASGI CAUCONII precum si lelegii. Iar despre Timbra sunt mizii tari in virtute, licienii si strunitorii de cai frigieni precum si meonii cei care lupta în care..."* (Iliada, X.414-418).

Dintre acesti aliati ai troienilor, "***brygii*** *si frigii sunt unii si aceiasi, dupa cum mysii sunt aceiasi cu maionii si meonii",* originea acestor popoar e fiind precizata la nord si de-a lungul fluviului Istru **[14]** de unde au coborât in sudul continentului, trecând peste Hellespont, si au intemeiat provinciile Frigia si Mysia din Asia Mica, anterior razboiului troian . **[15]**

Daca *"neamul cauconilor s-a stins cu desavârsire de pretutindeni"* din partile Frygiei **[16]** patria acestora de la nord de Istru a dainuit si este mentionata in sec.IV d.H. când, Athenaric (...381 d.H.) conducatorul **vizigotilor**, temporar stabilit in apropierea fluviului, temându-se de supararea imparatului Valens (n.328; imp.364-378 d.H.) - caruia ii produsese unele dificultati, silindu-l sa semneze tratatul de pace (3 77 d.H.) in mijlocul fluviului Istru, *"s-a retras cu toti ai sai in tinutul CAUCALANDEI, greu accesibil din cauza muntilor inalti si a padurilor dese care-i inconjurau, de unde a alungat pe sarmati"* **[17],** o descriere identica realizata si de **Florus** ("Epitome" I.39) atunci când se refera la Muntii Banatului de lânga Dunare. Faptul ca dupa retragerea aureliana din Dacia este remarcata o patrundere a **sarmatilor** in Banat unde, dupa unele informatii **[18]** se aflau si in timpul lui Constantinus-I (332 d.H.), permite localizarea tinutului Caucalandei (in sanscrita, KA-UC/e/A-LA/s/-NIDA/s = "*Locul acela care tinde sa fie o resedinta ascunsa"*, in zona numita Plaiul Closani.

Se spune ca: *"Zeul-Mos - l*a origine un batrân cioban mioritic *- isi avea resedinta la o stâna cocotata pe crestele innegurate ale Carpatilor Ceresti* (când in Ceahlau, când pe Caraiman, când pe Parâng, cind in Apuseni). *Insemnele puterii si domniei lui pastorale in Carpatii Ceresti sunt Lumina, Soarele si Luna, astrele. Fiind conducatorul suprem al conclavului si cortegiului de Mosi-divini (*sau de "Sfintii populari") *el detine toate elementele si puterile conducerii universale"* **[19]**.

Insiruirea muntilor de resedinta a Zeului-Mos si atributele puterii acestuia implica precizasrea ca lantul Muntilor Carpatii românesti este constituit din trei formatiuni principale care, practic, in aceste conditii, poate fi considerat un Tibet al tarii noastre. Aceste formatiuni sunt:

a) - intre 44043'-44055' lat.N/22000'-23000' long.E, incluzând muntii Poiana Rusca (PR), Tarcu (T), Cernei (C) - pe care ii identificam cu Muntii Kerauni (Ceraunieni) si Mehedinti (M), pe care ii identificam cu Muntii Riphaei; in sumeriana, RAPPA/sum/-HE/t/I/l/ = "*Muntele vast fie ca el sa traiasca*"; in sanscrita, RI-APA/nc/-A/n/H/as/ = "*Muntele inalt aflat in spatele strâmtorii"* (Portile de Fier); in latina, RIPA-HEIA = "*Muntele de la malul apei* (Dunarea) *celor curajosi"* (Dacii); actual, româna, RÂPA - *"Coasta abrupta a unui deal* (munte)*"*, regasit in antroponimul Râpa, Râpanu, Râpariu, Râpascu, Râpea, Râpeanu, toponimele Râpa (Bihor, Gorj, Mures, Vâlcea), Râpas (Hunedoara), Râpanesti (Vâlcea), Râpile (Buzau) din tara noastra, anal.topon. Râpa, Râpe (Anglia, Italia), Riparius (SUA).

Muntii Riphaei sunt mentionati de Apollonius din Rhodos si localizati acolo *"unde murmura izvoarele fluviului Istru"*, Pliniu cel Batrân (23/24-79 d.H.) in "Historia Naturalis" (VI.7.1) ii considera ca munti ce constituiau frontiera de vest a sesurilor numite Scythia, prin poziti a lor geografica fiind identici cu Carpatii Meridionali, localizare confirmata si de *"...cei mai putini care intorcându-se la traducerile grecesti in care este vorba de muntii Ripheeni, pretind ca acest cuvânt din urma este sinonimul lui Karpathe, sprijinindu-se pe afirmatia lor de faptul ca atunci când vorbesc despre muntii Riphaeni, grecii desemneaza muntii din* ***Transilvania****"*. O referire la acesti munti o avem in pasajul:*"...la inceputul acestei parti a arcului, unde inceteaza muntii Riphaei* (zona muntilor Godeanu sau Curbura Carpatilor) *locuiesc arampheii, oameni drepti, cunoscuti prin calmul lor..."* **[21].**

Prabusirea unei parti din acesti munti a condus la crearea actualului curs al fluviului Dunarea printre *"Coloanele lui Hercules"* (Piatra Voditei si Piatra Gavrin), urmele prabusirii fiind evidentiate prin deja faimoasele Cataracte de la Portile de Fier. Numai dupa aceasta prabusire (sec.XI II i.H.) a fost posibila navigatia argonautilor condusi de Iason si a lui Ulise, pe Istru.

b) - Un sector, pe coordonatele 44055'-45053' lat.N / 22027'-25040' long.E, incluzând muntii: Godeanu, Retezat, Sureanu, Vâlcan, Parâng, Cindrel, Lotrului, Capatânei, Fagaras, Iezer, Piatra Craiului, Leaota, Bucegi.

Existenta in incinta acestor munti a unor oronime, omonime ca: Baba, Babele, Balaur, Bran, Bucura, Galbena, Godeanu, Gugu, Lolaia, Magura, Moraru, Mosu, Muncelu, Olanu, Papusa, Prislop, Sfinx, Stânisoara, Serpilor, Valea Rea, Vârful lui Patru, Vârful lui Stan, Zanoaga s .a.., constituie o dovada peremptorie a existentei unor comunitati

descendente dintr-un centru comun pe care il identificam in zona masivului Godeanu-Tarcu-Retezat acolo unde Victor Kernbach, autorul volumului *"Enigmele miturilor astrale"* sustine ca Vârful Gugu este centrul unuia dintre punctele energetice esentiale ale planetei.

In cadrul aceluiasi segment, pe coordonatele 450-460< /SUP> lat.N / 230-260 lg.E , a fost localizat *"Dreptunghiul Carpatilor Meridionali"* - unde apar lumini ciudate in miez de noapte - numit si *"Zona crepusculara a Europei"* **[22]**, adica o zona cu lumina difuza care se raspândeste inainte de rasaritul si dupa apusul Soarelui, având originea la Vârful Gugu, in jurul caruia au fost descoperite cele mai vechi oseminte umane din tara noastra (Pesterile : Bordu Mare, Cioclovina, Muierii) ai caror urmasi au migrat in toate directiile, pâna la cele mai indepartate puncte de pe glob.

Carpatii Orientali, incluzând si curbura dintre 450-460 lat.N/25040'-2700 0' long.E, dincolo de care, intre 460-480 lat.N/250-270 long.E, sunt Carpatii Oriental propriu-zisi, includ Muntii Rarau (sumeriana, RU-RE'U) = "*Muntele pastorului care creeaza"*; Muntii Hasmasu (sumeriana, H/urs/AS-MASU - "*Muntele Geaman*"); oronimele Ghimes care amintesc de eroul Ghilgames (GHI/l-u-gal/MES), râul Somes (vechi Samus) amintind de zeul Soarelui - Samas; cu izvoarele in aceeasi zona din care izvorasc râurile Mures, Olt, Târnava, acolo unde, dupa Potopul universal s-a aflat Utnapistim (liter. Viata vesnica) supranumit Cel-Prea-Intelept. Acesta "*era faptura omeneasca*" a carui statura era de unsprezece coti (5,7 metri), deci un urias, ales de zei pentru a salva speciile de fiinte (umane si animale) de la Potopul Universal, un veritabil Noe biblic insa, cu aproape doua milenii anterior mentionarii acestuia din urma. Dupa potop, aceiasi zei au hotarât ca: "*Acum el si cu sotia lui sa fie asemenea noua, zeilor, si Utnapistim sa traiasca departe de oameni, la Gura Apelor"*. Destainuindu-se eroului Ghilgames, Utnapistim spunea ca zeii *"m-au dus deci pe tarâmuri indepartate si m-au asezat la Gura Apelor"* **[23].**

Carpatii Occidentali (Apuseni) sunt remarcati prin bogatiile lor de metale rare ce constituiau fabuloasele bogatii ale locuitorilor din aceste parti, jefuiti de cei "*adusi de vânturi"*, incepând de prin mileniul II i.H.

Prin pozitionarea acestor munti fata de lantul serpuitor al Carpatilor Orientali si Meridionali, intocmai aripei unui urias balaur - monstru imaginat ca un sarpe, cu unul sau mai multe capete (vezi crestele muntilor) adesea inaripat. De altfel, balaurul (sarpele fantastic) ca imagine exacerbata serpentiforma a fost considerat de arheologi, cu origini inca din neoliticul superior (3700-2500 i.H., cultura Cernavoda-I; sceptrul de la Harman, Brasov), *"un animal simbolic al localnicilor din Carpati"* **[24],** simbol pastrat prin legendele despre Hercule, Iorgovan, Iovan, si prin oronimele Balaur sau Serpilor citate mai inainte. Este posibil ca acest *"animal simbolic"* sa fi constituit arhetipul pentru Quetzalcoatl "Kukutkan) - *"Sarpele cu pene"* unul din cei mai importanti zei ai populatiei maya si a altor popoare mai vechi din America Centrala (Golful Mexic).

Succinta prezentare a orogenezei Carpatilor Românesti si a câtorva elemente de etnogeografie determinante in etnogeneza, ca proces de formare a poporului care, urmare unui proces social-istoric de lunga durata desfasurat in preajma acestor munti, au creat elemente de cultura si civilizatie iradiate, prin migratie, pe cale pasnica, cu generozitate si altor multe popoare de pe toate meridianele Terrei.

Note bibliografice:

[1] PETRESCU, IUSTINIA - "Perioadele glaciare ale pamântului", Edit.Tehnica, Bucuresti, 1990,p.123

[2] Idem - pp.37,55,151-153

[3] APOLLONIOS din Rhodos - "Argonauticele", Edit.Univers, Bucuresti, 1976,p.157< /P>

[4] DENSUSIANU, N. - "Dacia preistorica", Edit.Meridiane, Bucuresti, 1986,p.689

[5] *** - "Dictionar de istorie veche a României", Edit.Stiin.si Enciclopedica, Buc., 1976,p.132

[6] ZAMAROVS KY,V. - "La inceput a fost Sumerul", Edit.Albatros, Buc.1981,p.169

[7] HASDEU, P.B. - "Istoria critică a românilor", Edit.Minerva, Buc.1984,p.431

[8] DENSUSIAN U, N. - "Dacia preistorica", Edit.Meridiane, Bucuresti, 1986,p.423,431

[9] APOLLONIOS din Rhodos - "Argonauticele", Edit.Univers, Bucuresti, 1976,p.132-133

[10] STRABON - "Geografia-III" , Intrep.Poligrafica Cluj, 1984,XI.4.1.,XI.5.1.,XI.5.5.; Idem. AMMIANUS , MARCELLINUS, "Istorie romana", Intrep.Poligrafica Cluj, 1982;XXII.8.27;XXIII.6.70

[11] STRABON - "Geografia-III" , Intrep.Poligrafica Cluj, 1984,XV.1.11;XI.5.5.

[12] MARTIS, MIHAI - "De la Bharata la Ghandi", Edit.Stiin.si Enciclopedica, Buc., 1987,p.30; Idem.AUBOYER, J. - "Viata cotidiana in India antica", Edit.Stiin.si Enciclopedica, Buc., 1976,p.32

[13] STRABON - "Geografia-III" , Intrep.Poligrafica Cluj, 1984,XII.3.5.;XII.3.20.

[14] APOLLONIOS din Rhodos - "Argonauticele", Edit.Univers, Bucuresti, 1976,p.127; Idem. STRABON,op.cit., XII.3.20, XII.3.26., XII.8.1.

[15] STRABON - "Geografia-III" , Intrep.Poligrafica Cluj, 1984,XII.8.3

[16] STRABON - "Geografia-III" , Intrep.Poligrafica Cluj, 1984,XII.3.9.

[17] AMMIANUS, MARCELLINUS, "Istorie romana", Intrep.Poligrafica Cluj, 1982;XXXI.4.13

[18] AMMIANUS, MARCELLINUS, "Istorie romana", Intrep.Poligrafica Cluj, 1982;XXII.8.27;XVII.12.6-17; Ibid.ANONYMUS, VALESII,V.31

[19] VULCANESCU, R. - "Mitologie române", Edit.Academiei, Buc.1985,p.216

[20] APOLLONIOS din R., op.cit.,p.126

[21] **AMMIANUS**, M.; op.cit.XXIII.8.38

[22] *** - "69 - Revista fenomenelor paranormale",nr.10/1995,p.4

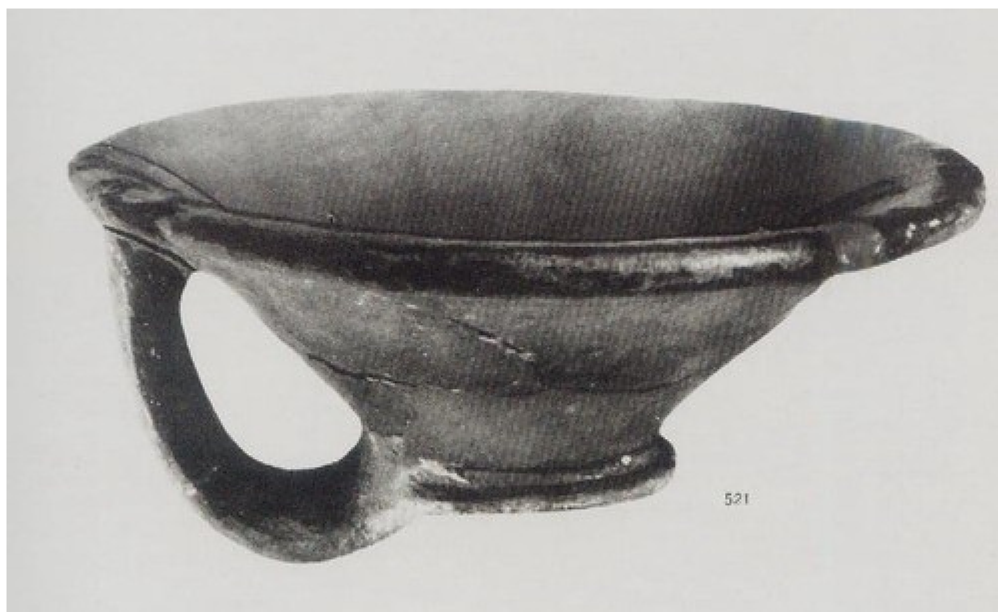
[23] *** - "Epopeea lui Ghilga mes", Edit.pt.literatura universala,Buc.1966,p.154

[24] - VULCANESCU, R.;op.cit.p.93

Ceramica în Dacia

Ceramica constituie principala dovadă materială a prezenței autohtonilor daci în provincia creată de împăratul Traian. Acest lucru a fost observat încă din perioada în care se efectuau primele cercetări arheologice în aşezări şi castre, ajungându-se şi la primele concluzii care, chiar dacă sufereau de o anumită inconsistență în demonstrații, puneau probleme generale care urmau, cel puțin unele dintre ele, să fie confirmate, de cercetări viitoare.

Cercetătorul clujean N. Gudea publică într-un interval scurt ceramica din diferite castre cercetate, efort meritoriu, dar care nu a mai fost urmat, decât în mică măsură, de către alți cercetători. O dată cu cercetarea şi publicarea monografică a necropolelor de la Soporu de Câmpie şi Locusteni s-au putut face şi primele departajări tipologice pentru ceramica de factură dacică şi s-a putut observa şi ponderea ceramicii autohtone în cadrul unei zone, cea a Olteniei. Tot în această perioadă apar şi rezultatele cercetărilor din aşezarea de la Slimnic, în care, pentru prima dată, este publicată pe complexe atât ceramica de factură romană, cât şi cea de factură dacică.

În anii din urmă, cercetări semnificative în acest domeniu nu s-au mai realizat, cu excepția unor studii care ne aduc dovezi ce atestă prezența ceramicii de factură autohtonă în capitala Daciei, la Tibiscum şi la Napoca. În momentul de față, cunoaştem în jur de 90 de stațiuni în care a apărut ceramică de factură dacică, lucrată, de obicei, cu mâna, dar, din păcate, în cea mai mare parte, aceste descoperiri sunt întâmplătoare, fără a se cunoaşte prea multe date în legătură cu condițiile descoperirii, iar materialul este foarte fragmentar. În plus, în momentul de față, nu dispunem, în afară de Oltenia, de un studiu monografic privind ceramica provincială romană din Dacia. Mai mult, nu a fost publicat exhaustiv materialul ceramic din nici una dintre stațiunile cercetate.

Considerații asupra ceramicii geto-dacice

Toți cercetătorii care au abordat, într-un fel sau altul, problematica continuității populației autohtone şi, în speță, a ceramicii, au observat că formele ceramice decurg atât tipologic, cât şi ca manieră de confecționare, din prototipuri din perioada preromană.

Civilizația geto-dacică, atât în faza ei timpurie (secolul IV - prima jumătate a secolului II a.Chr.), cât şi în cea clasică (a doua jumătate a secolului II a.Chr. - secolul I p.Chr.), cunoaşte o mare varietate de produse ceramice, determinată atât de o dezvoltare internă, cât şi de influențele resimțite, greceşti, celtice şi, mai târziu, romane. Fără a insista asupra perioadei timpurii, perioada clasică oferă un volum impresionant de material

ceramic, prezent în sute de aşezări, pe tot cuprinsul spaţiului locuit de geto-daci. Chiar dacă au trecut peste 30 de ani de la primul studiu monografic în domeniu, aparţinând lui I.H.Crişan, el reflectă bogăţia unui material care cuprinde atât vase lucrate cu mâna, din pastă grosieră (oala-borcan cu butoni cilindrici, ceaşca dacică) sau fină, lustruită (căniţe bitronconice, oala "pepene", fructiera), cât şi vase lucrate la roată - categorie ce înregistrează o creştere numerică -, apărând forme noi precum strecurători, cupe cu picior, imitaţii de boluri deliene, capace, străchini carenate cu marginea răsfrântă. Concluziile sunt în cea mai mare parte confirmate de studii ulterioare, cum este cel al lui I.Glodariu, de rezultatele cercetărilor din cetăţile de la **Căpâlna** şi **Tilişca**, cât şi de cele care tratează aşezări din zona extracarpatică, din **Câmpia Munteniei**, precum cele de la Ocniţa, Sprâncenata şi Brad.

Deşi studiul ceramicii geto-dacice este încă la început, mai ales în ceea ce priveşte ceramica din zona Munţilor Orăştiei, se poate observa că ceramica geto-dacică are o originalitate de netăgăduit, o bogăţie a formelor şi o varietate a decorului care o individualizează în cadrul seminţiilor de la începuturile erei creştine. În aceste condiţii, consecinţelor arheologice ale cuceririi Daciei de către romani, deja analizate, le-ar trebui adăugată încă una - încetarea activităţii unor ateliere ceramice care, fără îndoială, au existat în perioada anterioară.

Ceramica autohtonă din Dacia romană

Aşa cum am mai arătat, se cunosc astăzi circa 90 de localităţi în care a fost semnalată ceramică de factură autohtonă, dar foarte puţine beneficiază de publicarea materialului rezultat din cercetările întreprinse, multe fiind semnalate doar în urma unor cercetări de teren, iar în altele executându-se doar simple sondaje arheologice. Se cunosc astăzi doar câteva staţiuni care permit o analiză a ceramicii, ele fiind, în primul rând, cele două necropole ale populaţiei autohtone de la Soporu de Câmpie şi Locusteni, aşezările de la Slimnic, precum şi o parte din materialul ceramic, de factură dacică, descoperit într-o serie de castre cum sunt cele de la Rucăr, Bologa, Buciumi, Râşnov. In restul cazurilor, referirile asupra ceramicii indigene sunt sumare, generale, fiind ilustrate numai anumite piese. Din păcate, staţiuni importante a căror cercetare a fost finalinalizată relativ de mult timp nu dispun în momentul de faţă de studii monografice, acesta fiind cazul necropolei şi aşezării de la Obreja sau al aşezării de la Locusteni.

Vom analiza în continuare principalele loturi de materiale care permit o analiză tipologică şi oferă anumite criterii pentru datare.

Bologa, jud Cluj, castru. Este analizat un lot de 33 de fragmente ceramice, provenind din săpăturile efectuate în anii 1967-1968. Fragmentele provin de la vase executate exclusiv cu mâna, din pastă grosolană, conținând nisip şi pietricele, arderea fiind incompletă. Formele cele mai frecvente sunt oalele de dimensiuni mijlocii sau mici; de asemenea apar 2 fragmente ce provin de la ceşti-opaiț, iar 2 fragmente aparțin unor patere (imitații locale după prototipuri romane). În general, decorul lipseşte; atunci când apare este simplu, reprezentat de proeminențe, brâuri alveolare sau striate, linii incizate, de obicei ondulate.

Buciumi, jud Sălaj, castru. Este analizată, în două studii, ceramica de factură dacică, executată, în general, cu mâna (cu o singură excepție), dintr-o pastă de calitate inferioară, care conține nisip, pietricele, alte impurități, arderea fiind incompletă şi neomogenă. Formele cele mai frecvente sunt vasele borcan sau oalele cu pereții uşor curbați şi ceştile-opaiț. O caracteristică a ceramicii descoperite în castrul de la Buciumi este imitarea unor forme romane, îndeosebi patera, dar şi a unor forme de oale, la acestea din urmă observându-se trecerea de la buza scurtă, foarte uşor răsfrântă, la buza cu profil puternic răsfrânt, fasonată sau ascuțită, specifică vaselor romane provinciale. Decorul este sărac, compus din butoni, brâie alveolare, alveole în linie, linii incizate, de obicei, în val.

Locusteni, jud Dolj, necropolă şi aşezare. Aici s-a descoperit şi cercetat cea mai importantă necropolă aparținând autohtonilor din provincia Dacia, criteriul hotărâtor pentru etnicitatea sa fiind reprezentat tocmai de importantul material ceramic de factură dacică descoperit, folosit atât pentru depunerea resturilor cremației, cât şi pentru diferite ofrande. Materialul documentar, de excepțională importanță pentru tema în discuție, este format din 46 de oale de tip borcan, lucrate cu mâna, folosite ca urne în care erau depuse resturile incinerației, 8 ceşti dacice, lucrate de asemenea cu mâna, folosite drept capace, un taler cu un decor neobişnuit, utilizat tot drept capac, o căniță cu o toartă, depusă ca

ofrandă. Categoria ceramicii lucrate la roată include oalele tip borcan (2 exemplare), vasele bitronconice (11 exemplare), folosite drept urne, 2 fructiere şi o ceaşcă-opaiţ utilizate drept capace, la care se adaugă 3 capace propriu-zise, considerate de descoperitor ca fiind de factură dacică. Vasele lucrate cu mâna sunt modelate din pastă grosolană cu mult nisip, fiind arse inegal, având o culoare cărămizie sau, uneori, gălbuie. Cele lucrate la roată sunt confecționate din două categorii de pastă: zgrunțuroasă, de culoare cărămizie, şi fină, de culoare cenuşie. Cât priveşte decorul, deşi mai variat decât în alte stațiuni, rămâne totuşi sărac, fiind compus atât din ornamente în relief: brâuri alveolare (într-un caz fiind dispuse două pe gâtul unui vas), brâuri simple, ghirlande de brâuri alveolare, butoni dispuşi simetric, cât şi din ornamente incizate, reprezentate de linii paralele sau în val. Se înregistrează şi cazuri în care cele două tipuri de ornamente sunt combinate. In necropola de la Locusteni au fost descoperite 220 vase ceramice, dintre care 130, adică 59,09% din total, sunt de factură romană, iar 90, adică 40,90%, sunt de factură dacică, dintre acestea 72 de exemplare (80) fiind lucrate cu mâna.

Din păcate, cercetările din aşezare sunt încă inedite. Din cele câteva rapoarte publicate reiese că proporția în care apare ceramica de factură dacică este de numai 10%, acest decalaj important putând fi explicat prin conservatorismul care se manifestă mai pregnant în ritul şi ritualul funerar.

Obreja, jud Alba, aşezare şi necropolă. Reprezintă una dintre cele mai importante stațiuni în ceea ce priveşte problema persistenței elementului autohton dacic, dar, din păcate, este în cea mai mare parte inedită. În aşezare s-au descoperit 30 de bordeie, 8 locuințe de suprafață şi aproximativ 80 de gropi. Nu se fac referiri speciale asupra ceramicii descoperite în aşezare, fiind doar ilustrate câteva ceşti-opaiț, care, interesant, nu se regăsesc în repertoriul ceramic al necropolei. În necropola aşezării s-au descoperit 243 de morminte de incinerație şi înhumație. Numai în 12 morminte s-a descoperit ceramică de factură locală, modelată cu mâna, din pastă cu multe impurități, cu ornamente în relief (brâuri alveolare sau crestate) şi incizate (linii drepte, frânte sau ondulate).

Orheiul Bistriței, jud. Bistrița, castru. Din acest castru de pe granița de nord-est a Daciei a fost publicat un lot de ceramică, reprezentat de fragmente lucrate exclusiv cu

mâna, din pastă grosolană cu pietre, provenind de la cești-opaiț şi diferite vase tip borcan. Decorul este extrem de sărac, fiind prezent doar pe 2 fragmente dintre cele 16 analizate, şi este compus dint-un brâu alveolar crestat şi crestături pe buză.

Râşnov, jud.Braşov, castru. În monografia consacrată acestui castru se aminteşte şi ceramica de factură dacică, dar, din păcate, în afara unui vas borcan decorat cu un brâu în relief, celelalte fragmente ceramice ilustrate aparțin, după cum au remarcat şi alți cercetători, epocii bronzului, fapt care explică şi descoperirea unui număr mare, comparativ cu alte castre, de fragmente ceramice lucrate cu mâna.

Rucăr, jud. Argeş, castru. Cercetările desfăşurate în acest castellum, construit de un detaşament al cohortei II Flavia Bessorum, au pus în evidență un lot ceramic de factură dacică foarte important, ținând cont de faptul că această stațiune reprezintă un complex închis, care a funcționat în primele două decenii ale secolului al II-lea. Lotul analizat cuprinde 27 de fragmente ceramice, dintre care 18 fragmente lucrate cu mâna şi 9 lucrate la roată. Menționăm un singur vas întregibil, reprezentat de o ceaşcă-opaiț. Ceramica lucrată cu mâna este modelată fie din pastă fină, făinoasă la pipăit, care nu conține degresant, fie din pastă poroasă, cu pietricele şi mică în compoziție, fie din pastă zgrunțuroasă, în acest din urmă caz apărând o variantă fină, în care nisipul este bine ales, şi o alta cu un aspect mai puțin îngrijit, conferit de pietricelele, câteodată de mărimi considerabile, prezente în pastă. Vasele sunt reprezentate de două tipuri: ceaşca dacică, deja amintită, şi oalele tip borcan, acestea prezentând două variante: unele cu diametrul gurii aproape egal cu diametrul maxim şi altele cu corpul bombat, ovoidal şi buza evazată, decorul fiind dispus deasupra diametrului maxim, care se află în jumătatea superioară a vasului. Există exemplare a căror buză este mai puțin evazată şi decorul se află pe buză sau imediat sub buză, acestea fiind cele mai frecvente forme în cadrul ceramicii lucrate cu mâna. Ceaşca dacică are o oblicitate mai redusă a pereților şi nu are toarte. Decorul, care apare numai pe ceramica lucrată cu mâna, este format din ornamente în relief - brâie alveolare, în formă de şnur sau simple - şi din ornamente incizate, reprezentate de linii drepte, în zig-zag sau în val, realizate unele cu un instrument lat, având aspectul unor caneluri, altele cu un instrument ascuțit. Ceramica lucrată la roată este modelată atât din pastă fină, de culoare cenuşiu deschis, fără impurități, cât şi din pastă zgrunțuroasă. Formele întâlnite sunt fructiera, strachina, cana, cu o toartă uşor supraînălțată. Lotul de ceramică de la Rucăr este foarte important, atât din punctul de vedere al încadrării sale cronologice (primele două decenii ale secolului II), cât mai ales prin repertoriul de forme, ce ne oferă o mărturie privind felul în care s-a făcut trecerea de la perioada clasică a civilizației geto-dacice la perioada romană. Menționăm că ceramica din lagărul de la Rucăr nu îşi găseşte analogii în alte stațiuni din Dacia romană.

Slimnic, jud Sibiu, aşezare. În această localitate, bogată în vestigii arheologice, au fost cercetate mai multe aşezări, atât din perioada preromană, cât şi din perioada secolelor II-III. Astfel, în situl de la Sarba - Stempen s-au descoperit de fapt două aşezări, şi nu două faze ale aceleiaşi aşezări, cum lasă să se înțeleagă autorul cercetărilor, prima datată în intervalul secolelor II a. Chr.- I p. Chr., cea de-a doua în perioada existenței provinciei Dacia, adică secolele II-III. În această din urmă aşezare s-au descoperit 10 locuințe, de regulă de tipul uşor adâncit, şi 14 gropi. În majoritatea cazurilor, ceramica romană apare în asociere cu ceramica de factură dacică. In aşezarea de la Sarba -La Saivane, care se datează numai în intervalul secolelor II-III, au fost cercetate 4 locuințe, de acelaşi tip cu cele din aşezarea de la Sarba - Stempen, şi 3 gropi. Materialul ceramic de factură dacică este fragmentar, lucrat exclusiv cu mâna, dintr-o pastă cu impurități, în special pietricele, cuprinzând două forme: vasele tip borcan, cu buza mai mult sau mai puțin răsfrântă, şi ceştile-opaiț, cu sau fără toarte. Menționăm faptul că în aşezarea de la Sarba - La Saivane

nu s-au descoperit fragmente de ceşti. Decorul este format din ornamente în relief: brâuri alveolare, crestate sau în relief, butoni, care sunt, câteodată, decoraţi cu o line incizată în cruce, şi ornamente incizate: împunsături, striuri orizontale etc.

Soporu de Câmpie, jud. Cluj, necropolă. Aici s-a cercetat pentru prima dată o necropolă care poate fi atribuită autohtonilor din provincia Dacia. Materialul ceramic de factură dacică este format dintr-un lot de aproximativ 42 de vase (din păcate nu toate au fost ilustrate în monografie), lucrate exclusiv cu mâna, din pastă cu multe impurităţi, conţinând nisip şi pietricele. Principalele forme sunt oalele fără toarte, cum le numeşte autorul cercetărilor, şi ceştile-opaiţ. Decorul este sărac, format din ornamente în relief: brâuri alveolare sau crestate, brâuri simple, butoni mici rotunzi sau ornamente incizate: striuri superficiale, neregulate, făcute cu măturica, linii drepte sau ondulate, crestături sau alveole, plasate pe umărul sau buza vasului.

Am trecut în revistă principalele staţiuni care dispun de o publicare mai mult sau mai puţin completă a materialului ceramic de factură dacică descoperit. Din păcate, pentru celelalte descoperiri, se fac numai referiri generale, sumare, cum sunt cele despre aşezările de la Ocna Sibiului, Roşia, Noşlac, sau cele privind ceramica autohtonă din capitala **Daciei**, Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Alte descoperiri provin, după cum am mai arătat, din cercetări perieghetice, ceea ce impune o anumită rezervă în aprecieri, cu atât mai mare în domeniul de care ne ocupăm.

Luarea în discuţie a principalelor loturi de materiale ceramice pe care le avem la dispoziţie ne permite doar conturarea unei imagini generale, numărul mic al descoperirilor publicate, şi caracterul lor, de cele mai multe ori superficial analizat, făcând imposibilă, în momentul actual, o analiză completă a acestei probleme. Am exclus din analiza noastră lotul ceramic de la Rucăr, care după cum am mai arătat, provine dintr-o staţiune cu o vieţuire foarte scurtă în timp, prezentând o serie de caracteristici care o individualizează şi la care vom reveni atunci când vom aborda problemele de datare.

Prin natura materialului din care este confecţionată, ceramica de factură dacică este foarte friabilă, păstrându-se, în general fragmente, ceea ce face ca o tipologie să fie dificil de stabilit. De mare ajutor în demersul nostru sunt vasele, folosite de obicei ca urne, descoperite în cele două necropole ale autohtonilor de la Soporu de Câmpie şi Locusteni, care permit consideraţii asupra acestor categorii ceramice. O altă problemă în stabilirea unor serii tipologice o constituie marea diversitate a formelor şi dimensiunilor vaselor, îndeosebi a celor lucrate cu mâna, chestiune care l-a determinat pe D. Protase să afirme că, dacă ar fi să luăm în seamă toate amănuntele, am avea 42 de forme din cele 42 de vase de factură dacică descoperite în necropola de la Soporu de Câmpie.

Cu toate limitele pe care le impune o atare cercetare, vom încerca o încadrare tipologică, bazată pe principalele loturi ceramice şi, mai ales, pe cele din necropole. Vom folosi drept criterii de departajare tehnică de confecţionare şi forma vaselor. În ceea ce priveşte forma vaselor, denumiri intrate în uzul comun - "vasul sau oala borcan", "ceaşca dacică"-, au fost folosite fie pentru a completa descrierea, fie, independent, acolo unde nu există loc pentru confuzie. Nu am folosit drept criteriu de departajare pasta din care sunt modelate vasele, descrierea acesteia făcându-se la fiecare tip în parte.

După tehnica de confecţionare se disting două mari categorii:

1. ceramica lucrată cu mâna;

2. ceramica lucrată la roată.

1. Ceramica lucrată cu mâna

Ceramica de acest tip este de departe cea mai numeroasă, fiind modelată, în cele mai multe cazuri, dintr-o pastă grosolană cu mult nisip, ceea ce o face foarte friabilă, sau dintr-o pastă zgrunţuroasă, amestecată cu multe pietricele. Repertoriul formelor vaselor de factură dacică lucrate cu mâna, ca de altfel al întregii ceramici aparţinând autohtonilor, este sărac, fiind reprezentat practic de două tipuri de vase: a. vasul borcan şi b. ceaşca dacică.

a. Vasul borcan

In ciuda marelui coeficient de subiectivism pe care îl conţine această sintagmă, o vom folosi, ţinând cont mai ales de tradiţia existentă în acest sens în arheologia românească, pentru a desemna mai multe categorii de forme ceramice. Astfel de subiectivisme şi imprecizii sunt de altfel foarte frecvente, acest fapt necesitând stabilirea unor criterii unice care să permită elaborarea unei terminologii unanim acceptate. Ţinând cont de forma geometrică a acestor vase, ele se pot împărţi în trei tipuri: a.1. vase de formă aproximativ cilindrică, practic tipul de vas borcan clasic; a.2. vase de formă ovoidală, aşa-zisul vas tip "pepene"; a.3. vase de formă uşor bitronconică.

a.1. Vase de formă aproximativ cilindrică

Este forma cea mai răspândită, constituind, alături de ceaşca dacică şi fructieră, adevărate embleme ale civilizaţiei geto-dacice. La originea sa se află vasul borcan din aşezările geto-dacice din perioada clasică a civilizaţiei geto-dacice. Dimensiunile acestor vase sunt mici şi mijlocii, întâlnindu-se şi vase miniaturale, precum cel de la Locusteni. Buza este mai mult sau mai puţin evazată şi fundul drept. Varietatea acestei forme de vas este foarte mare. Gh.Popilian, analizând acest tip prezent în necropola de la Locusteni, stabileşte mai multe variante în funcţie de decor, ceea ce, într-o analiză la scara întregii provincii, este practic imposibil. Decorul acestor vase este sărac, fiind format din ornamente în relief: brâie alveolare, crestate, simple, dispuse pe diametrul maxim al vasului, sau în formă de ghirlandă, butoni, de obicei cilindrici, câteodată fiind incizaţi cu linii în formă de cruce, şi ornamente incizate: linii simple sau în registre, paralele sau în val, dispuse orizontal; alveole dispuse de obicei pe buzele vaselor; crestături; se remarcă uneori prezenţa decorului incizat în formă de brăduţ. Aceste vase erau folosite în scopuri gospodăreşti şi ca urne în necropole, vasele miniaturale fiind utilizate ca ofrandă.

a.2. Vase de formă ovoidală

Sunt de mari dimensiuni, având o înălţime de aproape 0,50 m, buza răsfrântă în afară şi de obicei nu au decor. Uneori sunt decorate cu brâie alveolare, plasate pe umărul sau pântecul vasului sau, în diferite poziţii, pe întregul corp al vasului. Nu se întâlnesc decât în staţiunea de la Locusteni.

a.3. Vase de formă uşor bitronconică

Sunt vase în general mai rare, ce apar mai ales în Transilvania, dar există şi un astfel de vas, miniatural, la Locusteni. Au buza uşor răsfrântă şi fundul drept. În general sunt lipsite de ornamente, vasul de la Locusteni fiind decorat cu brâu alveolar şi caneluri pe buză.

b. Ceaşca dacică

Constituie cea mai caracteristică şi mai reprezentativă dintre formele ceramicii geto-dacice. Nu vom intra în discuţii asupra diferitelor denumiri (căţuie, ceaşcă-opaiţ). Cert este faptul că ea se găseşte în aproape toate aşezările. Aceste vase sunt lipsite în general de decor, dacă exceptăm formele timpurii, în cazul nostru, de la Drajna de Sus sau unele exemplare de la Locusteni. Ele au formă tronconică şi deosebim trei variante: cu o singură

toartă, cu două toarte sau fără. Ceramica fără toarte necesită o discuție separată, unii autori considerând că această variantă apare de-abia în prima jumătate a secolului III, dar se cunosc exemplare şi din prima jumătate a secolului II, precum cea din castellum-ul de la Rucăr. O categorie foarte importantă o reprezintă ceştile fără toarte, cu alveole la bază, datate în a doua jumătate a secolului III - secolul IV. În general ele sunt folosite ca opaițe. Este interesant faptul că, dacă la Locusteni au fost folosite numai drept capace, la Soporu de Câmpie erau depuse în morminte, se pare cu scop ritual.

O problemă abordată de cei care s-au ocupat de studiul ceramicii autohtone o constituie vasele lucrate cu mâna după prototipuri romane. Astfel, în castrele de la Bologa şi Buciumi s-au descoperit imitații după patere, iar la Soporu de Câmpie şi Obreja exemplare de oale de tip roman lucrate cu mâna. Puținătatea materialului documentar nu ne permite să facem considerații asupra acestui fenomen, interesant, dar care nu poate fi pus neapărat pe seama autohtonilor.

2. Ceramica lucrată la roată

Este puțin numeroasă, lipsind din marea majoritate a aşezărilor. Dintr-o analiză care nu are pretenția de a fi foarte exactă, reiese că ceramică de factură locală lucrată la roată apare numai în 15 stațiuni, ceea ce reprezint un procent de sub 20%. Singura stațiune care ne oferă posibilitatea unei anumite departajări tipologice este necropola de la Locusteni, în celelalte ceramica fiind foarte fragmentară şi, mai mult, în unele stațiuni importante cum este cea de la Soporul de Câmpie, nedescoperindu-se ceramică lucrată la roată.

Această categorie ceramică este lucrată din două feluri de pastă, zgrunțuroasă, de culoare cărămizie, şi fină, de culoare cenuşie. Cât priveşte ceramica zgrunțuroasă, despre care până nu de mult se credea că a apărut odată cu cucerirea romană, săpăturile de la Ocnița au documentat prezența oalelor borcan lucrate la roată, din pastă zgrunțuroasă, încă din secolul I p. Chr.

Principalele forme sunt: a.vasul de formă cilindrică, tip borcan; b. vasul bitronconic; c.fructiera şi d. ceaşca dacică. Cât priveşte introducerea unor capace în rândul formelor ceramice autohtone, datele existente nu ni se par concludente.

a. Vasul de formă cilindrică tip borcan

Aceste vase sunt asemănătoare cu cele de acelaşi tip lucrate cu mâna, cunoscându-se două exemplare de la Locusteni. Decorul este reprezentat din trei butoni dispuşi simetric şi linii paralele incizate.

b. Vasul bitronconic

Se cunosc 11 exemplare descoperite la Locusteni, lucrate dintr-o pastă fină, de culoare cenuşie; suprafața exterioară a vasului este acoperită cu un vernis negru; buza este răsfrântă, oblic sau orizontal, umărul este bine marcat în zona diametrului maxim, iar fundul este câteodată profilat, iar în centru, pe suprafața exterioară are un umbo. Decorul constă dintr-unul sau două grupuri, compuse din două sau trei linii adânc incizate. Acest tip de vas a fost folosit ca urnă şi nu are analogii în altă parte.

c. Fructiera

Deşi este o formă reprezentativă pentru perioada anterioară cuceririi romane, fructiera dispare în general din repertoriul ceramicii romane provinciale din Dacia. Singurele descoperiri cunoscute până în prezent sunt reprezentate de cele două exemplare folosite drept capace în necropola de la Locusteni, în rest fiind semnalate fragmente, provenind în general din cercetări de teren, după părerea noastră neconcludente pentru analiza de față. Cât priveşte fructiera descoperită la Obreja, ea pare mai degrabă de influență carpică. Exemplarele descoperite la Locusteni, confecționate din pastă fină, cenuşie, cu suprafața exterioară acoperită cu un vernis negru, au buza întoarsă orizontal în

afară, corpul cu umărul bine marcat, iar piciorul gol pe dinăuntru.

d. Ceaşca dacică

Se cunoaşte un singur exemplar descoperit în necropola de la Locusteni, folosit drept capac, din pastă de culoare cărămizie, cu mult nisip, având dimensiuni mari.

Două probleme ce revin frecvent în discuție încă din perioada interbelică, reluate şi în unele studii mai noi, sunt constituite de proveniența vaselor de provizii de tip dolia şi de motivele decorative de origine geto-dacică prezente pe ceramica ştampilată. Cât priveşte prima problemă, s-a susținut ideea că vasele de provizii de tip dolia ar fi de factură dacică, perpetuându-se chiar şi în secolul IV. Alți cercetători consideră că nu avem elemente convingătoare pentru o asemenea filiație. Credem, mai degrabă, că avem de-a face cu o origine comună a celor două tipuri de vase de provizii.

Cât priveşte a doua problemă, cea a motivelor decorative de origine geto-dacică de pe ceramica ştampilată, unii cercetători consideră că anumite motive ornamentale (frunzele, rozetele etc.) sunt preluate de pe ceramica dacică, aducându-se drept argument lipsa acestora de pe ceramica de aceeaşi factură din celelalte provincii. Publicarea unor loturi de ceramică, atât geto-dacică anterioară cuceririi, cât şi provincială romană, ar putea oferi un răspuns mai nuanțat acestei probleme.

În actualul stadiu al cercetărilor nu sunt documentate ateliere sau cuptoare în care să se fi ars ceramică de factură autohtonă. O descoperire mai veche, de la Stolniceni, ca şi cea de la Tibiscum, nu ni se par relevante în acest sens. Este vorba, probabil, de continuarea unei tradiții anterioare cuceririi romane, în care descoperirile de cuptoare de olar sunt extrem de rare.

O problemă la care se poate cu greu răspunde în actualul stadiu al cercetărilor este aceea dacă această ceramică de factură dacică este produsă în aşezările din cuprinsul provinciei Dacia sau provine, pe calea schimbului, din ţinuturile din afara provinciei. Ne permitem câteva consideraţii asupra acestora din urmă. Ceramica dacilor din afara provinciei, indiferent că ne referim la cei din nord-vestul ei, la **carpi** sau la **dacii din Muntenia**, păstrează o serie de caracteristici comune, precum cele două tehnici de confecţionare, cu mâna şi la roată, cele cu mâna fiind confecţionate dintr-o pastă poroasă, grosolană, cu mult nisip şi pietricele, iar cele lucrate la roată fiind dintr-o pastă fină. Există însă şi unele diferenţe. Astfel, la dacii din nord-vestul provinciei, semnalăm prezenţa ceramicii cenuşii negricioase, uneori ştampilate, de influenţă germanică, în timp ce la carpi înregistrăm cea mai mare diversitate a ceramicii din întregul spaţiu locuit de daci în epoca romană, amintind de varietatea formelor din perioada preromană, acum marcate de puternice influenţe romane. Ceramica lucrată cu mâna se deosebeşte însă de cea din provincie printr-o mai mare bogăţie a decorului, iar cea confecţionată la roată este diversă şi bine lucrată. Cât priveşte ceramica dacilor din Muntenia, pe lângă elementele comune, semnalăm prezenţa ceramicii zgrunţuroase şi practica transpunerii vaselor romane într-o manieră mai neglijentă. In aceste condiţii, ceramica autohtonilor din Dacia, pe lângă trăsăturile comune, care i-au făcut pe unii cercetători să considere aceste comunităţi chiar venite din afara provinciei, prezintă şi câteva trăsături care o individualizează. Este în cea mai mare parte lucrată cu mâna, iar atunci când este lucrată la roată, cum este cazul vaselor bitronconice, nu-şi găseşte analogii în lumea dacică. La acestea se adaugă sărăcia repertoriului formelor şi decorului. In ceea ce priveşte provinciile din jur, singurele analogii despre care avem cunoştinţă se află în Moesia Inferior. Deşi asemenea descoperiri se găsesc şi în partea de vest a provinciei, ne vom referi doar la unele descoperiri din Dobrogea, cum sunt cele mai vechi, de la Dinogetia, cărora li se adaugă descoperirile mai noi, cum sunt cele de la Enisala sau cele menţionate de M. Babeş şi M. Irimia. Menţionăm aici şi unele descoperiri de la Fântânele, Straja, din villa rustica de la Horia, precum şi de la Ostrov (Durostorum) şi Hârşova (Carsium). Materialul descoperit păstrează caracteristicile

ceramicii din provincia Dacia, cu precizarea că sporeşte numărul vaselor care imită forme romane.

Din cartarea staţiunilor în care s-a descoperit ceramică de factură dacică se poate observa că ele se grupează în Podişul Transilvaniei şi în sudul Olteniei, mai ales între Jiu şi Olt, aceste descoperiri fiind rare în nordul Olteniei şi Banat. Deşi această realitate se poate datora şi unei situaţii subiective, determinate de zonele de cercetare ale celor ce s-au ocupat de această problematică, D.Protase şi Gh.Popilian, ea ne indică, totuşi, principalele regiuni în care s-a concentrat populaţia autohtonă.

Greu de încadrat cronologic, un asemenea material ceramic poate oferi în şi mai mică măsură criterii de datare. Din fericire, staţiunile în care a fost descoperită această ceramică şi contextul în care ea apare în unele complexe, ne pot oferi unele criterii pentru o anumită departajare cronologică. In aceste condiţii, putem delimita trei orizonturi cronologice care acoperă şi chiar depăşesc perioada existenţei provinciei Dacia. In primul orizont se pot încadra descoperirile de la Rucăr, la care se pot adăuga cele de la Drajna de Jos, care pot fi datate în prima jumătate a secolului II, poate chiar în primele decenii ale acestui veac. Ceramica descoperită în aceste staţiuni se caracterizează printr-o legătură directă cu ceramica din perioada clasică a civilizaţiei geto-dacice, fapt evident mai ales în cazul ceramicii lucrate la roată (fragmentele de fructieră, existenţa cănii din pastă cenuşie cu fund inelar). Completarea acestor descoperiri cu altele, din castrele contemporane cu cele deja menţionate, ar putea oferi răspunsul la întrebarea privind modul în care s-a realizat trecerea de la civilizaţia dacică preromană la cea dacică din perioada romană, atât din provincie, cât şi din afara ei. Al doilea orizont cronologic îl constituie descoperirile din cele două necropole, Locusteni şi Soporu de Câmpie, la care se adaugă aşezările de la Slimnic şi cea mai mare parte a descoperirilor de ceramică de factură autohtonă din castre, care se datează în general în a doua jumătate a secolului II - prima jumătate a secolului III. Acest orizont se caracterizează prin dispariţia în general a ceramicii lucrate cu roata, excepţie făcând necropola de la Locusteni, şi existenţa unei ceramici lucrate cu mâna, reprezentate practic de două forme - vasul borcan şi ceaşca dacică; decorul este sărac, probabil datorită influenţei romane. Cât priveşte al treilea orizont, propunem, cu unele rezerve, încadrarea sa în a doua jumătate a secolului III. O atare încadrare cronologică se bazează pe descoperirile de la Govora-sat şi pe cele aparţinând ultimului nivel de la Stolniceni, la care s-ar putea, eventual, adăuga necropola de la Chilia, precum şi unele descoperiri dintr-o serie de castre din Transilvania, aparţinând probabil perioadei postaureliene. Această ceramică se caracterizează prin reapariţia vaselor lucrate la roată, de tradiţie autohtonă, reprezentate de căni, străchini, probabil fructiere şi ceşti dacice fără toarte cu alveole la bază. Problema este dacă acest orizont include şi ultimele decenii ale stăpânirii romane la nord de Dunăre, lucru plauzibil având în vedere faptul că la Govora-sat întâlnim şi ceramică romană. Oricum, schimbarea raportului dintre ceramica romană şi cea dacică, aspect surprins la Stolniceni unde, în ultimul nivel ceramica dacică apare în proporţie de 90%, faţă de procentul de maximum 10, cât reprezenta în nivelurile anterioare, se datorează unui aport masiv al dacilor din afara provinciei. Acest orizont mai atrage atenţia şi asupra unor descoperiri ceramice de factură dacică din castre, în sensul că trebuie precizată mult mai clar poziţia stratigrafică a acestor fragmente. De fapt, nu trebuie să supralicităm prezenţa în castre a acestui gen de ceramică. În ultimul - în ordine cronologică - studiu monografic dedicat unui castru, cel de la Brâncoveneşti, un singur fragment din catalogul privind materialul ceramic descoperit poate fi considerat de factură autohtonă. Studiul ceramicii din acest ultim orizont cronologic poate oferi sugestii privind ultimele decenii ale prezenţei romane şi primele decenii de după părăsirea provinciei.

Ceramica reprezintă principala mărturie arheologică a prezenţei populaţiei autohtone

în provincia Dacia. Cucerirea Daciei a condus la încetarea activității unor centre meşteşugăreşti, printre care includem şi o serie de ateliere producătoare de ceramică.

Meşterii olari romani au cucerit fără discuție "piața", impunându-şi produsele, această situație observându-se mai ales în cazul ceramicii lucrate la roată care, cu câteva excepții, dispare. Ceramica de factură dacică este lucrată în primul rând cu mâna, păstrând caracteristicile perioadei anterioare cuceririi, fiind însă mai puțin diversificată din punctul de vedere al formelor şi decorului. Deşi apare şi în oraşe, ceramica de factură dacică este apanajul aşezărilor rurale, dar şi aici se găseşte în proporție de până la 10%, prezența ei fiind mai accentuată în cimitire, procentul fiind de până la maximum 40%, pe primul loc aflându-se necropola de la Locusteni, acest lucru datorându-se fără îndoială unui anumit conservatorism specific obiceiurilor funerare. Ceramica de factură dacică apare şi în castre, dar semnificația prezenței ei rămâne încă o problemă deschisă.

Dr. Gh. Bichir

Continuitatea în Dacia dupã cucerirea romanã

Cercetările arheologice, efectuate în ultimele decenii, au dat la iveală mărturii grăitoare cu privire la prezența şi continuita tea populației autohtone în spațiul carpato-danubiano-pontic, după dramaticele lupte dintre daci şi romani din anii **101-102 şi 105-106 e.n**., care au sfîrşit prin transformarea unei părți din Dacia în provincie romană şi dispariția viteazului rege **Decebal**, care a luptat pentru libertatea şi independența poporului său pînă la jertfa supremă.

Vestigiile arheologice descoperite pe întreg teritoriul vechii Dacii infirmă acele teze eronate emise de unii învățați străini (roeslerieni şi neoroeslerieni), care susțineau dispariția dacilor în timpul războaielor de cucerire conduse de Traian, de asemenea, evacuarea la sud de Dunăre a întregii populații în vremea împăratului Aurelian, cînd Imperiul roman a părăsit Dacia. Ei creau astfel două viduri demografice, negînd nu numai continuitatea populației dacice, ci şi posibilitatea de a fi romanizată. Concluzia lor era clară: dacii fiind dispăruți, procesul romanizării nu a putut avea loc în Dacia şi poporul român (a cărui latinitate o recunosc) s-a format la sud de Dunăre şi de aici populația românească a imigrat la nord de fluviu în secolele IX-XIII e.n. Aserțiunile lor se bazau pe două texte păstrate la doi autori tirzii, din a doua jumătate a secolului al IV-lea. Este vorba de exagerarea retorică (cum o califică învățatul vienez C. Patsch) a împăratului filozof **Iulian Apostatul** (Caesares, 22,5) care spune că Traian a *„nimicit neamul geților"* şi de **Eutropius** (VIII, 6,2), care afirmă că Dacia a fost golită de bărbați

(viris).

De asemenea, invocau faptul că dacoromânii nu mai erau menționați în izvoarele literare, după retragerea aureliană, dar treceau sub tăcere realitatea că nici despre imigrarea românilor din sudul Dunării nu vorbeşte absolut nici un document scris sau de altă natură! Dar admitînd ca juste exagerările lui Eutropius, vedem că el nu spune că Dacia era lipsită complet de populație — *„desertum"* — ci de bărbați (viris),desigur apți să poarte armele, dar mai rămîneau copiii, bătrînii şi femeile! In ceea ce priveşte traducerea dată de roeslerieni textului din Iulian Apostatul, notăm că nu este absolută, căci grecescul exeilon, corespunde după alți învățați, nu numai lui *„am nimicit"* ci şi lui *„am biruit-subjugat"*. Dar chiar acceptînd traducerea dată de ei, ştim că asemenea expresii se intîlnesc şi la alți autori antici şi în inscripții, cu privire la alte popoare, considerate şi ele „*nimicite*", „*distruse*" sau „*exterminate*", cu scopul de a glorifica pe învingător, aşa încît, nici un cercetător obiectiv nu pune bază pe asemenea afirmații, cu atît mai mult, cu cît alte texte literare, mai apropiate în timp de epoca lui Traian (amintim pe **Cassius Dio**), vorbesc numai de înfrîngerea şi supunerea dacilor. Chiar Eutropius, într-un alt pasaj (VIII, 2,2) se exprimă mai corect *„învingînd pe Decebal el* [Traian] *a supus Dacia"*. Şi în unele inscripții (CIL, VI, 1444; CIL, XII, 105; Dessau. ILS, 8863) este vorba tot de supunerea dacilor şi nu de „*nimicirea*" sau „*extirparea*" lor. Acelaşi lucru reiese şi din legendele unor monede emise de Traian, ca şi din unele reliefuri ale **Columnei lui Traian** de la Roma (scenele LXXVI, CLIV— CLV). Este limpede că cei care contestau continuitatea românilor pe teritoriul lor de baştină, urmăreau scopuri politice.

Lucru este simplu de înțeles, dacă ținem seama că asemenea teze încep să apară tîrziu (la sfîrşitul secolului al XVIII-lea şi în secolul al XIX-lea) o dată cu emanciparea românilor din **Transilvania** care cereau drepturi egale cu ale celorlalte naționalități conlocuitoare, argumentînd că, ei, românii, sînt autohtoni, urmaşi ai dacoromânilor şi deci cei mai vechi locuitori ai Transilvaniei. Aşa se explică şi faptul că unii roeslerieni (mai puțin abili) au contestat numai continuitatea dacilor şi dacoromânilor în Transilvania. Teoria imigrării devenind astfel instrument politic de combatere a revendicărilor românilor. Semnificativ în acest sens este ceea ce spunea marele nostru poet Minai Eminescu: *„Dacă se mai iveşte cîte un neamț singular, care caută să ne*

aducă de peste Dunăre, nu mai întreba ce zice un asemenea om, ci ce voeşte el" (M. Eminescu, Scrieri politice şi literare, I, Bucureşti, 1905, p. 139).

In prezent, teoria roesleriană şi-a pierdut orice consistentă, cînd, în Dacia romană, dispunem de numeroase descoperiri arheologice elocvente care arată că nimeni şi nimic nu i-a putut îndepărta pe daci din teritoriul lor de baştină. Vestigii ale dacilor se înţîlnesc pe teritoriul provinciilor Dacia (Transilvania, Oltenia şi Banat) şi Moesia (Dobrogea şi zona de nord a Bulgariei) în circa 400 de puncte. Dacii constituiau populaţia de bază în mediul rural din provinciile amintite aşa cum arată cercetările arheologice făcute în aşezări şi necropole la Soporu de Cîmpie (jud. Cluj), Obreja (jud. Alba) şi Slimnic (jud. Sibiu) — în Transilvania, Locusteni şi Daneţ (jud. Dolj) — în Oltenia, cele de la Enisala — în Dobrogea ca să amintim numai cîteva dintre ele. Vestigii ale dacilor se înţîlnesc de asemenea în castrele şi aşezările civile ce au luat naştere în apropierea lor, ca şi în **centrele urbane**, aproape toate nume dacice (**Apulum**, Drobeta, Napoca, Porolissum, Potaissa, Tibiscum etc.). Cercetările arheologice arată clar că dacii şi romanii (veterani şi colonişti) au convieţuit în cadrul aceloraşi aşezări şi s-au influenţat reciproc, creînd civilizaţia daco-romană. Semnificativ este şi faptul că la scurtă vreme după întemeierea noii capitale a provinciei Dacia — Colonia Dacica Ulpia Traiana (primul oraş din provincie, situat la poalele munţilor Retezat, în coltul de sud-vest al Ţării Haţegului) — urmaşul lui Traian, împăratul Hadrian, în anul 118, îi completează titulatura cu numele capitalei Daciei din vremea lui Decebal, Colonia Ulpia Traiana Augusta Dacica Sarmizegetusa. Acest gest al împăratului căuta să arate dacilor că noua stăpînire o continuă într-un fel pe cea veche, a regilor daci şi că noua ctitorie a lui Traian a preluat de drept locul vechii capitale.

Totodată Hadrian a vrut să arate că a rupt cu politica de cuceriri a predecesorului său şi cu situaţia încordată dintre învingători şi învinşi iar dacii să se simtă, şi sub noua ocîrmuire, la ei acasă. In acest context trebuie explicat şi faptul că numeroase aşezări civile romane iau numele unor centre dacice, distruse în timpul războaielor de cucerire: Acidava, Buridava, Cumidava, Rusidava, Sacidava etc. Măsura este binevenită, deoarece pe întreg teritoriul provinciei începe să se dezvolte o epocă înfloritoare din punct de vedere economic şi constructiv la care participă toţi locuitorii ţării. Nu este lipsit de importantă să amintim că toate marile rîuri de pe teritoriul vechii Dacii îşi păstrează numele lor dacic: Alutus (Olt), Crisius (Criş), Marisus (Mureş), Samus (Someş), Tisia (Tisa), Ordessus (Argeş) Hierasus (Siret), Pyretus (Prut) etc. Lucru este explicabil, deoarece mulţi dintre daci au rămas în afara provinciilor Dacia şi Moesia. Specialiştii îi numesc **daci liberi**, pentru a-i deosebi de cei din provinciile amintite, pentru care se foloseşte denumirea de daco-romani. La scriitorii antici, ca şi în inscripţii, ei apar fie cu numele lor generic de daci sau geţi, fie cu cel de daci mărginaşi, **carpi** sau **costoboci**.

Identificarea culturii materiale a dacilor liberi este una din remarcabilele realizări ale arheologiei româneşti din ultimele decenii. Cultura lor materială ne este cunoscută în vestul Daciei (Crişana şi zona Sătmarului) prin aşezările şi necropolele de tip Sîntana-Arad şi Medieşu Aurit, la est, între Carpaţi şi **Nistru**, de aspectul cultural carpic, la nord prin faciesul cultural Lipita, ai cărei purtători au fost costobocii, iar la sud de Carpaţi. în Muntenia, prin aspectul cultural de tip Militari-Chilia. Dezvoltată organic din La Tene-ul geto-dacic, cultura dacilor liberi este puternic influenţată de romani.

Sînt comune dacilor, indiferent că este vorba de costoboci, carpi, daci liberi din vest, sau daco-romani din cadrul provinciei Dacia, tipurile de aşezări şi locuinţe, ocupaţiile, credinţele, ritul şi ritualurile funerare, precum şi ceramica. Judecind după

ceramică, cei care păstrează mai bine tradițiile La Tene-ului geto-dacic sînt dacii liberi de la est de Carpați, cunoscuți sub numele de carpi. Ei şi-au creat o bază economică solidă şi au dispus de o puternică forță militară ce a dominat situația politică de la Dunărea de Jos în această vreme. Aşa cum ne informează Petrus Patricius (Fragm. 8), la mijlocul secolului al III-lea, ei se considerau că sint mai puternici şi decît goții. Iar istoricul Iordanes (Getica, 91,25) îi socotea printre cei mai periculoşi duşmani ai imperiului, gata oricînd de război. Trăind în preajma imperiului, pe lîngă relații de bună vecinătate, ce au permis un intens schimb comercial, au existat şi conflicte militare, carpii făcînd numeroase incursiuni în imperiu; izvoarele literare consemnînd pe cele din: 214, 238, 245—247, 272, 295—297. 302—303, 306—311 315—318, ultimul avînd loc în 381. Conflicte militare cu romanii au avut şi costobocii şi dacii liberi din vest. Din rîndul acestor numeroase atacuri, consemnăm pe cel al costobocilor, din anul 170, cînd pornind din nordul Daciei (teritoriul locuit de ei se afla în nordul Maramureşului şi al Bucovinei, pînă dincolo de Lvov) au ajuns pînă în inima Greciei, la Eleusis, şi pe cel al carpilor, din anii 245—247, care s-a transformat într-un adevărat război şi pentru a face față situației, împăratul Filip Arabul, venit şi el aici, a adus trupe din legiunea XXII Primigenia de pe Rin şi din legiunea VII Claudia de la Viminacium, aruncîndu-şi în luptă şi garda personală.

După mari eforturi, romanii au reuşit să-i respingă pe carpi,dar au fost nevoiți să-şi replieze frontiera pe linia Oltului, părăsind castrele de pe limes-ul transalutan. O emisiune monetară specială, cu efigia Victoria Carpica şi acordarea de către senat a titlului onorific de Carpicus Maximus lui Filip Arabul au consfințit victoria Romei asupra neînfricaților carpi. Aprige au fost şi luptele de la sfîrşitul secolului al III-lea şi cele din primele două decenii ale secolului al IV-lea, în urma cărora senatul a trebuit să acorde încă 19 titluri onorifice de Carpicus Maximus unor împărați romani. In felul acesta, la sfîrşitul secolului al II-lea, costobocii, şi în secolul al III-lea şi primele decenii ale secolului al IV-lea, carpii au reînviat epoca de glorie din vremea lui Burebista şi Decebal. Ei erau temuți şi respectați şi de migratori.

Cunoscîndu-le forța militară şi pentru a avea linişte la granițele imperiului, romanii le-au plătit subsidii carpilor şi costobocilor, fie în bani, fie în obiecte. Aşa pot fi interpretate vasele de bronz din bogatele morminte de la Cijikov (reg. Lvov) şi Kolokolin (reg. Ivan Francovskaia) din aria culturii Lipita şi tezaurul de vase de argint găsit la Muncelu de Sus (com. Mogoşeşti, jud. Iaşi) şi unele din cele circa 100 de tezaure monetare identificate în mediul carpic, cel mai mare dintre ele (conținea 2 830 piese de argint) a fost descoperit la Măgura lîngă Bacău. Ultima incursiune a carpilor în imperiu a avut loc în 381, după cum ne informează **Zosimos** (IV, 34). Istoricul antic foloseşte denumirea de carpodaci, vrînd să sublinieze faptul că cei care au participat la atac, împreună cu hunii şi scirii, au fost carpii din Dacia (țara lor de origine) şi nu cei care se aflau în imperiu, aduşi aici de romani, la sfîrşitul secolului al III-lea şi începutul secolului al IV-lea, Pe lîngă multe altele, este şi acesta un argument care infirmă aserțiunile lui Aurelius Victor (De caesaribus 39,43) conform cărora la sfîrşitul secolului al III-lea e.n., întreaga seminție carpică a fost transferată în imperiu. Probabil că Zosimos, cunoscînd exagerările lui Aurelius Victor, a căutat să corecteze acest lucru şi-a folosit denumirea de carpodaci (carpii din Dacia) şi nu pe cea de carpi.

Şi pe teritoriul **Munteniei** continuitatea geto-dacilor a fost contestată. Pornind de la unele izvoare scrise rămase de la Strabo (VII, 3,10) şi pe mausoleul familiei Plautilor de la Ponte Lucano de lîngă Tibur (CIL, XIV, 3608), unii istorici trăgeau concluzia că la

începutul şi mijlocul secolului I e.n., în vremea împaraţilor Augustus şi Nero, comandanţii Aelius Catus şi Plautius Aelianus au strămutat la sud de Dunăre, în Imperiul roman, întreaga populaţie din Muntenia şi în locul ei au pătruns aici sarmaţii, lor fiindu-le atribuite coiful de aur de la Poiana-Coţofeneşti (jud. Prahova) şi rythonul de la Poroina (jud. Mehedinţi), piese care s-au dovedit pînă la urmă că au aparţinut unor căpetenii geto-dace, din secolul al IV-lea î.e.n., vreme cînd sarmaţii nu trecuseră nici la vest de Don. In viziunea acestor istorici, Cîmpia Română şi Valea Dunării erau ca un culoar pe unde se scurgeau toţi migratorii din stepele nord-pontice spre vest. Muntenia deci, fiind o ţară a nimănui, unde în primele secole ale erei noastre întîlneai numai sarmaţi (iazigi, roxolani, alani) şi neamuri germanice (taifali, vizigoţi etc). Aceste aserţiuni ale lor au fost infirmate categoric de cercetările arheologice din ultima vreme. Populaţia autohtonă a continuat să trăiască neîntrerupt, iar începînd cu domnia lui Traian (anii 101—117), cînd Muntenia şi sudul Moldovei au fost incluse temporar în Imperiul roman, n-a mai fost nevoie de o zonă de siguranţă şi geto-dacii au reocupat regiunea. De asemenea, descoperirile arheologice arată că nu se cunosc morminte sarmatice la vest de Prut, anterioare secolului al II-lea. In lumina acestor date, teza existenţei unui „Imperiu sarmatic", care s-ar fi întins între anii 125—61 î.e.n., din regiunea Donului pînă în nord vestul Bulgariei şi estul Transilvaniei, incluzînd Moldova, Muntenia, Oltenia şi Dobrogea se dovedeşte a nu fi conformă cu realitatea, căci împotriva ei pledează atît descoperirile arheologice, cît şi izvoarele scrise, corect datate şi interpretate. In prezent, în Muntenia se cunosc vestigii ale geto-dacilor tîrzii din secolele II-IV e.n., în 120 de puncte.

Aşezările şi necropolele cercetate arată că avem de-a face cu o populaţie numeroasă ce a trăit într-un strîns contact cu lumea romană. Materialele descoperite arată că Muntenia era încadrată în circuitul economic roman şi putem vorbi de o populaţie daco-romană. Lucrul este explicabil, deoarece Muntenia era înconjurată din trei părţi de imperiu (temporar a fost stăpînită efectiv) şi pe teritoriul ei treceau drumurile comerciale care legau Moesia Inferior de Dacia. Cercetările arheologice arată clar că, cei care constituiau populaţia de bază, în primele secole ale erei noastre, în spaţiul carpato-danubiano-pontic (ce depăşea teritoriul de astăzi al României) au fost daco-romanii şi dacii liberi (deveniţi şi aceştia daco-romani pînă la urmă) şi nu sarmaţii de neam iranofon, sau seminţiile germanice (vandali, taifali, goţi). In ceea ce priveşte pe mult discutaţii sarmaţi, care n-au pătruns pe teritoriul vechii Dacii decît în grupuri mici, izolate, este suficient să amintim că în Moldova dintre Carpaţi şi Prut s-au descoperit vestigii daco-carpice (aşezări şi necropole) în peste 400 de puncte, iar morminte sarmatice în numai 39. Proporţia este şi mai concludentă, dacă amintim că se cunosc peste 1500 de morminte carpice şi numai 160 sarmatice, cifră ce nu egalează nici pe aceea a unei singure necropole carpice mai intens cercetate.

In legătură cu retragerea stăpînirii romane (din anul 275) trebuie spus că Dacia nu a fost pierdută de imperiu în urma unor înfrîngeri militare la nordul Dunării, ci ea a fost abandonată de Aurelian din motive strategice, socotind că retrăgîndu-se pe linia Dunării, pe un front mai scurt, întărit cu trupe aduse din Dacia, va opri incursiunile „barbarilor" în imperiu. După retragerea stăpînirii romane din Dacia unele grupuri de daci liberi din est şi vest pătrund pe teritoriul fostei, provincii, întărind elementul daco-roman, aşa încît, se poate spune că pierderile de populaţie suferite de provincia Dacia, ca urmare a retragerii armatei şi a unei părţi din pătura înstărită au fost compensate prin pătrunderea de daci liberi.

Arheologic se constată că oamenii pămîntului (daco-romanii) au rămas de

nezdruncinat în spațiul carpato-danubiano-pontic, trăind în anonimat, într-o vreme cînd erau auzite tot mai puternic zarva şi teama stîrnite de migratorii care atacau imperiul, fapt ce explică de ce localnicii paşnici nu apar în izvoarele scrise. Această populație formată din daco-romani şi daci liberi stă la temelia poporului român.